

Vedecký recenzovaný časopis

SOCIÁLNA A DUCHOVNÁ REVUE

2

VYDAVATELSTVO
PREŠOVSKÉJ
UNIVERZITY

Ročník X/2019
ISSN 1338-290X

Sociálna a duchovná revue
vedecký recenzovaný časopis o aktuálnych
sociálnych a duchovných otázkach
– č. 2, ročník X/2019 –

OBSAH

Editoriál

Tomáš Hangoni: Vysokoškolská reforma vo fáze pripomienkovania1

Štúdie

Mária Machalová: Biodromálny koncept psychického vývinu človeka.....2

Alexander Cap: Eliezér hľadá Izákovi ženu II.
(biblický komentár na 1Mjž 24, 28-67)7

Małgorzata Duda: In search of new possibilities in the areas of social support 28

Andrzej Lipczyński: Bezrobocie wrogiem człowieka.
O wartości 36

Mária Gábor – Alena Schlosserová – Helena Galdunová – Klaudia Marciníková:
Kult štíhlosti v kontexte reprodukčnej schopnosti ženy 54

Krzysztof Jamróży: Dialog motywujący jako współczesna metoda pracy socjalnej
z rodziną z problemem alkoholowym 63

Николай Кум: Просветительская деятельность святых равноапостольных
Кирилла и Мефодия в свете новейших археологических исследований
балатонского региона 81

Samuel Lichvár: Sociálna doktrína v kontexte sociálnej politiky95

Slávka Vattaiová: Prečo učiť interaktívne? 101

Mgr. Natália Bušová: Vybrané diagnostické metódy a postupy využívané
v sociálnej práci 107

Recenzie

Jana Čubirková: Jak vychovávat děti v rodině..... 113

Branislav Tkáč: Motiváciou k efektívnej komunikácii..... 115

VYSOKOŠKOLSKÁ REFORMA VO FÁZE PRIPOMIENKOVANIA

Proces skvalitňovania vysokých škôl nadobúda v týchto dňoch už konkrétne kontúry v rámci jeho pripomienkového konania. Všetky snaženia a zámery kompetentných vedú k tomu, aby vysokoškolské vzdelávacie inštitúcie poskytovali svojim rozsahom a obsahom najkvalitnejšie možnosti vzdelania. Sprísňujú sa kritériá poskytovania študijných programov, kvalifikačné postupy pedagógov. Avšak pri tomto procese je treba mať na mysli aj produkt takejto prípravy na takýto vysokonáročný vzdelávací proces, a to študenta, ktorý by mal byť prvým iniciátorom zvládania takéhoto štúdia. Pravdupovediac, ak neprestane zápas vysokých škôl o študenta, ako fyzickú osobu, bude takáto snaha len formalizovaná, ktorá bude znáročňovať prácu pedagóga v oblasti vedy a výskumu, nakoľko scientrimetrické ukazovatele sú v tomto procese stále rozhodujúce. Pri reforme sa v prvom rade treba zaoberať financovaním vysokých škôl, ktorého prioritou nebude počet študentov. Tým dosiahneme to, čo sledujeme reformou, aby vložená kvalita do študijných programov bola zúročená kvalitným absolventom, ktorý bude pripravený zvládať náročné úlohy spoločenskej praxe. Aby v prvom rade študent zabojoval o svoje miesto na vysokej škole, aby sa snažil, koncentroval vlastné schopnosti, aby byť študentom vysokej školy znamenalo úspech. V tomto náročnom reformnom procese je potrebné ešte výraznejšie posúvať poznania a objavovať nové. Príspevky v tomto čísle sociálnej a duchovnej revue sú toho dôkazom. Autori sa snažili svojim prínosom obohatiť vedomosti z rôznych oblastí poznania. Prof. PhDr. Mária Machalová, CSc. ponúka príspevok týkajúci sa biodromálneho konceptu psychického vývinu človeka. Prof. ThDr. Alexander Cap, CSc. ponúka výklad biblického príbehu s jeho aktuálnym odkazom. Kolektív autorov z Fakulty zdravotníckych odborov spracoval zaujímavú tému, týkajúcu sa problematiky štihlosti v kontexte reprodukčnej schopnosti ženy. Poľskí priatelia ponúkli nie menej významné témy, ako napríklad dr. hab. Malgorzata Duda, prof. UPJPII, ktorá spracovala pre nášho čitateľa formy sociálnej podpory v Poľsku a taktiež dr. hab. Andrzej Lipczyński, prof. UR, ktorý spracoval problematiku nezamestnaných osôb z pohľadu ich hodnôt. A ďalší, ktorí prejavili snahu, aby prezentovali svoje štúdie, ktoré sú ich predmetmi skúmania.

Verím, že aj toto číslo si nájde svojho čitateľa, a že mu bude dobrou oporou pri štúdiu a rozširovaní poznatkov.

S úctou

*prof. PhDr. Tomáš Hanganí, PhDr.
predseda redakčnej rady*

BIODROMÁLNY KONCEPT PSYCHICKÉHO VÝVINU ČLOVEKA

Mária Machalová

Abstrakt: V príspevku zdôrazňujeme biodromálny koncept psychického vývinu človeka, z hľadiska celoživotného psychického rozvoja a životných úloh ľudí.

Kľúčové slová: biodromálna psychológia, psychický vývin a rozvoj človeka

Abstract: In the paper we present the biodromal concept of psychical development of the man, from the point of lifelong psychical development and life tasks of the people.

Key words: biodromal psychology, psychical development of man

Biodromálny koncept vývinu

Psychický vývin, sa na jednej strane vyznačuje aspektmi *stálosti a trvácnosti*, a na druhej strane *pohybom*, ktorým sa jednotlivec prispôsobuje zmeneným okolnostiam svojho života. Upadanie do rutiny a zvyku je brzdou psychického vývinu a ustavičná zmena smeru vo vývine je druhým extrémom, s možnými následkami psychických porúch.

- Psychický vývin človeka *determinujú zdedené dispozície* (individuálne dedičstvo predkov), *vrodené dispozície* (získané v prenatálnom období) a *vonkajšie okolnosti vývinu* (vplyv prostredia, výchovy a vzdelávania).
- Psychický vývin ako pohyb od nižšieho (jednoduchšieho) k vyššiemu (zložitejšiemu), je imanentný proces, v ktorom nižšia úroveň psychického v skrytej forme obsahuje tendenciu k vyššej úrovni. Vývin prebieha v špirále. Vyššie formy psychických kvalít človeka v sebe zahŕňajú všetky nižšie psychické kvality.
- V procese vývinu sa striedajú obdobia, etapy a fázy pokojnejšie prebiehajúcich zmien s obdobiami rýchlejšie prebiehajúcich a radikálnejších vývinových zmien.

V biodromálnej koncepcii (grécky: bios – život, vzťah k životu; dromos – cesta) je psychický vývin vnímaný ako proces *vývinových zmien* a tiež *rozvojových zmien*, ktoré sú výsledkom predovšetkým vlastnej aktivity a činnosti jednotlivca. Psychické zmeny, vzhľadom na psychologické a sociálne kritériá, sú *adaptívne* a *neadaptívne*. Podstatné je však to, že dôležité zmeny a dokonca

aj radikálna reorganizácia prežívania a správania jedinca sa deje aj v dospelom veku, v seniorskom veku a vo veku staroby.

Subjektívnymi podnetmi aktualizácie a realizácie psychického potenciálu človeka v procese jeho vývinu sú tieto dané vlastnosti psychiky:

1. *tendencia k vývinu a rozvoju,*
2. *tendencia k celostnému a usporiadanému organizovaniu a vedeniu vlastnej osoby,*
3. *tendencia k prispôsobeniu sa okoliu.*

Významnú úlohu zohrávajú individuálne dispozície, ale iba v súčinnosti s podnetmi z prostredia človeka (prírodného, kultúrneho, sociálneho prostredia).

Podľa *biodromálnej koncepcie v psychológii*, ktorú na Slovensku formuloval a v poradenstve aplikoval psychológ J. Koščo a kol. (1987, s. 55), so spolupracovníkmi z Psychologického ústavu Univerzity Komenského, sa psychický vývin osobnosti chápe ako „*proces permanentne sa odohrávajúcich zmien, s potenciálom pre rast, obohacovanie a zmenu aj v dospelosti a starobe. Vývinové zmeny sa teda odohrávajú vo všetkých fázach, štádiách a všetkých bodoch životnej cesty. Aj v dospelosti, až po neskoré fázy staroby môže dochádzať k podstatnejším zmenám a reorganizácii osobnosti.*“

P. Říčan (2004) spomína, že klasickou v tomto smere je kniha Ch. Bühlerovej (1933) *Ludský životný priebeh ako psychologický problém* – odvtedy sa používa nemecký výraz *Lebenslauf psychologie* a anglický výraz *Lifespan psychology*. Samotný P. Říčan uprednostňuje pojem *psychológia životnej cesty* (2004), iní autori používajú pojem *biodromálna psychológia* (Machalová 2004, 2006, 2010). V chápaní psychického vývinu, nás zaujali skutočnosti, ktoré uvádza P. Říčan (2004, s. 22-25):

- *Vývin je rad zákonitých zmien, ktoré nastávajú v zákonitom poradí znamenajú to, že nie každá zmena je vývinová. Zásahy do telesného a psychického vývinu spôsobujú rôzne následky prejavujúce v typických variantoch individuálneho vývinu.*
- *Vývin má vzostupné a zostupné štádium, tzn. za vývin sa často považuje iba vzostupné štádium, lenže s tým nemožno súhlasiť. Vývin má aj stacionárne štádium – plató a zostupné štádium – involúciu. Vývinový vzostup a zostup sa časovo prekrývajú. Vývinový zostup nie je iba úpadok – ide o dômyselnú prestavbu organizmu a psychiky.*
- *Dve stránky vzostupného vývinu sú diferenciácia a integrácia, tzn. proces*

rozlišovania – nové psychicky riadené činnosti vznikajú diferenciáciou tých, ktoré sú už u jedinca prítomné; *proces zjednotenia a spojenia* častí do jedného celku prisudzuje prežívaniu a správaniu *kontinuitu v čase*. V procese diferenciácie a integrácie sa zdokonaľuje štruktúra osobnosti čiže vnútorná psychická organizovanosť. Integrácia má dôležitú rolu aj v psychickom zostupe, v seniorskom veku a vo veku staroby je nevyhnutná nová, zjednodušená integrácia.

- *Vývin je iniciatíva, svet je príležitosťou k vývinu* tzn. iniciatíva je daná genetickým programom, ale aj tým, akým sa človek stal v danom prostredí. Iniciatíva vychádza tak z vnútra jedinca, čiže z jeho psychických potrieb, z motívov, z vedomých zámerov, ako aj zvonka, čiže z potrieb, z motívov, z vedomých zámerov rôznych, pre jedinca dôležitých, sociálnych skupín – rodiny, rôznych inštitúcií, spoločnosti.
- *Učenie sa, je mechanizmom vývinu, je prispôbovaním sa podmienkam prostredia na základe skúseností*. Živá bytosť sa nemôže naučiť čokoľvek, ale iba to, k čomu má *príslušné vlohy* (pohotovosť, inštinkt, genetický program). Pretože genetický program človeka je voľnejší a otvorenejší, človek je prispôboivejší, ale ako jednotlivec sa vyvíja pomaly.

Životná cesta a životné udalosti

Podmienkou pochopenia biodromálneho vývinu konkrétneho človeka, je poznanie jedinečnosti jeho životnej cesty a osobnej histórie. *Životná cesta* vyjadruje kontinuum života jednotlivca. Je v nej obsiahnuté smerovanie človeka k poznaniu pravdy, zákonov a pravidiel života.

V učebnici *Poradenská psychológia* (Koščo a kol., 1987, s. 56), v ktorej bola, po prvý raz na Slovensku, prezentovaná biodromálna koncepcia vývinu človeka, je životná cesta vymedzená „ako komplexný a viac dimenzionálny, štrukturovaný a individuálne prežívaný životný priestor (biosféry, sociosféry, noosféry), v ktorom človek, ako súčasník určitej doby, epochy, prostredia, spoločnosti, generácie a kohorty naplňa svoju osobnú históriu.“

Životná cesta jedinečným spôsobom vyjadruje a štylizuje životné kontinuum, individuálnu štruktúru života. D. J. Levinson (1980) uvažuje o životnej ceste v spojení „Ja“ a sveta.

Životná cesta je individuálne a subjektívne prežívaný životný priestor, to znamená priestor určitej historickej doby, spoločenskej reality, psychologickéj atmosféry ľudských spoločenstiev (skupín). V danom priestore sa stávajú osobnosťami ľudia konkrétnej generácie. Tvorí a prežívajú svoju osobnú históriu

v neopakovateľnej konfigurácii rozmanitých vplyvov, ktoré sami produkujú a napokon im podliehajú.

P. Řičan, autor knihy *Cesta životem* (2004, s. 15) píše: „*Slovo cesta svojou obraznosťou hneď napovedá celý rad súvislostí špeciálne ľudských, a je blízke bezprostrednej skúsenosti - na ceste sú stretnutia a lúčenia, blúdenia a návraty, nebezpečné križovatky, brody a priesmyky.*”

Celoživotný vývin, to sú mnohé konkrétne situácie životnej cesty jednotlivca. Individuálna životná cesta vyvoláva potrebu *plánovať*, *vytyčovať ciele* svojho života a *zvládať* situácie.

V biodromálnom prístupe k psychickému vývinu je dôležitý *kontext životnej cesty jednotlivca*. Na inom mieste sme formulovali (Machalová 1997) kontext psychického vývinu:

- ♦ Človek sa psychicky vyvíja vo všetkých štádiách svojho života, pre ktoré sú vždy príznačné *špecifické životné vývinové úlohy*.
- ♦ Životné vývinové úlohy sú výzvou pre *zvládanie* (čo je úloha pre jednotlivcov) a pre *pomoc a vedenie* ľudí (čo je úloha výchovy, vzdelávania ľudí a príslušných odborníkov).
- ♦ V každom okamihu je možný vývin jednotlivého človeka v smere evolúcie. Človeka je potrebné chápať a rešpektovať ako *jednotu, celok a systém dimenzií jeho bytia* (jeho tela a psychiky), ktorý žije v *konkrétnych podmienkach* prostredia tak, že sa učí, tzn. socializuje sa a adaptuje sa v prostredí.
- ♦ Sociálne prostredie vplýva na psychiku ľudí svojou jedinečnou charakteristikou *medziludských a medziosobných vzťahov a systémom medziludskej a medziosobnej komunikácie*. Tieto sú v danej spoločnosti určené zvonka, etickými a právnymi normami a sú *zakódované* v sociálnej psychike ľudí a sú tiež *zaužívané* v správaní ľudí.

Životné udalosti

So životnou cestou súvisia *životné udalosti*, ktoré sa môžu odohrať, alebo sa reálne odohrávajú v živote jednotlivca (Taročková 1990). Sprievodným znakom významných (pozitívnych a negatívnych životných udalostí), sú podľa T. Taročkovej, životné krízy, chápané ako rozhodná chvíľa, kritický bod, kritické obdobie.

C. G. Jung (1994, s. 99) upozornil na pozitívny význam „životných obrátov“, ktoré podnecujú rozvoj osobnosti. S jeho vyjadrením možno iba súhlasiť: „*Veľké životné problémy nie sú nikdy vyriešené raz navždy. Ak sú zdanlivo vyriešené, je to vždy strata. Zdá sa, že ich zmysel a účel nespočíva v ich riešení, ale v tom, že*

na nich neustále pracujeme. Len to nás chráni pred zhlúpnutím a skostnatením.“

Životné udalosti, ako poznamenáva T. Taročková (1990) nie sú kolmé rezy životom, ale majú svoju históriu a prebiehajú v troch fázach: *anticipácia udalosti, jej odohranie, dôsledky udalosti* pre jednotlivca. Na životné krízy existujú rôzne názory. *Životné krízy sú deštruktívne* v živote jednotlivca a treba im predísť, zabrániť ich výskytu. Iný názor – životné krízy sú potenciálne zdroje a *podnety k vývinu, resp. rozvoju* jednotlivca. K takému názoru sa prikláňa T. Taročková (aj napríklad J. Koščo 1987; C. G. Jung 1994; P. Říčan 2004) a životné udalosti analyzuje v rámci *stimulácie vývinu* a výcviku spôsobilostí k životu.

Zoznam bibliografických odkazov

- JUNG, C. G., 1994. *Duše moderního člověka*. Brno: Atlantis. 380 s. ISBN 80-7108-087-X.
- KOŠČO, J. a kol., 1987. *Poradenská psychologie*. Bratislava: SPN. 446 s.
- LEVINSON, D., 1980. Conception of the adult life course. In: *Themes of Work and Love in Adulthood*. (Eds. SMELSER, N. – E. ERIKSON). Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- MACHALOVÁ, M., 2010. *Biodromálna psychologie pre pomáhajúce profesie (sociálnych pracovníkov, sociálnych pedagógov a andragógov)*. Brno: IMS-Institut mezioborových studií. 219 s. ISBN-978-80-87182-10-9.
- MACHALOVÁ, M., 1997. Psychologické aspekty profesijného vzdelávania. In: *Vzdelávanie dospelých*. Roč. 2, č. 1, s. 27-31. ISSN 1335-2350.
- MACHALOVÁ, M., 2004, 2006. *Psychologie vo vzdelávaní dospelých*. Bratislava: Rádioprint, 1. vyd. 224 s. ISBN 80-969339-6-5. Bratislava: Geralch Print, 2. vyd. 224 s. ISBN 80-89142-07-9.
- ŘÍČAN, P., 2004. *Cesta životem*. Paha: Portál. 390 s. ISBN 80-7178-829-5.
- TAROČKOVÁ, T., 1990. Životné udalosti ako aktuálny premenná v celoživotnej vývinovej psychológii. In: *Československá psychologie*. Roč. 34, č. 3, s. 251-258.

prof. PhDr. Mária Machalová, CSc.

e-mail: machalova.maria@centrum.sk

ELIEZÉR HLADÁ IZÁKOVI ŽENU II. (BIBLICKÝ KOMENTÁR NA 1MJŽ 24, 28-67)

Alexander Cap

Abstrakt: Abrahámov sluha Eliezer prichádza príbuznému Labanovi do Mezopotámie, aby našiel ženu pre Izáka. Rebeka bola pekná a pracovitá a pri studni napojila ťavy unavenému pocestnému cudzincovi. Eliezer v ich dome odovzdáva bohaté dary a žiada „o ruku Rebeku“ v mene Izáka. Ta súhlasí a odchádza do cudziny z rodičovského domu s Eliezerom.

Kľúčové slová: Abrahám, Starý Zákon, Izák, Eliezer, Laban, Rebeka, manželka, Mezopotámia

Abstract: Abraham's servant Eliezer comes to a relative Laban in Mesopotamia to find a wife for Isaac. Rebecca was nice and hardworking and fed and watered the camels of a tired traveller at the well. In their house, Eliezer gives them rich gifts and asks on behalf of Isaac for "Rebecca's hand". She agrees and follows Eliezer from the parent house to the foreign parts.

Key words: Abraham, Old Testament, Isaac, Eliezer, Laban, Rebecca, wife, Mesopotamia

28 καὶ δραμοῦσα ἡ παῖς ἀπήγγειλεν εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς αὐτῆς κατὰ τὰ ῥήματα ταῦτα

29 τῇ δὲ Ρεβεκκᾷ ἀδελφὸς ἦν ὃ ὄνομα Λαβαν καὶ ἔδραμεν Λαβαν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἔξω ἐπὶ τὴν πηγὴν

30 καὶ ἐγένετο ἡνίκα εἶδεν τὰ ἐνώτια καὶ τὰ ψέλια ἐπὶ τὰς χεῖρας τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ καὶ ὅτε ἤκουσεν τὰ ῥήματα Ρεβεκκᾶς τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ λεγούσης οὕτως λελάληκέν μοι ὁ ἄνθρωπος καὶ ἦλθεν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐστηκότος αὐτοῦ ἐπὶ τῶν καμήλων ἐπὶ τῆς πηγῆς

31 καὶ εἶπεν αὐτῷ δεῦρο εἴσελθε εὐλογητὸς κύριος ἵνα τί ἔστηκας ἔξω ἐγὼ δὲ ἡτοίμακα τὴν οἰκίαν καὶ τόπον ταῖς καμήλοις

32 εἰσήλθεν δὲ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν οἰκίαν καὶ ἀπέσαξεν τὰς καμήλους καὶ ἔδωκεν ἄχυρα καὶ χορτάσματα ταῖς καμήλοις καὶ ὕδωρ νίψασθαι τοῖς ποσὶν αὐτοῦ καὶ τοῖς ποσὶν τῶν ἀνδρῶν τῶν μετ' αὐτοῦ

33 καὶ παρέθηκεν αὐτοῖς ἄρτους φαγεῖν καὶ εἶπεν οὐ μὴ φάγω ἕως τοῦ λαλήσαι με τὰ ῥήματά μου καὶ εἶπαν ἀλήθειαν

34 καὶ εἶπεν παῖς Ἀβραὰμ ἐγὼ εἰμι

35 κύριος δὲ εὐλόγησεν τὸν κύριόν μου σφόδρα καὶ ὑψώθη καὶ ἔδωκεν αὐτῷ πρόβατα καὶ μόσχους ἀργύριον καὶ χρυσίον παῖδας καὶ παιδίσκας καμήλους καὶ ὄνους

36 καὶ ἔτεκεν Σάρρα ἡ γυνὴ τοῦ κυρίου μου υἱὸν ἕνα τῷ κυρίῳ μου μετὰ τὸ γηρᾶσαι αὐτόν καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ὅσα ἦν αὐτῷ

37 καὶ ὥρπισέν με ὁ κύριός μου λέγων οὐ λήμψη γυναῖκα τῷ υἱῷ μου ἀπὸ τῶν θυγατέρων τῶν Χαναανίων ἐν οἷς ἐγὼ παροικῶ ἐν τῇ γῇ αὐτῶν

38 ἀλλ' ἡ εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου πορεύσῃ καὶ εἰς τὴν φυλὴν μου καὶ λήμψη γυναῖκα τῷ υἱῷ μου ἐκείθεν

39 εἶπα δὲ τῷ κυρίῳ μου μήποτε οὐ πορεύσεται ἡ γυνὴ μετ' ἐμοῦ

40 καὶ εἰπὲν μοι κύριος ὃ εὐηρέστησα ἑναντίον αὐτοῦ αὐτὸς ἀποστελεῖ τὸν ἄγγελον αὐτοῦ μετὰ σοῦ καὶ εὐοδώσει τὴν ὁδὸν σου καὶ λήμψη γυναῖκα τῷ υἱῷ μου ἐκ τῆς φυλῆς μου καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός μου
41 τότε ἄθως ἔση ἀπὸ τῆς ἀρᾶς μου ἡνίκα γὰρ ἔαν ἔλθῃς εἰς τὴν ἐμὴν φυλὴν καὶ μή σοι δώσιν καὶ ἔση ἄθως ἀπὸ τοῦ ὀρκισμοῦ μου
42 καὶ ἔλθων σήμερον ἐπὶ τὴν πηγὴν εἶπα κύριε ὁ θεὸς τοῦ κυρίου μου Αβραὰμ εἰ σὺ εὐδοῖς τὴν ὁδὸν μου ἦν νῦν ἐγὼ πορεύομαι ἐπ' αὐτὴν
43 ἰδοὺ ἐγὼ ἐφέστηκα ἐπὶ τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος καὶ αἱ θυγατέρες τῶν ἀνθρώπων τῆς πόλεως ἐξελεύσονται ὑδρεύσασθαι ὕδωρ καὶ ἔσται ἡ παρθένος ἥ ἂν ἐγὼ εἴπω πότισόν με μικρὸν ὕδωρ ἐκ τῆς ὑδρίας σου
44 καὶ εἶπη μοι καὶ σὺ πῖε καὶ ταῖς καμήλοις σου ὑδρεύσομαι αὕτη ἡ γυνὴ ἦν ἡτοίμασεν κύριος τῷ ἑαυτοῦ θεράποντι Ισαὰκ καὶ ἐν τούτῳ γινώσκειται ὅτι πεποίηκε ἔλεος τῷ κυρίῳ μου Αβραὰμ
45 καὶ ἐγένετο πρὸ τοῦ συντελεῖσθαι με λαλοῦντα ἐν τῇ διανοίᾳ εὐθὺς Ρεβέκκα ἐξεπορεύετο ἔχουσα τὴν ὑδρίαν ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ κατέβη ἐπὶ τὴν πηγὴν καὶ ὑδρεύσατο εἶπα δὲ αὕτῃ πότισόν με
46 καὶ σπεύσασα καθεῖλεν τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἀφ' ἑαυτῆς καὶ εἶπεν πῖε σύ καὶ τὰς καμήλους σου ποτιῶ καὶ ἔπιον καὶ τὰς καμήλους μου ἐπότισεν
47 καὶ ἠρώτησα αὐτὴν καὶ εἶπα τίνος εἰ θυγάτηρ ἡ δὲ ἔφη θυγάτηρ Βαθουὴλ εἰμὶ τοῦ υἱοῦ Ναχωρ ὃν ἔτεκεν αὐτῷ Μελχὰ καὶ περιέθηκα αὐτῇ τὰ ἐνώτια καὶ τὰ ψέλια περὶ τὰς χεῖρας αὐτῆς
48 καὶ εὐδοκήσας προσεκύνησα κυρίῳ καὶ εὐλόγησα κύριον τὸν θεὸν τοῦ κυρίου μου Αβραὰμ ὃς εὐδόωσέν μοι ἐν ὁδῷ ἀληθείας λαβεῖν τὴν θυγατέρα τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ κυρίου μου τῷ υἱῷ αὐτοῦ
49 εἰ οὖν ποιεῖτε ἡμεῖς ἔλεος καὶ δικαιοσύνην πρὸς τὸν κύριόν μου ἀπαγγεῖλάτέ μοι εἰ δὲ μή ἀπαγγεῖλάτέ μοι ἵνα ἐπιστρέψω εἰς δεξιάν ἢ εἰς ἀριστεράν
50 ἀποκριθεὶς δὲ Λαβὰν καὶ Βαθουὴλ εἶπαν παρὰ κυρίου ἐξῆλθεν τὸ πρόσταγμα τοῦτο οὐ δυνησόμεθα οὖν σοι ἀντιπεῖν κακὸν καλῷ
51 ἰδοὺ Ρεβέκκα ἐνώπιόν σου λαβὼν ἀπότρεχε καὶ ἔστω γυνὴ τῷ υἱῷ τοῦ κυρίου σου καθὰ ἐλάλησεν κύριος
52 ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἀκοῦσαι τὸν παῖδα τὸν Αβραὰμ τῶν ῥημάτων τούτων προσεκύνησεν ἐπὶ τὴν γῆν κυρίῳ
53 καὶ ἐξενέγκας ὁ παῖς σκεύη ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ καὶ ἱματισμὸν ἔδωκεν Ρεβέκκα καὶ δῶρα ἔδωκεν τῷ ἀδελφῷ αὐτῆς καὶ τῇ μητρὶ αὐτῆς
54 καὶ ἔφαγον καὶ ἔπιον αὐτὸς καὶ οἱ ἄνδρες οἱ μετ' αὐτοῦ ὄντες καὶ ἐκοιμήθησαν καὶ ἀναστὰς πρῶτῃ εἶπεν ἐκπέμψατέ με ἵνα ἀπέλθω πρὸς τὸν κύριόν μου
55 εἶπαν δὲ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῆς καὶ ἡ μήτηρ μαινάτω ἡ παρθένος μεθ' ἡμῶν ἡμέρας ὥσει δέκα καὶ μετὰ ταῦτα ἀπελεύσεται
56 ὁ δὲ εἶπεν πρὸς αὐτούς μή κατέχετέ με καὶ κύριος εὐδόωσεν τὴν ὁδὸν μου ἐκπέμψατέ με ἵνα ἀπέλθω πρὸς τὸν κύριόν μου
57 οἱ δὲ εἶπαν καλέσωμεν τὴν παῖδα καὶ ἐρωτήσωμεν τὸ στόμα αὐτῆς
58 καὶ ἐκάλεσαν Ρεβέκκαν καὶ εἶπαν αὕτῃ πορεύσῃ μετὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἡ δὲ εἶπεν πορεύσομαι
59 καὶ ἐξέπεμψαν Ρεβέκκαν τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῆς καὶ τὸν παῖδα τὸν Αβραὰμ καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ
60 καὶ εὐλόγησαν Ρεβέκκαν τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν καὶ εἶπαν αὕτῃ ἀδελφὴ ἡμῶν εἰ γίνου εἰς χιλιάδας μυριάδων καὶ κληρονομήσῃ τὸ σπέρμα σου τὰς πόλεις τῶν ὑπερναντίων

61 ἀναστᾶσα δὲ Ρεβεκκα καὶ αἱ ἄβραι αὐτῆς ἐπέβησαν ἐπὶ τὰς καμήλους καὶ ἐπορεύθησαν μετὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀναλαβὼν ὁ παῖς τὴν Ρεβεκκαν ἀπῆλθεν
 62 Ἰσαακ δὲ ἐπορεύετο διὰ τῆς ἐρήμου κατὰ τὸ φρέαρ τῆς ὀράσεως αὐτοῦ δὲ κατῴκει ἐν τῇ γῇ τῇ πρὸς λίβαν
 63 καὶ ἐξῆλθεν Ἰσαακ ἀδολεσχεῖν εἰς τὸ πεδῖον τὸ πρὸς δέλτης καὶ ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς εἶδεν καμήλους ἐρχομένας
 64 καὶ ἀναβλέψασα Ρεβεκκα τοῖς ὀφθαλμοῖς εἶδεν τὸν Ἰσαακ καὶ κατεπήδησεν ἀπὸ τῆς καμήλου
 65 καὶ εἶπεν τῷ παιδί τίς ἐστίν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὁ πορευόμενος ἐν τῷ πεδίῳ εἰς συνάντησιν ἡμῖν εἶπεν δὲ ὁ παῖς οὗτός ἐστιν ὁ κύριός μου ἡ δὲ λαβοῦσα τὸ θέριστρον περιεβάλετο
 66 καὶ διηγῆσατο ὁ παῖς τῷ Ἰσαακ πάντα τὰ ῥήματα ἃ ἐποίησεν
 67 εἰσῆλθεν δὲ Ἰσαακ εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ ἔλαβεν τὴν Ρεβεκκαν καὶ ἐγένετο αὐτοῦ γυνὴ καὶ ἠγάπησεν αὐτήν καὶ παρεκλήθη Ἰσαακ περὶ Σαρρας τῆς μητρὸς αὐτοῦ

Dievča pribehlo a vyrozprávalo domu svojej matky, čo sa stalo.

Rebekka mala brata, ktorého meno (bolo) Laban. Laban pribehol k (tomu) človeku vonku pri prameni. Keď uvidel náušnice a náramky na rukách svojej sestry a keď počul slová svojej sestry Rebekky hovoriacej: „Takto mi povedal (ten) človek,“ prišiel k tomu človeku, ako stál pri ťavách pri prameni, a povedal mu: „Pod', vojdi. (Nech je) požehnaný Pán. Prečo stojíš vonku? Ja som pripravil dom a miesto pre ťavy.“

(Ten) človek vošiel do domu. (Laban) zložil náklad z tiav a dal slamu a krmivo ťavám a vodu na umytie pre jeho nohy a pre nohy mužov (ktorí boli) s ním.

Predložili im pokrmý na jedenie. No povedal: „Nebudem jesť, kým nevyrozprávam svoje záležitosti.“ Povedali: „Vyrozprávaj.“

Povedal: „Ja som Abrahámov sluha. Pán veľmi požehnal môjho pána, takže sa vzdolhol. Dal mu ovce a teľatá, striebro a zlato, sluhov a slúžky, ťavy a oslov.

Sarra, žena môjho pána, porodila jediného syna môjmu pánovi, keď zostal, a (on) mu dal, čo mal.

Môj pán ma zaprisahal hovoriac: „Nevezmeš pre môjho syna ženu z dcér Chananajčanov, v krajine ktorých bývam ako cudzinec, ale pôjdeš len do domu môjho otca a do môjho kmeňa a odtiaľ vezmeš ženu pre môjho syna.

Povedal som môjmu pánovi: „Azda nepôjde (tá) žena so mnou.“

No povedal mi: „Pán, ktorému som sa zapáčil – on pošle svojho anjela s tebou a šťastlivo dovedie tvoju cestu a vezmeš pre môjho syna ženu z môjho kmeňa a z domu môjho otca.

Vtedy budeš slobodný od sľubu voči mne, čiže keď prídeš do môjho kmeňa a nedajú ti, budeš slobodný od prisahy voči mne.“

Dnes som prišiel k prameňu a povedal som (si): „Pane, Boh môjho pána Abraháma, ak šťastlivo vedieš moju cestu, po ktorej teraz idem, hľa, ja stojím pri prameni vody a dcéry ľudí mesta vyjdú nabráť vodu. Dievčina, ktorej ja poviem. „Daj mi napiť sa trocha vody zo svojho džbána“ a (ktorá) mi povie: „Aj ty sa napi, aj tvojim ľavám dám vodu“ – toto (bude) žena, ktorú pripravil Pán svojmu služobníkovi Izákovi a podľa tohto budem vedieť, že si preukázal milosrdenstvo môjmu pánovi Abrahámovi.“

Prv, než som prestal v duchu hovoriť, práve vychádzala Rebekka a na pleciach mala džbán. Zostúpila k prameňu a nabrala si vody. Povedal som jej: „Daj mi napiť sa.“

Rýchlo zložila svoj džbán zo seba a povedala: „Napi sa ty, aj tvojim ľavám dám piť.“ Napil som sa, aj mojím ľavám dala piť.

Opýtal som sa jej a povedal som: „Čia si dcéra?“ Ona riekla: „Som dcéra Nachórovho syna Bathuélia, ktorého mu porodila Melcha.“ Dal som jej náušnice a náramky na jej ruky.

Uspokojil som sa, poklonil som sa Pánovi a dobrorečil som Pánovi, Bohu môjho pána Abraháma, ktorý ma šťastlivo priviedol po správnej ceste, aby som vzal dcéru brata môjho pána pre jeho syna.

Ak teda vy hodľáte, preukázať milosrdenstvo a spravodlivosť môjmu pánovi, dajte mi vedieť, ak však nie, (tiež) dajte mi vedieť, aby som sa obrátil napravo alebo naľavo.“

Ozval sa Laban aj Bathuél a povedali: „Od Pána vyšiel tento príkaz – nebudeme ti teda môcť odpovedať zlom na dobro.“

Hľa, Rebekka (je) pred tebou. Vezmi (ju) a odíď. Nech je ženou synovi tvojho pána, ako povedal Pán.“

Keď Abrahámov sluha vypočul tieto slová, poklonil sa Pánovi k zemi.

Sluha vybral strieborné a zlaté predmety a oblečenie a dal (ich) Rebekke a dal dary (aj) jej bratovi a jej matke.

Najedli sa a napili, on a muž, čo boli s ním, a išli spať. Ráno vstal a povedal: „Prepustite ma, aby som sa vrátil k svojmu pánovi.“

No jej bratia a matka povedali: „Nech s nami dievčina zostane desať dní, a potom odíde.“

On im povedal: „Nezdržiavajte ma – Pán šťastlivo priviedol moju cestu. Prepustite ma, aby som sa vrátil k svojmu pánovi.“

Oni povedali: „Zavolajme dievča a spýtajme sa jej samej.“

Zavolali Rebekku a povedali jej: „Pôjdeš s týmto človekom?“ Ona povedala: „Pôjdem“.

Prepustili svoju sestru Rebekku a (to) čo jej patrilo, a Abrahámovho sluhu a tých (čo boli) s ním.

Požehnali svoju sestru Rebekku a povedali jej: „Si naša sestra. Staň sa tisíc-mi desaťtisícov a nech tvoje potomstvo zdedí mestá nepriateľov.“

Rebeka a jej družky vstali, vysadli na ľavy a odišli s (tým) človekom. Sluha (teda) vzal (so sebou) Rebekku a vrátil sa.

Izák išiel púšťou smerom k Studni videnia. On totiž býval v krajine na juhu. Navečer Izák vyšiel premýšľať na planinu. Pozdvihol (svoj) zrak a uzrel pri-chádzať ľavy.

(aj Rebeka) pozdvihla (svoj) zrak a uzrela Izáka. Zoskočila z ľavy a povedala sluhovi: „Kto je tamten človek, čo nám po planine prichádza v ústrety?“ Sluha povedal: „To je môj pán.“ Ona vzala závoj a zahalila sa. Sluha vošiel do príbytku svojej matky a vzal (si) Rebekku a stala sa jeho že-nou a zamiloval si ju. A Izák dostal útechu za svoju matku Sarru.

28 И́ тѣкшии дѣвѣица въ дѣмъ мѣтере своѣѣ, повѣда по глаголюмъ ѿмъ.

29 Ревѣкѣ же бѣше братъ, ѣмѣже ѿмъ лавѣнъ: и́ тѣчѣ лавѣнъ къ челоуѣкъ вѣнъ на клѣдѣзѣ.

30 И́ бысть ѣгда бѣдѣ ѡсерѣдши, и́ запѣтиа на рѣкъ сестры своѣѣ, и́ ѣгда слыша словеса ревеѣкки сестры своѣѣ, глаголющѣа: ѿце глагола мнѣ челоуѣкъ: и́ прѣиде къ челоуѣкъ, чтоѡщѣ ѣмѣ ѡу белебѣдъ ѡу клѣдѣзѣ,

31 и́ рече ѣмѣ: гряди, вниди бѣгословѣнный ѡ гѣд, почитѣ чтоиши внѣ; ѡзъ же ѡгтоубахъ хрѣмниѣ и́ мѣето белебѣдъ.

32 И́ вниде челоуѣкъ въ дѣмъ, и́ разрѣдѣдѣ белебѣды, и́ даде плѣбы и́ рѣно белебѣдъ, и́ бѣдѣ ѡумѣти нѣзѣ ѣгѣ, и́ нѣгн мѣжѣмъ, и́же бѣхѣ изъ нѣмъ:

33 и́ предложѣ ѿмъ хрѣбы ѡгтн, и́ рече: не ѿмъ, дѣндеже возглаголю словеса моѣ. И́ рече: глаголан.

34 И́ рече: рѣбъ ѡбраѣмъ ѣмъ ѡзъ:

35 гѣ же бѣгн господѣна моѣгѣ ѡгѣлѣ, и́ возвысѣнъ: и́ даде ѣмѣ ѡвцы и́ тѣлцы, сребрѣ и́ зѣлѣто, рѣбѣ и́ рѣбѣнн, и́ белебѣды и́ ѣлы:

36 и́ родѣ ѡрра, женѣ господѣна моѣгѣ, сына ѣдѣнаго господѣнѣ моѣмѣ, сѣтарѣбшемѣ ѣмѣ, и́ даде ѣмѣ, ѣлѣка ѿмѣше:

37 и́ заклѣ ма господѣнъ моѣ, глагола: не поѣмѣши женѣ сынѣ моѣмѣ ѡ дѣрѣи хананѣйскѣхъ, въ нѣхъ же ѡзъ ѡбѣтѣю въ землѣ нѣхъ:

38 но въ дѣмъ ѡтѣлѣ моѣгѣ поѣдѣши, и́ въ плѣма моѣ, и́ поѣмѣши женѣ сынѣ моѣмѣ ѡтѣдѣ:

39 рѣхъ же (ѣзъ) господнѣ моемѣ: ꙗкогда не возхощетъ жена со мною нѣтъ;
 40 и рече ми: гдѣ бѣхъ, ѣмѣже благоугодихъ предъ нимъ, оны послетъ аггѣлъ своего изъ
 тобою и благоустроитъ пѣтъ твою, и поимеши жену сыну моему ѿ племени моего
 и ѿ домы оутца моего:
 41 тогда вѣдешъ чистъ ѿ заклинаній моего: когда бо доидеши въ плема мое, и не
 дадѣтъ ти, и вѣдешъ чистъ ѿ заклинаній моего:
 42 и пришедъ нѣкъ на клѣбъ, рекѣхъ: гдѣ, бѣже господина моего авраама, ѿче ты
 благоустроиши пѣтъ мой, въ оныже нѣтъ ѣзъ нѣтъ:
 43 сѣ, ѣзъ стѣхъ оу клѣбъ вѣдѣти, и дщѣри гражданихъ нехѣдѣтъ почерпѣти воды:
 и вѣдетъ дѣвѣца, ѣмѣже ѿче ѣзъ рекѣ: напою мѣ ѿ водонѣса твоего малу водою:
 44 и рече ми: и ты пѣи, и велѣюды твоемы вѣи: ꙗко (вѣдетъ) жена, ѿже
 оутѣбѣ гдѣ рѣкъ своимѣ илакъ: и по емѣ оуразумѣю, ꙗко сотвориши сѣи мѣтъ
 господнѣ моемѣ авраамѣ.
 45 И бысть прѣжде неже скончатъ мѣтъ глаголющѣ во оумѣ своемъ, ꙗко ревецка
 нехѣдѣше держати водонѣса на рѣмѣ, и сѣи на клѣбъ, и почерпѣ воды: и рекѣхъ
 сѣи: напою мѣ.
 46 И потѣбѣшиа сѣи водонѣса изъ себѣ на мѣшцѣхъ своихъ и рече: пѣи ты, и велѣюды
 твоѣ напою. И напѣхѣ, и велѣюды моѣ напою.
 47 И вопросихъ ю и рекѣхъ: чѣмъ сѣи дщѣрь; повѣжда ми. Она же рече: дщѣрь вѣдѣнѣва
 ѣмѣ сына нахѣрова, ѣгоже родѣ емѣ мѣла. И дѣхъ сѣи оуверѣдѣ, и запѣтъ на
 рѣцѣхъ сѣи,
 48 и благоволихъ поклонихѣ гдѣ: и благоволихъ гдѣ бѣа господина моего авраама,
 неже благоустрою мѣ на пѣти истинны поѣти дщѣрь брата господина моего сына сѣи:
 49 ѿче оуже сотворишѣ вы мѣлоу и прѣбѣдѣхъ къ господнѣ моемѣ: ѿче же нѣ,
 повѣдѣте мѣ: да ѿбѣдѣи нѣи на дѣно, нѣи на лѣко.
 50 ѿбѣдѣвши же мѣмъ и вѣдѣи, рекѣхъ: ѿ гдѣ прѣидѣ дѣло сѣи: не возмѣжемъ
 ти прѣтѣбѣ рѣцѣи сѣи нѣи бѣго:
 51 сѣ, ревецка предъ тобою: поемъ ю, нѣи: и да вѣдетъ жена сына господина твоего,
 ꙗкоже гдѣ гдѣ.
 52 Бысть же когда оуслѣшиа рѣкъ авраамѣ словеса сѣи, поклонѣа до земли гдѣ.
 53 И нѣмѣхъ рѣкъ сѣи зѣлѣи и рѣверѣи и рѣзы, дадѣ ревецѣ: и дѣры дадѣ братѣ
 сѣи на мѣтерѣ сѣи.

54 Ѣ́ ꙗдоша Ѣ́ пиша Ѣ́ тоѡ Ѣ́ мѡже, Ѣ́же бѣхъ съ нѣмъ, Ѣ́ почиша. Ѣ́ востѣвѣ
злѣтра, рече: ѡпѣргните ма, да ѡндѣ къ господнѣу моему.

55 РѢША ЖЕ БРАТІА СѦ И МЛ҃ТИ: ДА ПРЕВЪДЕТЪ ДѢВІЦА СЪ НАМНѢ ТАКО ДѢЛАТЬ ДНІИ, И ПОСѢМЪ ПОИДЕТЪ.

56 О́на же рече къ нѣмъ: не держите мѧ, гдѣ бо бѣгосѣтрѣнъ пѣтъ мой во мнѣ:
ѡбѣщѣте мѧ, да нѣсѣ къ господи́нѣ моему.

57 Онѣ же рѣша: призвѣмъ дѣвѣцѹ и вопрошмъ еѹ и зовѣмъ.

58 ꙗ́ко призва́ша ребе́кку ѿ ра́бшѣхъ: по́идеши ли съ челоуѣкомъ симъ; о́на же рече:
пои́ду.

59 ꙗко ѿпачеиша рече къкъ сеи трѣзъ свои, и имѣниа сѧ, и раба лѣвла млада, и ѡже съ нимъ
быша.

60 И БЛАГОСЛОВИША РЕБЕККѸ И РЕША СѢ: СЕРДЦА НАША СѢИ, БѢДИ ВЪ ТЫИЩЕЦЫ ТЪМЪ, И
ДА НАСЛѢДИТЪ СѢМА ТВОЕ ГРАДЫ СЪПОУЧѢТЪ.

61 ВОГТѢВШН ЖЕ РЕВѢККА Н РАВѢИИИ СѢ, ВРѢДОША НА ВЕЛБІЮДЫ Н ПОНОДОША СЗ
ЧЕЛОВѢКОМЪ. Н ПОИМЪ РАБЪ РЕВѢККЪ, ѿНДЕ.

62 ІЛАКЪ ЖЕ ПРХОЖДАШЕ КЪВОЗѢ ПЪСТЫНЮ ОУ КЛАДЪА БНДѢНІА: ІАМЪ ЖЕ ЖНБѢАШЕ
НА ЗЕМЛІ НА ПОЛЪАНЕ.

63 ꙗ ꙗзыде илакъ поглымѣтиа на полѣ къ бѣчѣꙗ, ꙗ воззрѣвъ очѣма своиа, видѣ
белбѣды ꙗꙗщыа.

64 ꙗ воззрѣвшѣи ребеѣкка очѣма своѣма, видѣ исаѣка: ꙗ ѣзѣкочѣи съ вѣлѣбѣда.

65 И рече рабъ: кто есть человекъ оный, иже идетъ по полю во срътеніе нѣмъ;
Рече же рабъ: ей, есть господинъ мой. Она же вземши ризъ лѣтнюю, ѡблечеѣа.

66 И побѣда рѣзъ ісаіакъ въѣхъ словеса, ꙗже сотвори.

67 Вниде же ісакъ въ домъ матери своѣѣ, и поѣ ревіекѣ, и бысть ѿмъ жена: и возлюбѣ ѿ, и оутѣшиша ісакъ по глрѣ матери своѣѣ.

Авраам был уже стар и в летах преклонных. Господь благословил Авраама всем. И сказал Авраам своему, старшему в доме его, управлявшему всем, что у него было: положи руку твою под стегно мое.

И клянись мне Господом, Богом неба и Богом земли, что ты не возьмешь сыну моему (Исааку) жены из дочерей Хананеев, среди которых я живу;

Но пойдешь в землю мою, на родину мою (и к племени моему), возьмешь (оттуда) жену сыну моему Исааку.

Раб сказал ему: может быть, не захочет женщина идти со мною в эту землю; должен ли я возратить сына твоего в землю, из которой ты вышел?

Авраам сказал ему: берегись, не возвращай сына моего туда.

Господь, Бог неба (и Бог земли), Который взял меня из дома отца моего и из земли рождения моего, Который говорил мне, и Который клялся мне, говоря: „(тебе и) потомству твоему дам сию землю“ – Он пошлет Ангела Своего пред тобою, и ты возьмешь жену сыну моему (Исааку) оттуда.

Если же не захочет женщина идти с тобою (в землю сию), ты будешь свободен от сей клятвы моей; только сына моего не возвращай туда.

И положил раб руку свою под стегно Авраама, господина своего, а клялся ему в сем.

И взял раб из верблюдов господина своего десять верблюдов, и пошел. В руках у него были также всякие сорковища господина его. Он встал и пошел в Месопотамию, в город Нахора.

И остановил верблюдов вне города, у колодезя воды, под вечер, в то время, когда выходят женщины черпать (воду).

И сказал: Господи, Боже господина моего Авраама! пошли ее сегодня на встречу мне, и сотвори милость с господином моим Авраамом.

Бот, я стою у источника воды, и дочери жителей города выходят черпать воду;

И девица, которой я скажу: „наклони кувшин твой, я напьюсь“, и которая скажет (мне): „пей, я верблюдам твоим дам пить, (пока не напьются,),“ - вот та, которую Ты назначил рабу Твоему Иссаку; и посему узнаю я, что Ты творишь милость с господином моим (Авраамом).

Еще не перестал он говорить (в уме своем), и вот, вышла Ревекка, которая родилась от Вафуила, сына Милки, жены Нахора, брата Авраамова, и кувшин ее на плече ее.

Девица была прекрасна видом, дева, которой не познал муж. Она сошла к источнику, наполнила кувшин свой, и пошла вверх.

И побежал раб на встречу ей, и сказал: дай мне испить немного воды из кувшина твоего.

Она сказала: пей, господин мой. И тотчас спустила кувшин свой на руку свою, и напоила его.

И когда напоила его, сказала: я стану черпать и для верблюдов твоих, пока не напьются (все).

И тотчас вылила воду из кувшина своего в поило, и побежала опять к колодезю почерпнуть (воды), и начерпала для всех верблюдов его.

Человек тот смотрел на нее с изумлением в молчании, желая уразуметь, благословил ли Господь путь его, или нет.

Когда верблюды перестали пить, тогда человек тот взял золотую серьгу, весом полсикля, и два запястья на руки, весом в десять сиклей золота;

(И спросил ее), и сказал: чья ты дочь? скажи мне; есть ли в доме отца твоего место нам ночевать?

Она сказала ему: я дочь Вафуила, сына Милки, которого она родила Нахору.

И еще сказала ему: у нас много соломы и корму; и есть место для ночлега.

Преклонился человек тот и поклонился Господу,

И сказал: благословен Господь Бог господина моего Авраама, Который не оставил господина моего милостью Своею и истиною Своею! Господь прямым путем привел меня к дому брата господина моего.

וַתְּרִץ הַנֶּעֱרָה וַתֵּגֶד לְבֵית אִמָּהּ בְּדָבָרִים הָאֵלֶּה
וּלְרַבְקָה אֶחָד וְשֵׁמוֹ לָבָן וְיִצְחָק לָבָן אֱלֹהֵי־אִשׁוּיָהּ הַחֹזֶקֶת אֶל־הָעֵץ
אֶת־דָּבָרֶי רַבְקָה אֶחָתוֹ לֵאמֹר כִּדְבַר אֱלֹהֵי יִצְחָק אֱלֹהֵי־אִשׁוּיָהּ וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַגְּמִלִים עַל־הָעֵץ
וַיְהִי כִרְאֵת אֶת־הַנָּחוֹם וְאֶת־הַצִּמְדִּים עַל־יָדֶי אֶחָתוֹ וּכְשָׁמְעוּ
וַיֹּאמֶר בּוֹא בְרוּךְ יְהוָה לְמֹה תַעֲמֹד בַּחוּץ וְנֹאכְזִי פָנֵינוּ לְבֵית וּמָקוֹם לְגִמְלִים
הָאִישׁ הַבֵּיתִיחָה וַיִּפְתַּח הַגְּמִלִים וַיִּתֵּן תָּבֵן וּמִסְפּוֹא לְגִמְלִים וַיִּמָּס לְרַחֵץ בְּגָדָיו וּבְגָדֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ
וַיָּבֵא
וַיִּשְׁמַע D žnušs לָפָנוּ לְאָכֵל וַיֹּאמֶר לֹא אֶכֶל עַד אֶסְדָּרְתִּי דָבָר וַיֹּאמֶר הִבֵּר
וַיֹּאמֶר עֲבַד אֶבְרָהָם אָנֹכִי
וַיְהִינָה בֶרֶךְ אֶת־אֲדָנִי מֵאֹד וַיִּתְּנֵלּוּ צֹאן וּבָקָר וְכֶסֶף וְזָהָב וְעֶבְדִּים וּשְׁפָחוֹת וּגְמִלִים וְחִמְרִים
וַתֵּלֶךְ שָׂרָה אִשְׁתִּי אֲדָנִי בֶן לֹאֲדָנִי אַחֲרָי וּקְנָתָהּ וַיִּתְּנֵלּוּ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לָהּ
וַיִּשְׁבַּעַנִי אֲדָנִי לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לְבָנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּאֶרֶצוֹ
אִם־לֹא אֶל־בֵּית־אָבִי תֵלֶךְ וְאֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְלִקַּחְתָּ אִשָּׁה לְבָנִי
וַאֲמַר אֶל־אֲדָנִי אֵלַי לֹא־תֵלֶךְ הָאִשָּׁה אַחֲרָי
וַיְהִי אֲשֶׁר־הִתְחַלַּכְתִּי לָפָנוּ יִשְׁלַח מִלְאָכֹו אִתָּךְ וְהִצְלִיתִי בְּרַכָּךְ וְלִקַּחְתָּ אִשָּׁה לְבָנִי מִמִּשְׁפַּחְתִּי וּמִבֵּית אָבִי
וַיֹּאמֶר אֵלַי
אֲנִי תִקַּח מֵאִלְתִּי כִי תְבוֹא אֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְאִם־לֹא יִתְּנוּ לָךְ וְהָיִיתָ נָקִי מֵאִלְתִּי
וַאֲבֹא הַיּוֹם אֶל־הָעֵץ וַאֲמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדָנִי אֶבְרָהָם אֶסְדָּרְנָא מִצְלִית דְּרַבִּי אֲשֶׁר אָנֹכִי הִלֵּךְ עִלָּיהּ
הִנֵּה אָנֹכִי נֹצֵב עַל־עֵץ הַיּוֹם וְהָיִיתָ הַעֲלֹמָה הַיְצֵאתָ לְשֹׂאֵב וְאִמְרַתִּי אֵלַיִתָּהּ הַשְׁקִינִי־נָא מַעֲשִׂיִּים מִכַּדָּךְ
וְאִמְרַתִּי אֵלַי גַּם־אִתָּהּ שְׂתֵּה וְגַם לְגִמְלִיד אֲשָׂאֵב הוּא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הִכִּיתָ יְהוָה לְבָן־אֲדָנִי
אֶכְלָה לְדָבָר אֱלֹלֵבִי וְהִנֵּה רַבְקָה יְצֵאתָ וְכָרַתָּ עַל־שְׁכָמָה וַתֵּרֶד הָעֵנִיָּה וַתִּשָּׂאֵב וַאֲמַר אֵלַיִתָּהּ הַשְׁקִינִי נָא
אֲנִי טָרָם
וַתִּמָּהַר וַתִּזְרַק כֶּדֶת מַעְלֵיהּ וַתֹּאמֶר שְׂתֵּה וְגַם־גְּמִלִיד אֲשָׁקֶה וְאִשְׁתִּי וְגַם הַגְּמִלִים הַשְׁקֵתָה
בְּחִמְיִ אִתָּהּ וַתֹּאמֶר בְּחִיבְתּוֹאֵל בְּרַחֲמוֹר אֲשֶׁר יִלְדֶה־לּוֹ מִלְכָּה וְאִשִּׁים הַנָּחוֹם עַל־אִפָּהּ וְהַצִּמְדִּים עַל־יָדֶיהָ
וַאֲשָׂאֵל אִתָּהּ וַאֲמַר
לִיְהוָה וְאֶבְרָךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדָנִי אֶבְרָהָם אֲשֶׁר הִנְחִינִי בְּרַכָּךְ אִמָּתָה לִקַּחְתָּ אֶת־בִּתְּאִתִּי אֲדָנִי לְבָנוֹ
וַאֲשִׁתְּהוּ
וַעֲתָה אִסְיָשְׁכֶם עִשִׂים חֶסֶד וְאִמָּת אֶת־אֲדָנִי הִנִּידוּ לִי וְאִם־לֹא הִנִּידוּ לִי וְאִפְּנֵה עַל־יָמִין אוֹ עַל־שְׂמָאל
וַיֵּעַן לָבָן וּבְתוֹאֵל וַיֹּאמְרוּ מִיְהוָה יֵצֵא הַדָּבָר לֹא נוֹכַל דְּבַר אֱלֹהִי רַע אוֹרִיטוֹב
הִנֵּה־רַבְקָה לָפָנוּךְ קַח וְלֵךְ וְתֵהִי אִשָּׁה לְבָן־אֲדָנִיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמַע עֲבַד אֶבְרָהָם אֶת־דְּבָרֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָהּ לִיְהוָה
וַיִּיצֵא הָעֶבֶד כְּלִי־כֶסֶף וְכָלִי זָהָב וּבָגָדִים וַיִּתֵּן לְרַבְקָה וּמִנְדֵּנָתָהּ נֶתֶן לְאִחִיתָהּ וּלְאִמָּתָהּ
וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂתּוּ הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עִמּוֹ וַיְלִינוּ וַיָּקֻמוּ בִּבְקֶר וַיֹּאמֶר שְׁלֹחֵנִי לֹאֲדָנִי
וַיֹּאמֶר אִחִיתָה וְאִמָּתָה תִּשָּׁב הַנֶּעֱרָה אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עֶשְׂרֵי אֲמַר תֵּלֶךְ
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֶל־תֹּאחֲרוֹ אִתִּי וַיְהִי הַצְלִיתִי דְּרַבִּי שְׁלֹחֵנִי וְאִלְכָה לֹאֲדָנִי
וַיֹּאמְרוּ נִקְרָא לְנֶעֱרָה וְנִשְׂאֵלָה אֶת־פִּיהָ
וַיִּקְרָאוּ לְרַבְקָה וַיֹּאמְרוּ אֵלַיִתָּהּ הַחֲלָכִי עַם־הָאִשִּׁים הַנָּחוֹם וַתֹּאמֶר אֵלַיִךְ
וַיִּשְׁלַחוּ אֶת־רַבְקָה אֶחָתָם וְאֶת־מִנְקֻתָּהּ וְאֶת־עֶבֶד אֶבְרָהָם וְאֶת־אֲנָשָׁיו
וַיִּבְרְכוּ אֶת־רַבְקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אֶחָתָנוּ אִתָּהּ הִי לְאֵלֶפֶי רַבְקָה וַיִּירָשׁ זָרַעָךְ אֶת שְׂעִיר שְׂאִיו
וַתִּקַּם רַבְקָה וַנְּעִרְתִּיהָ וַתִּרְבֶּנָּה עַל־הַגְּמִלִים וַתִּלְכְּנָה אַחֲרָי הָאִישׁ וַיִּשָּׁק הָעֶבֶד אֶת־רַבְקָה וַיִּלָּךְ
וַיִּצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֶרֶץ־לְחִי־רָאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנָּבֶב
וַיִּצָּא יִצְחָק לִשׁוֹן בְּשָׂדֶה לַפְּנוֹת עָרֵב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה גְמִלִים בָּאִים
וַתִּשָּׂא רַבְקָה אֶת־עֵינֶיהָ וַתִּרְאֵהוּ אֶת־יִצְחָק וַתִּפַּל מֵעַל הַגְּמֵל
וַתֹּאמֶר אֶל־הָעֶבֶד מִי־הָאִישׁ תֵּלֶזָה תִּהְלַךְ בְּשָׂדֶה לְקִרְאָתִנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדָנִי וַתִּקַּח הָעֵרְפָּה וַתִּתְּקֶם
וַיִּסְפֵּר הָעֶבֶד לִיִּצְחָק אֶת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה
וַיִּבְאָה יִצְחָק הָאֶחָלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּשָּׁק אֶת־רַבְקָה וַתִּתְּרֵלּוּ לָאִשָּׁה וַיִּבְרָכָהּ וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרָי אִמּוֹ וְ

Dievčina pribehla a dala vedieť domu svojej matky o týchto veciach. Rebeka mala brata menom Laban. Laban pribehol von za mužom k prameňu.

Keď uvidel krúžok a náramky na rukách svojej sestry a keď počul slová svojej sestry Rebeky hovoriacej: „Takto mi povedal (ten) muž“, išiel za tým mužom, ktorý ešte stál pri ťavách pri prameni, a povedal: „Poď, požehnaný PÁNOV! Prečo stojíš vonku? Ved' som upratal dom i miesto pre ťavy.“

Muž vošiel do domu. (Laban) odstrojil ťavy, dal slamu a obrok ťavám i vodu na umytie jeho nôh a nôh mužov, čo boli s ním.

A predložilo sa pred neho, aby jedol, no on povedal: „Nebudem jesť, kým neporozprávam svoje záležitosti.“ Povedal: „Porozprávaj!“

Povedal: „Som Abrahámov sluha.“

PÁN veľmi požehnal môjho pána, takže sa stal veľkým. Dal mu ovce a dobytok, striebro a zlato, sluhov a slúžky, ťavy a oslov.

Sára, žena môjho pána, porodila môjmu pánovi syna, keď zostarla, a (on) mu dal všetko, čo má.

Môj pán ma zaprisahal hovoriac: „Nevezmeš pre môjho syna ženu z kanaánskych dcér, v krajine ktorých bývam, ale naopak, pôjdeš do domu môjho otca a k mojej rodine a (odtiaľ) vezmeš ženu pre môjho syna.“

Povedal som môjmu pánovi: „Možno nepôjde tá žena sa mnou.“

No povedal mi: „PÁN, pred ktorým som kráčal, pošle svojho anjela s tebou, dá úspech tvojej ceste a vezmeš pre môjho syna ženu z mojej rodiny a z domu môjho otca.“

Vtedy budeš oslobodený spod mojej kliatby, keď prídeš k mojej rodine: Ak by ti (ju) aj nedali, budeš od kliatby slobodný.“

Dnes som prišiel k prameňu a povedal som: „PANE, Boh môjho pána Abraháma, ak chceš dať, prosím, úspech mojej ceste, po ktorej idem, hľa, stojím pri prameni vody: Keď vyjde dievča načerpať (vodu) a ja jej poviem: „Daj mi prosím napiť trochu vody zo svojho džbána“

a (ona) mi povie: „Napi sa a aj pre tvoje ťavy načerpám“, to je žena, ktorú PÁN určil pre syna môjho pána.“

Prv, než som prestal hovoriť vo svojom srdci, práve vychádzala Rebeka a na svojom pleci mala džbán. Zostúpila k prameňu a načerpala (vodu). Povedal som jej: „Daj mi, prosím, napiť.“

Ona rýchlo zložila zo seba svoj džbán a povedala: „Napi sa a aj tvoje ťavy napojím.“ Napil som sa a napojila aj ťavy.

Opýtal som sa jej a povedal som: „Koho si dcérou? Ona povedala: „Som dcérou Nachorovho syna Betuela, ktorého mu porodila Milka“. Nasadil som jej

na nos krúžok a na ruky náramky.

Zohol som sa a klaňal som sa PÁNOVI. Dobrorečil som PÁNOVI, Bohu môjho pána Abraháma, že ma viedol správnou cestou, aby som vzal dcéru brata môjho pána, pre jeho syna.

Nuž teda, ak hodláte preukázať milosrdenstvo a vernosť môjmu pánovi, dajte mi vedieť, a ak nie, (tiež) mi dajte vedieť, aby som sa obrátil napravo alebo naľavo.“

Ozval sa Laban i Betuel a povedali: „Od PÁNA pochádza táto vec. Nemôžeme ti povedať ani zlé, ani dobré.

Hľa, Rebeka je pred tebou. Vezmi (ju) a choď. Nech je ženou synovi tvojho pána, ako hovoril PÁN.“

Keď Abrahámov sluha vypočul ich slová, poklonil sa Pánovi k zemi.

Sluha vybral strieborné a zlaté predmety i oblečenie a dal (to) Rebeke a vybrané veci dal (aj) jej bratovi a jej matke.

Jedli a pili, on i muži, čo boli s ním, a išli spať. Keď ráno vstali, povedal: „Prepusťte ma k môjmu pánovi.“

No jej brat i jej matka povedali: „Nech s nami dievčina zostane zo desať dní, potom odíde.“

On im povedal: „Nezdržiavajte ma – PÁN dal úspech mojej ceste. Prepustite ma, aby som išiel k môjmu pánovi.“

Povedali: „Zavolajme dievčinu a spýtajme sa jej samej.“

Zavolal Rebeku a povedali jej: „Pôjdeš s týmto mužom?“ Povedala: „Pôjdem.“

Prepusťili svoju sestru Rebeku i jej dojku, Abrahámovho sluhu i jeho mužov.

Požehnali Rebeku a povedali jej: „Sestra naša, staň sa tisícmi desaťtisícov, a nech sa tvoje potomstvo zmocní brány svojich nepriateľov.“

Rebeka a jej slúžky vstali, vysadli na ťavy a nasledovali toho muža. Sluha vzal Rebeku a odišiel.

Izák sa práve vracal od „Studne Lachai Roí.“ Býval (totiž) v krajine na juhu.

Keď sa zvečerievalo, Izák vyšiel poprechádzať sa na pole. A keď pozdvihol svoj zrak, zrazu uzrel prichádzať ťavy.

(Aj) Rebeka pozdvihla svoj zrak a uvidela Izáka. Zosadla z ťavy a povedala sluhovi: „Kto je tamten muž, čo nám po poli ide v ústrety?“ Sluha povedal: „To je môj pán.“ (Ona) vzala závoj a zahalila sa.

Sluha vyrozprával Izákovi všetky veci, ktoré urobil.

Izák ju doviedol do stanu svojej matky Sárý. Vzal si Rebeku a stala sa mu ženou. Miloval ju a našiel útechu za svoju (zomrelú) matku.

Dívka zatiaľ utíkala a vypráveľa rodině své matky vše, co se jí přihodilo.

Rivka měla bratra jménem Lavan, a Lavan utíkal ven k prameni za tím mužem.

Vida ten kroužek a ty náramky na rukou své sestry a vyslechnuv slová své sestry Rivky, tak a tak se mnou mluvil ten muž, přišel k tomu muži a hle, ještě stojí u pramene u těch velbloudů!

Řekl: „Chvála Bohu! Pojď, co tady stojíš venku, už jsem ti uvolnil dům a místo pro velbloudy!“

A když ten muž vešel do domu a ustájil velbloudy, dal velbloudům seno a podestýlku a vodu k umytí nohou jemu a těm mužům, kteří byli s ním.

Bylo mu prostřeno k jídlu, ale on pravil: „Nepojím, dokud nevypovím, co mám na srdci!“, a on řekl: „Mluv!“

Řekl: „Jsem služebník Avrahamův.

Hospodin mému pánovi velmi požehnal a stal se velkým, dal mu brav a skot, stříbro a zlato, otroky a služby a velbloudy a osly.

A Sára, manželka mého pána, poté co zestárla, porodila mému pánovi syna a on mu dal všechno, co má.

A můj pán mne zapřísahal: Neber mému synovi manželku z dcér těch Kenáanců, v jejichž zemi jsem se usadil!

Jdi do mého otcovského domu a vezmi mému synovi ženu z mé rodiny!

A já řekl mému pánovi: Co když ta žena za mnou nepůjde?

On mi však řekl: Hospodin, před jeho tváří jsem chodíval, s tebou pošle svého posla, učiní tvou cestu úspěšnou a ty mému synovi získaš manželku z mé rodiny a z mého otcovského domu.

Přijdeš-li k mé rodině, bude prost mé kletby, a nedají-li ti ji, budeš zproštěn přísahy.

A já dnes přišel k tomu prameni a řekl jsem: Hospodine, Bože mého pána Avrahama, přeješ-li si, aby má cesta, již sa ubírám, byla úspěšná, hled: stanul jsem u pramene vod a to děvče, které výjde pro vodu a já mu řeknu, prosím tě, dej mi pít trochu vody z tvého džberu, a ono mi řekne, jen se napij a tvé velbloudy také napojím, to budiž žena, již určil Hospodin pro syna mého pána!

A než jsem stačil k svému srdci domluvit, hle vychází Rivka se džberem na rameni, a když sestoupila k prameni a navázila vodu, já jí povídám: Dej mi napít, prosím!

A ona okamžité spustila džber z ramene a řekla: Pij a tvé velbloudy také napojím, a když jsem se napil, napojila velbloudy.

I tázal jsem jí a děl: Čípak jsi?, a ona řekla: Jsem dcera Betuela, syna Nachora, jemuž jej porodila Milka, a tak jsem jí dal tenhle kroužek na nos a ty náramky na její ruce.

A tu jsem sklonil hlavu a poklonil se Hospodinu. Žehnal jsem Hospodinu, Bohu mého pána Avrahama, jenž mne vedl cestou pravdy, aby pro jeho syna

získal dceru bratra mého pána.

Takže nyní, je-li vašim přáním projevit milost a opravdovost mému pánovi, tak mi to povězte, a ne-li, povězte mi to také a já se obrátím napravo nebo nalevo.“

A Lavan i Betulel odpověděl a řekl: „Ta věc vyšla od Hospodina, k tomu nemáme ve zlém ani v dobrém co dodat.

Nuže, tady máš Rivku, vezmi ju a jdi, nechť je manželkou synu tvého pána, jak pravil Hospodin!“

A když Abrahamův služebník uslyšel jejich slova, poklonil se Hospodinu až k zemi.

Nato služebník vytáhl šaty a stříbrné a zlaté šperky a dal to Rivce, a jejímu bratru a její matce a rozdal dárky.

On a ti muži, kteří byli s ním, se najedli, napili a přenocovali, a když ráno vstali, povídá: „Propusťte mne k mému pánovi!“

Její bratr a matka však řekli: „Děvče ještě pobude rok či deset měsíců, nežli odejde.“

On však řekl: „Nezdržujte mne! Hospodin dal úspěch mému konání, tak mne propusťte a půjdu za svým pánem!“

Řekli: „Nu, zavoláme dívku a přeptáme se jejích úst.“

Zavolali Rivku a řekli jí: „Půjdeš s tímhle mužem?“ a ona řekla: „Půjdu.“

Takže vyprovodili Rivku s její chůvou a Avrahamova služebníka s jeho muži. A žehnali Rivce a říkali jí: „Budiž v tisíce a desetitisíce a nechť tvé sémě do-
bude bran svých soků!

A Rivka a její dívky vstaly, nasedly na velbloudy a následovali onoho muže, a ten služebník vzal Rivku a odešel.

A Jischak přišel od Studnice Živého, jenž mne vidí, poněvadž bydlil v negevské zemi.

A v podvečer vyšel Jischak rozmlouvat na pole, a když zvedl oči, spatřil a hle: velbloudi přicházejí!

Rivka totiž zvedla oči, jak spatřila Jischaka, spadla z velblouda.

Pak řekla tomu služebníkovi: „Kdo je tamhleten muž, jdoucí nám po poli vstříc?“ A služebník řekl: „To je můj pán“, a ona vzala závoj a zahalila se.

A služebník vyprávěl Jicchakovi všechny ty věci, které učinil.

A Jiccháček ji uvedl do stanu své matky Sáry, vzal si Rivku, a když se mu stala ženou, zamiloval si ji, a Jicchak v něm nalezl útěchu po své matce.

24, 28-49. Rodinné vzťahy sú v pokolení Abrahámovho brata Náchora dosť zvláštne. Najdôležitejším mužom rodu je Lában. V 29, 5 je označovaný za Náchorovho syna hoci podľa 24, 29 ide o brata Rebeky, t.z., že je Náchorovým vnukom. V mene rodu jedná prvom rade on sám (24, 29). I keď je uvádzaný s otcom Betúelom je to syn, ktorý je na prvom mieste. Meno Lában znamená svietiaci, žiariaci, t.j. mesiac. Lešana = mesiac. Lában mohol mať zvláštne postavenie v rodine vďaka určitej náboženskej kvalifikácii. Podľa názorov niektorých odborníkov mali v tej dobe bratia zvláštne právo rozhodovať o svojich sestrách (por. 1Mjž 34, 13; Szd 21, 22; 2Sam 13, 20). Súviselo to vraj s právom brata zobrať si sestru za ženu. Toto tvrdenie však nie je možné dokázať. Je tu ešte meno Milka matka Rebeky, ktorá ani raz nechýba pri rodnom mene dcéry (v. 24 a 47) čo je dosť zvláštne, pretože meno matky sa zvyčajne neuvádzalo. Nie otec Betúel, ale ona dostáva spolu s Lábanom dary (v. 53) a ona tiež spolu so synom žiada o odklad odchodu nevesty (55). Pravdepodobne ide o pozostatky matriarchátu, keď oporou ženy boli jej bratia, synovia jej matky (*Zákon. Výklady ke Starému Zákonu* 1991, s. 117).

24, 34-49. Služobník vysvetlil svoje poslanie Rebekinej rodine. Jeho reč, ktorá sumarizuje rozprávania prvej časti kapitoly, je výborným príkladom umenia starovekého rozprávania, ktoré malo pevne uložiť detaily do pamäti poslucháča (*Študijná Biblia* 2015, s. 51).

24, 50-61. Drahé dary, ktoré dostala Rebeka a jej rodina naznačovali bohatstvo domácnosti, do ktorej ju chceli za manželku, bola však ďaleko od domoviny a od ľudí, ktorých milovala (v. 53).

Dĺžka doby, v ktorej chcú príbuzní vyjadriť, aby Rebeka zostala ešte s nimi, je nejasná. Podľa Mišny (Ket V, 2) bolo dopriane panne k príprave na svadbu 12 mesiacov. Preto židovskí učitelia chápu v. 55 jamim (dni) = rok a asor = desať mesiacov (napr. Raši). Rozumieme výroku v zmysle: rok alebo aspoň desať mesiacov. Je pravdepodobné, že termíny jamim a asor označujú neurčitú dlhú dobu.

24, 28. **Patristický komentár:** Detail behu poukazuje na Rebekino nadšenie ponúknuť pohostinstvo Abrahámovmu sluhovi (Ján Chryz¹., Hom, Gen, 48, 4:

¹ „Pozri ako sa tešilo dievča, keď chcela pohostiť cudzinca. Prejavuje to svojimi činmi – behom, slovom a skromnou konverzáciou. Dievča o všetkom rozpovedala doma svojej matke. Všetko, čo jej povedal sluha rozpovedala svojim rodičom. Lában taktiež vybehol k cudzincovi k prameňu, čím prejavuje svoj záujem. Keď uvidel človeka pri studni spolu s ťavami povedal mu. „Ty, ktorý si požehnaný Bohom, prečo stojíš vonku?“ Pripravil som Ti miesto v dome a aj pre ťavy. Všimni si ako oslavuje Boha v prítomnosti cudzinca a cez slová mu prejavuje veľkú úctu ešte predtým než ho pohostí. Vojdi, vraví mu, pripravil som dom a miesto pre ťavy. Následne, keď vošiel dnu Lábal odsedlal ťavy a nakrmil ich. Vodu na umytie predložil počestným hosťom“ (Златоуст. TLG 2062.112.54.440.10-29, s. 162).

PG 54, 440).

Rabínsky komentár: Domu svojej matky: Bývalo zvykom, že ženy mali dom samy pre seba, v ktorom pri práci sedávali, a dievča sa nezdôveruje nikomu inému okrem matky (Raši), preto Rebeka uteká tam.

24, 29. **Rabínsky komentár:** Raši vysvetľuje Labanovo správanie ako motivované chamtivosťou. Keď videl štedré dary, ktoré dostala jeho mladšia sestra, dúfal, že Abrahámov sluha bude mať pre neho ešte viac. Ramban však háji úctivé a priame správanie Labana.

24, 34. **Patristický komentár:** Sv. Ján Zlatoústý² poukazuje na rozhovor s príbuznými: „Všimni si rozumnosť sluhu. Čo rozpráva. Nebudem ješť pokiaľ nepoviem, prečo som prišiel. A oni odpovedajú. Tak hovor. Vy ste ako domáci urobili svoje, avšak nebudem spokojný pokiaľ nepoviem dôvod svojho príchodu, prečo som sa vydal na takúto dlhú cestu a prečo som pricestoval z Kanaánu. Potom pochopíte prečo som prijal Vaše pozvanie a vstúpil som do vášho domu, pretože ste prejavili dobré pocity k môjmu pánovi. Všimni si ako presne o všetkom hovorí. Ja som Abrahámov sluha, ktorého poznáte. Vedzte, že bol pozhnaný Bohom a získal veľké bohatstvo. Potom vymenoval toto bohatstvo a vraví. Abrahám má ovce, voly, striebro a zlato, sluhov a služobníčky, ťavy a oslov. Počúvajte najmä Vy, boháči, ktorý každý deň kupujete pôdu, staviate kúpele (sauny) – miesta pre potechu a veľkolepé stavby z čoho pozostával majetok spravodlivého. Nemá žiadne pole, nemá stavby, nehľadá pôžitok má iba ovce, voly, ťavy, osly, sluhov a slúžky. V Písme sa píše na inom mieste (1Mjž 17, 23) ako získal týchto sluhov. Môj pán si zaslúžil veľkú pomoc zhora, pretože už bol starý a dostal od Sary syna. Má iba tohto jedného syna, ktorého ustanovil za dediča, a preto mu všetko zveril“.

24, 41. **Rabínsky komentár:** V sluhovom prerozprávani je oproti pôvodnému zneniu viacero drobných zmien. Namieto *prísahy*, ktorú vo v. 8 spomína Abrahám, používa Eliezer silnejšie slovo, prísahu umocnenú na **kliatbu**, aby na rodinu zapôsobila vážnosť Abrahámovho úmyslu (Ibn Ezra).

24, 43. **Rabínsky komentár:** Eliezer tu používa iné slovo, ako vo v. 16. Naznačuje, že v Rebe kinom príchode k prameňu vidí Božiu prozreteľnosť, lebo dievčatá z popredných rodín prenechávali podradnú prácu čerpania vody iným (Malbim).

24, 47. **Patristický komentár: Čia si dcéra?** Vidiac v tomto Božiu prozreteľnosť spýtal sa jej: Čia si dcéra? Z jej odpovede sa dozvedel, že neprišiel k cudzím, ale do domu Nachora brata svojho pána. Osmelil sa a dal jej náušnice a náramky. Sklonil sa pred Bohom a oslavoval Boha svojho pána Abraháma, ktorý ho

² Златоуст. TLG 2062.112.54.440.41-441.10, s. 163.

priamou cestou priviedol k dcére svojho brata. Je evidentné, že toto všetko riadil Boh, a že vypočul modlitby môjho pána Abraháma. Teraz vy z vašej strany povedzte či súhlasíte s návrhom môjho pána. Ak nie obrátim sa buď napravo, alebo naľavo. Vyjadrite sa k tomu, aby som vedel čo mám robiť. Ak nebudete súhlasiť idem ďalej“ (Sv. Ján Zlatoústý TLG 2062.112.54.441.49442.4, s. 163).

Rebeka bola Nachorovou vnučkou (*Щедровицкиѣ* 2003, s. 207).

24, 49. **Rabínsky komentár: Milosrdenstvo**, alebo tiež „dobrotivosť“ naznačuje úmysel urobiť čosi, čo nie je povinné. *Vernosť*, v tomto prípade dosl. *pravda*, znamená dať milosrdenstvu trvácnosť (Ibn Ezra).

24, 50. **Patristický komentár:** Ján Zlatoústý³ tiež podotýka, ako sa v starých časoch hľadala nevesta. Jej charakteristikou mal byť predovšetkým cnosť a šlachetnosť, a nie tak bohatstvo (Ján Chryz., Hom. Gen. 48, 6: PG 54, 442).

Rabínsky komentár: Keďže ponuka sobáša je zjavne z Božej vôle, nemáme právo povedať, že je **zlá** a zamietnuť ju, ani že je **dobrá** a potvrdiť ju. A tak, Rebeka je pred tebou, vezmi ju a choď, nepotrebuješ náš súhlas. (Sforno).

Sv. Filaret (Дроздов 2004, s. 434) sa odvoláva na Jozefa Flávia, ktorý hovorí, že otec Rebeky Betuel v tom čase už nebol medzi živými, takže Laban jej brat prebral celú zodpovednosť a starostlivosť za celú rodinu. Tento názor zastáva aj Lopuchin (1904-1907, s. 146).

24, 53. **Drahé dary**, ktoré dostala Rebeka a jej rodina naznačovali bohatstvo domácnosti, do ktorej ju chceli za manželku, bola však ďaleko od domoviny a od ľudí, ktorých milovala.

Patristický komentár: Sv. Ján Zlatoústý (Златоуст TLG 2062.112.54.441.49-442.30-43, s. 164) hovorí o dosiahnutí cieľa: „Nakoniec, keď sa presvedčil, že dosiahol svoj cieľ vybral sluha strieborné a zlaté veci ako aj šaty dal ich Rebeke, tiež jej bratovi a matke dal vzácne dary. Teraz už je úslužný, pretože je zasnúbená Izákovi. Preto je obdarovaná darmi brat a matka a keď videl, že naplnil príkaz svojho pána vtedy si už dovoľuje oddych. Keď sa najedli, prenocovali a ráno chceli odísť.“

Rabínsky komentár: Dal (to) Rebeke – Rodina už súhlasila s manželstvom, a tak Eliezer koná ako zástupca Izáka pri svadbe. Dary mali funkciu ako dnešná svadobná obrúčka. Predchádzajúce dary (v. 22) slúžili ako zasnubné dary, lebo dievčinu nebolo možné vydať bez jej súhlasu (Lekach Tov).

³ „Pretože, Boh svojou prozreteľnosťou zariadil všetko kvôli modlitbám praotca Abraháma, preto otec dievčaťa a jej brat odpovedali sluhovi takto: „Všetko sa stalo ako Boh chcel, preto nemôžeme povedať nič ani dobré ani zlé. To čo si rozpovedal poukazuje, že všetko sa stalo Božím riadením. A preto si nemysli, že sa budeme protiviť Božej vôli. Hľa dievča stojí pre tebou zober ju a choď nech sa stane ženou syna tvojho pána ako povedal Boh (Златоуст. TLG 2062.112.54.441.49-442.4-13, s. 163).

24, 55. **Rabínsky komentár:** Raši predkladá výraz zo **desať dní** ako „dni, alebo desať (mesiacov)“ a „dni“ vykladá ako rok (aj v 3Mjž 25, 29) sa hovorí o dňoch vykúpenia, ktoré trvali do konca roka), lebo toľko času dostávala pan-na pred svadbou, aby si zadovážila ozdoby (Ketubot 57b, GnRb 60, 12, Raši).

Samaritánsky Pentateuch hovorí o desiatich dňoch ako udáva sv. Filaret Moskovský (Дроздов 2004, s. 435).

24, 57. **Rabínsky komentár: Spýtajme sa jej samej** – Tieto slová nás učia, že dievča sa môže vydať len s jej súhlasom. V nasledujúcom verši Rebeka dôrazne hovorí: „Pôjdem“, t.j. aj sama, aj keby ste vynechali (Raši GnRb 60,12, Kiddušin 41a).

24, 58. **Patrystický komentár: Ona povedala: pôjdem.** Sv. Efrém hovorí: Spýtali sa dievčata, aby sa dozvedeli či s tým súhlasí. A keď sa dozvedela o kliatbe, ktorou zaprisahal Abrahám svojho sluhu a modlitbe sluhu pri studni čo mu bolo dané (24, 37-48) bála sa povedať: „Nepôjdem“, pretože vedela, že je to Božia vôľa, aby odišla. Preto odišla Rebeka a stala sa manželkou Izáka⁴.

Cézarius⁵ poukazuje na vôľu Rebeky a na vôľu Božiu a hovorí: „Keď sa rodičia spýtali dievčata či pôjde s týmto človekom odpovedala „áno“. Jasne vidíme, čo sa naplnilo v Cirkvi. V prvom prípade sa pýtame na vôľu Rebeky a v druhom sa hľadá vôľa Cirkvi. Rebeky sa pýtajú: „Pôjdeš s týmto človekom?“ a ona odpovedá „pôjdem“. V Cirkvi sa hovorí: „Veríš v Christa?“ a ona odpovedá „verím“. Veď Rebeku by nepriviedli k Izákovi násilím, ak by nesúhlasila. Aj Cirkev by sa nejzjednotila s Christom, ak aby nepovedala: „Verím“.

24, 59. **Rabínsky komentár:** Bolo zvykom, že dojka dievčata ostala u nej slúžiť do konca života (Ibn Ezra).

24, 60. **Rabínsky komentár:** Tisícmi desaťtisícov – Je to narážka na požehnanie Abraháma na vrchu Morja (22, 17) a vyjadruje túžbu, aby ho naplnila Rebeka, nie iná Izákova manželka. (Raši) **Zmocní (sa) brány ...nepriateľov**, t.j. vždy zvíťazí v bitke. Brána tiež často odkazuje na sudcov a radcov, ktorí sa v nej schádzali. Požehnali teda Rebeku, aby jej potomstvo bolo známe svojou múdrosťou a bezúhonnosťou tak, že aj nepriatelia sa s nimi budú radiť (Haamek Davar).

⁴ Сирин, Е. Толкование на Книгу Бытия. CSCO 153(72):85. In: *Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков*, s. 164.

⁵ Арльский, Ц. Проповеди. Cl 1008, SL 103.85.3.34. In: *Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков*, s. 165.

Patristický komentár: Sv. Ján Zlatoústý⁶ poukazuje na požehnanie Rebeky a na proroctvo dané Bohom: „Všimni si títo ľudia nevedomky predpovedajú dievčaťu budúcnosť – pretože samotný Boh ich všetkých usmerňoval k jednej myšlienke. Ide o predzvesť dvoch udalostí. To, že porodí tisíc tisícov, a to že jej potomstvo bude vládnuť nad príbytkami nepriateľov. Vidíš ako sa stávajú Božie plány javné a ako Boh cez neverných predznamenáva budúce udalosti?“

24, 62. **Patristický komentár: Izák prišiel k Lachaj-Roi.** Origenes⁷ poukazuje na duchovnú studňu: „Nechápeš čo je tu vyjadrené v duchovnom zmysle? Alebo si myslíš, že vždy patriarchovia prichádzajú k studniam a hľadajú si pri nich nevesty? Ten, ktorý tak myslí, je človek duševný, ktorý neprijíma to čo dáva Svätý Duch (1Kor 2, 14). Kto chce nech zostane v týchto svojich názoroch a nech ostane duševným. Avšak ja nasledujem apoštola Pavla a tvrdím, že to je alegória (Gal 4, 24) a v manželskom zväzku svätých vidíme zväzok duše s Božím Slovom. Ten, ktorý sa zjednotí s Bohom a jedným duchom s Bohom (1Kor 6, 17). Také spojenie duše so Slovom nie je možné, iba cez usmernenia v Božích knihách, ktoré sa obrazne nazývajú „studňami“. A kto príde k týmto vodám a napije sa, bude premýšľať nad ich hlbokým zmyslom. Takýto nájde dôstojnú nevestu Božiu, preto sa jeho duša spojí s Bohom“.

Vulgáta udáva, že na poli Izák meditoval, targumy hovoria, že sa modlil, a sýrska Pešita, že sa prechádzal (Lemanski 2013, s. 565).

24, 63. **Rabínsky komentár:** Slovo **poprechádzať sa** prekladá Raši ako „porozprávať sa“ a Midraš ako „porozjímať“, oboje s významom pomodliť sa. Na základe tejto udalosti pokladá tradícia Izáka za zakladateľa popoludňajšej modlitby (GnRb 60, 15). Abrahám založil podľa Talmudu rannú modlitbu rannú modlitbu (šacharit, porov. 19, 27) a Jakub večernú modlitbu (maariv, porov. 28, 11) (Berachoto 26b).

Patristický komentár: Izák vyšiel na pole porozmýšľať. Sv. Ambróz Milánsky⁸ hovorí o odchode od hriechov toto: „Zbavil sa a oslobodil od hriechov tohto veku a uľahčil svojej duši. Pretože, keď Izák vyšiel na pole buď hriechy od seba odháňal, alebo ako tvrdia iní sa prechádzal“.

Cézarius⁹ hovorí o Izákovi, Christovi a Cirkvi nasledovné: „Toto pole je ob-

⁶ Златоуст, И. Гомилии на Книгу Бытия. TLG 2062.112.54.442.60-443.8; Гомилия 48.6. In: *Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков*, s. 165.

⁷ Ориген, Гомилии на Бытие. Cl. 0198 6 (A), 10.5.99.17 In: *Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков*, s. 166.

⁸ Медиоланский. Исаак или О душе. Cl. 0128,6.55. 679. 11. In: *Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков*, s. 167.

⁹ Арльский. Проповеди. Cl 1008, SL 103.85.4.8. In: *Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков*, s. 167.

razom sveta. Izák vyšiel na pole, pretože Christos musel prísť na svet: Izák, keď nastal večer – Christos na konci sveta (Hebr 1, 1-2). Izák vyšiel na pole porozmýšľať. Izák vyšiel na pole porozmýšľať, pretože Christos prišiel na svet, aby sa stretol v boji s diablom, aby nad ním zvíťazil svojou spravodlivosťou, pretože bol nespravodlivo usmrtený. Aby svoju smrťou zničil smrť a svojim vzkriesením dal život všetkým veriacim. Podobne ako Rebeka sa telesne zjednotila s Izákom, aj Cirkev sa duchovne zjednocuje s Christom, dostáva krv nevesty ako to najcennejšie, aby následne získala dar jeho Kráľovstva. Požehnaný apoštol Peter jasne o tom hovorí: „*Veď viete, že zo svojho márneho obcovania, po otcoch zdedeného, vykúpení ste boli nie porušiteľnými vecmi, striebrom alebo zlatom, ale drahou krvou nevinného a nepoškvrneného Baránka, Christa*“ (1Pt 1, 18-19).

24, 64 **Zosadla z ľavy doslovne spadla z ľavy.**

Patristický komentár: Zosadnutie Rebeky z ľavy vysvetľuje Origenes ako odpútanie sa od nerestí a zrieknutie sa neracionálnych citov. Potom sa Rebeka – trpezlivosť môže spojiť s Izákom, synom čnosti (Sáry). Pre Origena sa v tomto stretnutí osoby a obrazy SZ a NZ harmonizujú a zhromažďujú sa tajomstvá. Isus unavený sa zastaví pri studni (Jn 4, 6) a Cirkev sa spája s Christom v kúpeli vody (krst) (Origenes, Hom. Gen. 10, 5: SC 7/bis, 270-274).

Cezáriu¹⁰ poukazuje na tajomstvo krstu: „Všimnite si bratia, Izákov sluha stretol Rebeku pri prameni (24, 11-27) a Rebeka následne stretla Izáka tiež pri prameni. Skutočne ani Christos nenašiel Cirkev ani Cirkev nenachádza Christa inakším spôsobom len cez tajomstvo krstu.“

Rabínsky komentár: Zosadla z ľavy alebo sa z nej sklonila až k zemi, ako uvádza Targum Onkelos, ale zeme sa nedotkla (Raši).

24, 65. **Vzala teda závoj a zahalila sa.** Zjavne to bolo znamenie, že nebola vydatá (porov. 38, 14.19).

Zo štúdiu reliéfov v Lakiši (Izrael) a v Beni Chasane (Egypt) boli ženy tradične oblečené v šatách, ktoré mali omotané okolo tela a ľavého pleca. Právě plece zostalo odhalené. Odhalené časti tela – pravé plece, hlavu a niekedy aj tvár – prikrývali závojom. Tieto zvyky sa upravovali podľa vtedajších módných trendov (Porov. It 3, 22-23). Rebeka sa podobne zahalila závojom pri stretnutí s neznámym mužom, ako si to vyžadoval dodnes pretrvávajúci zvyk medzi Semitmi.

Patristický komentár: Keď Rebeke ukázali manžela, príkladne si prikryla hlavu závojom, pretože vedela, že sa má za neho vydať (Tertulián, De oratione 22, 10: CCL 1, 271. Ambróz interpretuje závoj, ktorým sa prikryla Rebeka ako plášť, lebo jej duša anticipovala znak sobášneho odevu, teda aby nebola odmiet-

¹⁰ Арльский. Проповеди. Cl 1008, SL 103.85.4.1. In: Библийские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков, s. 168.

nutá – obliekla si sobášne šaty) (Mt 22, 12-13) (Ambróz, De Issac anime 6, 55: CSEL 32/1, 679).

24, 67. Rebeka je vovedená do stanu Izákovej matky, a nie otca, keďže vo v. 62-67 už Abrahám nevystupuje ako centrálna postava príbehu a niektorí komentátori sa domnievajú, že keď sa sluha vrátil, Abrahám bol už mŕtvý. Kapitola 25 síce pokračuje rozprávaním o Abrahámovej ďalšej svadbe¹¹ a rozvíja jeho geneológia, no táto kapitola je napísaná štýlom, ktorý nie je prirodzeným pokračovaním 24 kapitoly.

Patristický komentár: Stretnutie Rebeky a Izáka dalo podnet na mnohé alegorické interpretácie v ranom kresťanstve. Predstavuje zjednotenie duše s Božím Slovom (Origenes, Hom. Gen. 10, 5: SC 7/bis, 270-274). Cézarius ponúka interpretáciu Sary ako synagógy, ktorá odmietla Christa pre neveru. Christos-Izák za ňou smúti, ale Cirkev – Rebeka svojou vierou potešila Christa (Cézarius Arl., Sermon 85, 5: CCL 103, 352). Sv. Efrém Sýrsky¹² hovorí o trojročnom smútku nasledovne: „Z radosti kvôli Rebeke, ktorá k nemu prišla asi tri roky po smrti jeho matky, za ktorou celý čas smútil.“

Rabínsky komentár: Izák ju voviedol – Najprv ju voviedol do Sárinho stanu. Keď videl, že sa správa ko jeho matka, vzal si ju za ženu. (Malbim) Kým žila Sára, nad jej stanom sa vznášal oblak označujúci Božiu prítomnosť vnútri horela lampa od jednej soboty po druhú a jej cesto na chlieb bolo požehnané.

¹¹ O smrti patriarchu sa zmieňuje kňazská tradícia (25, 7-10), ktorú nenachádzame v Jahvistickej tradícii, ale tá sa zmieňuje (25, 1-6) o ďalších synoch Abraháma, ktoré mal s Keturou (Lach 1962, s. 408).

Blaž. Augustín vysvetľuje prečo si Abrahám zobral za manželku Keturu takto: „Pokiaľ ide o druhé manželstvo Abraháma s Keturou, nemožno ho podozrievať z telesnosti, najmä pri takom vysokom veku a pri toľkej svätosti jeho viery. Ak Agar s Izmaelom znamenali telesného človeka Starého Zákona, Ketura a jej synovia môžu znamenať telesných ľudí Nového Zákona. Agar a Ketura sa raz nazývajú manželkami, inokedy konkubínami. Sára sa nazýva vždy len manželkou. Abrahám ešte za svojho života prepustil synov od konkubín, odovzdal im dary, avšak celý majetok dal Izákovi. Ako deti konkubín dostali síce niektoré dary, ale nie prislúbené kráľovstvo; nedostali ho ani kacíri ani židia, lebo okrem Izáka niet dediča, a nie všetci, ktorí sú synmi podľa tela, sú aj Božími synmi. Ketura sa nazýva konkubínou asi len pre toto tajomstvo. Kto vie, či nechcel Boh odkázať budúcim kacírom, ktorí zavrhnú manželstvo, že uzavrieť manželstvo po smrti manželky nie je hriešne. Abrahám zomrel, keď mal 175 rokov (Augustín 2005, s. 110).

V prípade blaž. Augustína treba vytknúť jeho jednoznačný názor, že židia spasení nebudú. Dielo Božieho súdu je vecou Božou a človek sa nemá stávať do pozície Boha a súdiť už teraz kohosi na zemi. Toto všetko treba ponechať Bohu a poslednému súdu. My sme iba ľudia a nemáme sa k tomu čo vyjadrovať! Neznamená to, že keď bol Augustín vyhlásený Cirkvou za svätého – blaženého, že sa nemôže myliť. Svätý neznamená neomylný!!!

¹² Сирин. Толкование на Книгу Бытия. CSCO 153(72):85. In: Библийские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков, s. 168.

Po smrti Sára sa tieto znaky stratili a vrátili sa späť až s Rebekou. Preto Midraš hovorí, že **Izák ju voviedol do stanu**, „svoju matku Sárú“. (Raši) Do stanu svojej matky Sára by sa totiž písalo inak, ako je v Mazoretskom texte, bez určitého člena pred slovom **stan**.

Stan. Často sa používal ako miestnosť pre svadobnú noc (pozri Ž 19, 5-6).

Židovský pohľad na manželstvo. Príbeh vyjadruje základné princípy judaizmu a židovského manželstva. Izák sa po modlitbe vracia domov z miesta, kde Boh prejavil milosrdenstvo predchádzajúcej generácii. Božím riadením stretáva svoju budúcu manželku, ktorá je cudná a intuitívne spoznáva v neznámom svätého muža. On ju privádza do stanu svojej matky, kde sa ukáže, že dievčina je vhodnou nástupkyňou Sára, lebo sa vrátila jej posvätná prítomnosť. Až potom ju Izák miloval (v. 67). Domov je chrám, v ktorom je manželka a matka kňažkou.

Patristický pohľad na manželstvo: Pre Origena bola dôležitým bodom rozprávania studňa. Prečo patriarchovia prídu k studniam a sobáš sa rozhodnú pri vode? Sobáš svätých znamenajú spojenie duše so Slovom a je jasné, že spojenie duše so Slovom sa udeje cez učenie svätých kníh, ktoré sú obrazne nazývané studne (Origenes, Hom. Gen, 10, 5: SC 7/bis, 270-274).¹³

Zoznam bibliografických odkazov

- AUGUSTÍN, 2005. *Boží štát. II. Zväzok*. Bratislava. ISBN 80-7114-530-0.
- Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет II. Книга Бытия 12-50. Герменевтика 2005. ISBN 5-901494-04-0.
- SAP, A., 2018. *Úvod do Starého Zákona II. Prešov*. ISBN 978-80-555-2077-3.
- ДРОЗДОВ, Ф., 2004. *Толкование на книгу Бытия*. Москва.
- ЕГОРОВ, Ф., 2016. *Священное писание Бетхого Завета*. Москва. ISBN 978-5-7429-1053-4.
- GENEZIS, I. zväzok. *Komentáre ku Starému Zákonu*, 2008. Trnava. ISBN 978-80-7141-626-5.
- ЛОПУХИН, А., 1904-1907. *Толковая Библия, Т. I*. Петербург.
- МЕНЬ, А., 2002. *Как читать Библию*. Калининград. ISBN 5-88869-029-5.
- Pentateuch. Päť kníh Mojžišových s komentármi Jeruzalemskej Biblie*, 2004. Trnava. ISBN 80-7141-447-6.
- Zákon. Výklady ke Starému zákonu*, 1991. Praha. ISBN 80-7017-408-0.
- ZIOLKOWSKI, Z., 2001. *Nejtěžší stránky Biblie*. Kostelní Vydří. ISBN 80-7192-450-4.
- Sväté Písmo*, 1996. Trnava. ISBN 80-7162-152-8.
- Štúdičná Biblia*, 2015. Banská Bystrica. ISBN 978-80-8156-052-1.
- WESTERMAN, C., 1972. *Tisíc let a jeden den*. Kalich.

prof. ThDr. Alexander Cap, CSc.

Katedra biblických náuk

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: alexander.cap@unipo.sk

¹³ Genezis, 2008, s. 496-500.

IN SEARCH OF NEW POSSIBILITIES IN THE AREAS OF SOCIAL SUPPORT

Małgorzata Duda

Abstrakt: Napriek zlepšeniu celkovej situácie a životných podmienok v Poľsku počet osôb a rodín, ktoré potrebujú podporu v mnohých oblastiach, neklesá, ale stúpa. Na jednej strane sa prehlbujú patológie v dobre známych definovaných oblastiach; na druhej strane sa objavujú nové hrozby, ktoré ľudia nie sú schopní prekonať sami. Táto situácia predstavuje výzvu pre sociálne služby vytvorené na podporu všetkých, pre ktorých je takáto pomoc nevyhnutná. Tento článok poskytuje nevyhnutne iba selektívny prehľad možných aktivít zameraných na pomoc osobám, ktoré už prežívajú krízu v ich živote. Zvláštna pozornosť sa venuje úlohe krízovej intervencie a výzvam, ktorým čelí.

Kľúčové slová: sociálna podpora, kríza, krízová intervencia

Abstract: Despite improvements in the overall situation and living conditions in Poland, the number of persons and families in need of support in many areas is not dropping but rising. On the one hand, pathologies in well-known, defined areas are deepening; on the other hand, new threats are appearing which people are incapable of overcoming on their own. This situation poses a challenge to the social services created to support all those for whom such aid is essential. This article provides what is necessarily only a selective overview of possible activities aimed at benefiting persons already experiencing crises in their lives. Special focus is given to the role of crisis intervention and the challenges it is facing.

Key words: social support, crisis, crisis intervention

Introduction

Social support is one of the key notions used in social work, pedagogy, psychology, psychotherapy and medicine. It concerns the individual, interactive and group dimensions. In colloquial terms, support is understood as help or aid offered to a person or persons who most need it. For the sake of this study we will apply the definition presented by J. R. Johnson, who describes social support as “the personal perception of the supportive network available to the individual; as the effect or result of supportive social exchange; or as a particular type of support delivered to the individual” (Kasperczyk 2006, p. 18). Support presumes mutual care for one another, the community, its institutions, and the social and natural environment to which we belong. It is an integral system in which all elements constituting it are more or less co-dependent on each other. “Support is a multifaceted activity, with respect to its organization, forms, and

quality, and the characteristics of the provider and receiver and of the expected results” (Szluz 2007, p. 204). Social support consists, on the one hand, of interactions between the service provider and receiver – ones that are established as a result of a crisis situation (functional support) – and, on the other hand, of social networks that play the supportive role (structural support). In both cases the aim is to improve mutual relations in terms of face-to-face contacts of the support receiver with his or her closest environment (primary network), as well as with a wider environment that constitutes the so-called secondary network (Wróbel, [cit. 2019-10-11]). The effectiveness of such support depends on, among other things, the degree of mutual connections, the integration with the environment of the person or group who is receiving support. The character of the supportive activities is also significant. Sporadic or rare activities done for the sake of the needy may not bring the expected effects; moreover, they often cause a lack of trust towards the activities of the support providers. A person expects social support especially in stressful situations, when their life is taking an unusual turn, in moments when the challenges exceed one’s own capacities for dealing with them and it is impossible to overcome them on one’s own.

It would be impossible to indicate all areas in which social support manifests itself. One can identify situations in which particular persons or groups are in need because they are not capable of addressing their own needs as a result of unfortunate circumstances. To this list belong people with chronic illnesses, those with various disabilities, and the elderly, lonely, unemployed or homeless. In situations that require support may also be found single parents, families with multiple children, people with addictions, persons who are dealing with traumas such as bereavement or who have lost all their belongings due to natural disasters. It is, however, impossible to produce a complete list of such situations in which a family or one of its member might find themselves and which require support. As it is difficult to analyse all such situations in the brief span of an article, I will focus my attention on crisis interventions as a special form of social support that is confronting challenges that are transforming its recent perception by the political decision-makers, implementors of policies, and potential clients.

Living in a Crisis

The word “crisis” is undergoing a period of rapid development or, as some would have it, a “renaissance”. It derives from the Greek “krisis” (from the verb “krino” or “krinomai,” to judge), which signifies “a turning point, a breakthrough, a decisive moment, a qualitative change of a system or in a system”

(Crisis 1980, p. 404). One hears about crises concerning particular persons, whole families, small communities, countries or the world in general. It seems that crisis is an inseparable companion of mankind: sooner or later everyone will face one. Moreover, one now observes a certain accumulation of crises, of greater or lesser reality. Psychologists consider that a crisis occurs when a difficult event (or events) overwhelms a person's capacities for coping. "In the face of a psychological crisis, a person often experiences disorders in everyday functioning, difficulties in 'dealing with reality,' or problems with maintaining the sense and purposefulness of life". However, apart from that, "a psychological crisis can be understood not only as a threat but also as an opportunity – one does not exclude the other. A positive passage through a psychological crisis creates a chance for development and personal growth. It is also a chance for obtaining new coping skills and for a change of old, sometimes nonfunctional, beliefs" ([cit. 2019-10-11]. <http://www.centrumdobrejterapii.pl>). We can speak of economic, political and cultural crises. In the literature of the subject the following types of crises are distinguished:

- a. Developmental – related to natural processes occurring in life (the birth of a child, retirement, etc.);
- b. Situational – perceived as accidental and difficult to predict (sudden death, a traffic accident, etc.);
- c. Existential;
- d. Environmental – usually occurring as a result of natural disasters or manmade catastrophes (e.g., an economic crisis) ([cit. 2019-10-11]. <https://wuplodz.praca.gov.pl/documents/>).

Regardless of the causes and consequences of such experienced crises, Z. Płużek claims that a crisis "signifies the reaction of a healthy person to a difficult situation in which it is impossible to employ one's skills for problem-solving as they have become insufficient" (Płużek 1991, p. 87).

In the context of social support we can talk of a crisis when a disabled person joins the family. It does not matter whether it happens at the moment of birth of an expected child, or when a thus-far fit member of the family suddenly becomes disabled and dependent on help from other persons. It is hard to imagine the trauma faced by a person who in a short period of time has lost shelter, the roof over one's head, a home – and with it, the sense of safety. Never-ending crises experienced by married couples often lead to unforeseen dramatic consequences, including crime. In the case of a person suffering a fatal illness, their closest circle gradually gets used to the fact of their unavoidable passing;

however, when the moment comes, many of those who are left behind cannot cope with the experience of death. The media inform us on a daily basis about different human tragedies, about homicides committed for reasons incomprehensible to those who are close to the situation. The same media report on disasters brought by natural causes (like winds, rains, fires, and earthquakes) that are difficult to fight or even predict.

Regardless of the causes of crises occurring in life, what is important is that in many cases the people experiencing them are not capable of overcoming them on their own, especially in the case of crises of an emotional character.

Towards Support – Challenges that Crisis Intervention is Facing

Each individual reacts to a crisis in a way characteristic for them. In a situation when the consequences of a crisis significantly limit or even make it impossible to cope by oneself, it becomes indispensable to request help from others. However, there are situations when a life event impairs correct recognition of the extent of injuries undergone, especially emotional ones – when external intervention is necessary even without a request on the part of the client.

Among many forms of social support – both those resulting from laws and regulations and those arising from the “kind hearts” of citizens – the one provided by crisis intervention centers seems particularly significant. Crisis intervention itself is defined in the subject’s literature in at least three ways. Firstly, crisis intervention is understood as psychological help offered to persons who find themselves in a situation of an emotional crisis. It is delivered through relations of social support. Other authors define crisis intervention as a method of influencing a person in a crisis situation through a multi-dimensional support system. Yet other researchers consider crisis intervention as a separate area of health psychology that promotes “systemic changes respecting human rights and attempting to guarantee the dignity and self-respect of victims of violence and aggression, intolerance and socio-economic hopelessness” ([cit. 2019-10-11]. <http://www.stowarzyszeniefidesetratio.pl/>). In a project of standards for crisis intervention, its authors decided to treat crisis intervention as an “institutional activity of specialized crisis services or institutions designed for that purpose (mainly social aid), as opposed to a ‘natural crisis management’ that is the independent and often intuitive effort of persons in crisis and their families and close circles” ([cit. 2019-10-11]. <http://www.wrzos.org.pl/>). Crisis intervention itself in Poland is present in the sphere of social support since the last decade of the 20th century, and ever since the beginning it has been growing dynamically, especially in the context of institutional development. However, the high speed of development of institutions offering intervention services has not been fol-

lowed by an equally high level of quality of these services. Ever more frequently, effective psychological support is expected, especially in situations of natural disasters, traffic accidents, violence, and other fatal events. At the same time, there is a pressing need for bringing order to the scope, methods and forms of intervention as an element of social support, as well as for recommendations regarding personal resources of particular institutions. "There is no shortage of model centers that can serve as models of crisis intervention institutions worth following; however, there is also no shortage of centers where the label 'crisis intervention' masks unskillfully undertaken activities that are not subject to any formal rigor, that lack grounding and theoretical reflection, and whose effectiveness is not in any way verified or properly controlled" ([cit. 2019-10-11]. <http://ozrss.pl/>).

In a stratifying society, in the situation of crises intervention requires particular methods of work for which the models present in the subject's literature seem to – at most – direct the area of impact. In the equilibrium model, intervention is defined as bringing a psychological and physical equilibrium to the client in crisis. The intervening service refers to the client's experience from before the crisis and to the resources in their closest circle. In the cognitive model of crisis intervention, the goal is to bring back a correct assessment of the encountered events. Activities undertaken by the intervening agent should aim at eliminating self-deception from the evaluation of the encountered crisis situation, thus arriving at an understanding of the real problems that led to the unfavorable situation in the client's life. The model of psychosocial transformation is based on the assumption that "people are the sum of their genes and of what they have learnt in their social environment. According to this model, as a result of social changes, crises also change. The goal of therapeutic work is a change in the way in which thoughts and beliefs about oneself are experienced, mainly through educating the client about the impact of self-destructive thoughts on feelings and behaviors, confronting and correcting such negative thoughts, seeking evidence confirming or questioning the client's beliefs, and initiating 'brainstorming' for the sake of seeking ideas that can serve for solving problem on one's own" (Kita 2014, p. 35).

Among agents involved in realizing supportive tasks for people in difficult situations, the most mentioned are regional centers for social policy, county centers for family support, centers for social aid, and specialist advisory institutions including centers for support and crisis intervention centers (<https://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/instytucje-pomocy-spoecznej/jednostki-organizacyjne/>). The latter offer services to a wide range of people, starting with the clients of social aid, persons under curatorial care, perpetrators of family

violence and their victims, addicts and co-addicts, victims of human trafficking, and people who are victims of accidents and disasters. Besides these, one of the webpages of an OIK (in English, Center for Crisis Intervention) also notes intervention activities concerning those who:

- “are grieving after the death of someone close,
- are experiencing relationship difficulties,
- are in a crisis related to bringing up a child,
- feel misunderstood by their parents,
- are struggling with a problem of auto-aggression (self-harm),
- have suicidal thoughts or have attempted suicide,
- are affected by an illness of their own or of someone close,
- would like to talk about a problem of disability,
- feel that something is wrong in their family,
- have survived a traffic accident or other difficult situation,
- are frustrated by difficulties with finding a job,
- are experiencing a crisis due to losing someone close, e.g., job-related emigration by a family member,
- would like to talk because they find life difficult,
- have some other problem and do not know where to seek help” ([cit. 2019-10-11]. <http://www.prometeusz.myslenicki.pl/>).

While realizing tasks defined by the laws and regulations, intervention centers in fact go further. They conduct activities of an educational character in their areas of impact, directed at schoolchildren, university students and adults. What is more, they lead training whose aim is to prevent crises, or at least prepare the participants for potential life crises. Differentiated preventive activities seem to be especially significant, because the contemporary Polish family experiencing a variety of crises is not capable of adequately preparing its members for what adult life may bring. Some OIKs go much further: they organize 24/7 shifts for the sake of also serving those who may prefer to seek help after dark. In response to the natural process of aging of the society, the OIKs' offer is open also to so-called 'third age' clients. Elderly persons require psychological support more than physical or material. They also need protection

¹⁴ A Center for Crisis Intervention (OIK) in Myślenice in the Lesser Poland region can be used as an example.

from sophisticated forms of home violence. Unfortunately, the phenomenon of violence towards the elderly is still concealed in many circles. Violence is also present within the social group of seniors. In many families, older couples that have been left by their children ('empty nest' syndrome) cannot recreate their relationship and their feelings for one another. They often are unable to find a common living space despite occupying one house, and they become almost strangers, often hostile toward each other. This undoubtedly is a new challenge for persons and institutions working with and for families. Violence toward the elderly and of the elderly toward one other is not the only factor in the complex phenomenon of the old-age crisis. There is also institutional violence that the elderly suffer. As M. Halicka emphasizes, "the elderly are a high-risk group when it comes to abuse in institutions such as hospitals, retirement homes, and long-term care homes" ([cit. 2019-10-11]. <http://dSPACE.uni.lodz.pl:8080/>). Elderly persons suffer from violence on an almost "everyday" basis: in shops, offices, health care institutions and public transportation.

The group of clients of crisis intervention continuously grows and differentiates internally. A contemporary unemployed or homeless person is different than one of ten years ago, hence different methods for working with such persons are needed. In addition, those who inflict violence have changed, along with their victims and the ways in which violence is inflicted. In the wave of refugee-seekers and migrants spreading across Europe, new challenges are faced by the intervention agents and other representatives of support institutions. Crisis intervention encompasses ever newer types of crises encountered by people; at the same time, it is forced to meet the challenges that the so-called "old crises" pose while happening according to "new rules."

Conclusion

It is a platitude to say that we live in a time of an enormous number of problems and challenges – those old and known as well as those new and unknown, which we must confront. The issues described in this article have been part of the human experience forever, and some of them have been repeatedly solved while others still pose an unsolved puzzle. Crisis intervention constitutes one of the significant links in the wide network of formal support of persons undergoing life problems. However, the challenges crisis intervention faces also reveal the imperfection of support in this area. On the one hand, there are flaws in the system allocating means for crisis intervention and widening their area of impact. On the other hand, diversification of the challenges forces people working in these institutions to fully professionalize their services. This is followed by the necessity of constantly improving one's knowledge, skills and professional

competences. The specificity of offered services points out the need for educating future staff for crisis intervention centers, and subsequently also preparing a career path for the profession. A wide range of problems demands an expansion of interdisciplinary teams with new specialists, and hence it requires a definition of the areas of impact for all support agents. The aim is, on the one hand, not to overlap with the competencies of others and, on the other, to ensure that there are no types of crisis situations that are not included as a subject of someone's assigned tasks.

Bibliography

- KACPERCZYK, A., 2006. *Wsparcie społeczne w instytucjach opieki paliatywnej i hospicyjnej*. Wyd. UŁ, Łódź, p. 18.
- KITA, S., 2014. Praca socjalna w sytuacjach kryzysowych. In: *Nowa Praca Socjalna*. Nr. 15, p. 35.
- PLUŻEK, Z., 1991. *Psychologia pastoralna*. Instytut Wydawniczy Księży Misjonarzy. Kraków, p. 87.
- Słownik Wyrazów Obcych*. Warszawa 1980, p. 404.
- SZLUZ, B., 2007. Wsparcie społeczne rodziny osoby niepełnosprawnej. In: *Roczniki Teologiczne*. Nr. 10, p. 204.
- [online]. [cit. 2018-02-10]. Available from:
<http://dSPACE.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/4991/5.%20Halicka.pdf?sequence=1>
- [online]. [cit. 2018-02-21]. Available from:
<https://wuplodz.praca.gov.pl/documents/58203/845677/Kryzys%20-%20szansa%20na%20rozwoj%20C3%B3j.pdf/787f179c-5a39-43f2-b4fa-023860eba708?t=1406797353000> (date of access: 21.02.2018)
- [online]. [cit. 2018-02-21]. Available from:
<http://www.centrumdobrejterapii.pl/materialy/czym-jest-kryzys-psychologiczny/>
- [online]. [cit. 2018-02-21]. Available from:
<http://www.utw.uj.edu.pl/documents/6082181/41b546db-9086-4934-afa2-1b1acf34dd98>
- [online]. [cit. 2018-02-22]. Available from:
<http://ozrss.pl/wp-content/uploads/2015/04/Standardy-uslug-pomocy-spoecznej.pdf>
- [online]. [cit. 2018-02-22]. Available from:
<http://www.stowarzyszeniefidesratio.pl/Presentations0/Interwencja01.pdf>
- [online]. [cit. 2018-02-21]. Available from:
http://www.wrzos.org.pl/projekt1.18/download/SIK_2601.pdf
- [online]. [cit. 2018-02-23]. Available from:
<http://www.prometeusz.myslenicki.pl/komu-pomagamy.html>
- [online]. [cit. 2018-02-23]. Available from:
<https://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/instytucje-pomocy-spoecznej/jednostki-organizacyjne/>

Dr hab. Małgorzata Duda, prof. UPJPII

Instytut Pracy Socjalnej

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

e-mail: malgorzata.duda@upjp2.edu.pl

BEZROBOCIE WROGIEM CZŁOWIEKA O WARTOŚCI

Andrzej Lipczyński

Abstrakt: Praca jest jednym z ważnych elementów dającym dorosłemu człowiekowi poczucie wartości i dobrego samopoczucia. Już starożytności filozofowie zwrócili uwagę na tę wartość. Praca stwarza możliwości rozwoju osobistego. Przez wielu autorów praca traktowana jest także jako dobro. Bezrobocie w sposób zasadniczy i bezpośredni ma wpływ na cel i sens ludzkiego życia. Nowe doświadczenia osoby bezrobotnej wymuszają konieczność przewartościowania dotychczasowego życia. Sytuacji osoby pozostającej bez pracy nie ułatwia to, że często w odczuciu społecznym, w zależności od uwarunkowań kulturowych, spotyka się z różnym natężeniem występujący pogląd, iż osoba, która traci pracę, jest mniej wartościowa społecznie.

Słowa klucz: bezrobocie, teorie wartości

Abstract: Work is one of the important elements that give an adult sense of value and well-being. Already antiquity, philosophers noticed this value. Work creates opportunities for personal development. Many authors treat work as a good. Unemployment has a fundamental and direct impact on the purpose and sense of human life. New experiences of the unemployed force the need to reevaluate the current life. The situation of a unemployed person is not facilitated by the fact that often in the social perception, depending on cultural conditions, there is a varying degree of view that a person who loses his job is less socially valuable.

Key words: unemployment, theories value

Przedstawiciele filozofii XX wieku zwrócili uwagę z jednej strony na swoistość ludzkiej rzeczywistości z drugiej na konieczność dla niej specyficznych kryteriów i metod badawczych. Zauważono, że świat człowieka to przede wszystkim świat ducha, kultury, sensowności i wartości. W związku z tym pojawiła się potrzeba zaistnienia takiej nauki, która zajęłaby się życiem człowieka od strony chociażby wartości. Zagadnienie nie jest jednak zupełnie nowe, ponieważ od wieków zajmowano się wartością.

Myśl o wartościach związanych z egzystencją człowieka pojawia się już w filozofii przedsokratejskiej w Milecie z Talesem, Anaksymandrem i Anaksymenem na czele. Ci filozofowie, zwani często filozofami przyrody, dokonali wielkiego kroku w kierunku rezygnacji z mitologii na rzecz poszukiwania zasady (arche) dla kosmosu, (Reale 1994, s. 71; Robinson 2003, s. 34). Zobiektywizowanej formie prawa rządzące człowiekiem przeniesiono w kosmos, absolutyzując je. Podobnie było w myśli pitagorejczyków, uznającej człowieka za część kosmosu zobowiązaną do naśladowania doskonałej całości, której

jest elementem. Dla filozofów tego okresu kosmos to doskonałość, dlatego też człowiek winien w pierwszej kolejności poznać tę doskonałość zyskując wiedzę o prawdziwych, obiektywnych, kosmicznych wartościach. Jednakże bardzo często pojawiają się fałszywe mniemania na temat kosmicznej doskonałości, co w konsekwencji doprowadza do zaciemnienia prawdziwej hierarchii wartości.

Samo poznanie prawdziwych wartości nie jest jednoznaczne z podporządkowywaniem się im. Jest bardzo wiele powodów dla których tak się nie dzieje. Można przypuszczać, że za tym stoi ludzka pycha z własnym systemem wartości (Gajda 1992).

Sofiści zainteresowali się człowiekiem dokonując przeniesienie zainteresowania kosmosem na człowieka. W związku z tym stworzona przez pitagorasa zasada *homo mensura* nadaje człowiekowi nowego znaczenia. Daje człowiekowi możliwość decydowania o wartościach. Jako wartościowe, dobre, rozumiane jest tu wszystko to, co dla człowieka korzystne. Lecz nie chodzi o człowieka jednostkowego. W przekonaniu Protagorasa człowiek nie może funkcjonować poza społeczeństwem. Wartości stanowią przedmiot umowy społecznej (Reale 2001). Sokrates koncentrując się na problemie pojęć ogólnych dotyczących dobra, cnoty (przy czym cnota rozumiana jest w tym wypadku jako wiedza odnosząca się do określonej dziedziny życia).

Szczególnie istotna okazała się myśl platońska, do której nawiązują wszystkie teorie wartości. Jednym z podstawowych założeń filozoficznych Platona było twierdzenie o istnieniu królestwa absolutnych, wiecznych i niezmiennych idei, które stanowią wzory dla wszystkiego co istnieje. W owym królestwie tkwi to, co Platon nazywa „prawdą bytów”, zakładając królestwa idei, Platon rozdzielił rzeczywistość na dwa światy: realny i idealny.

W filozofii starożytnej zupełnie nowe stanowisko w podejściu do wartości zajął stworzony przez Pirrona sceptycyzm, zakładający skrajny w swej formie relatywizm. W przekonaniu sceptyków nie można mówić o istnieniu obiektywnego piękna, prawdy, czy dobra, każdemu człowiekowi mogą wydawać się czymś innym i nie sposób przesądzić o tym, kto ma rację. Każdemu sądowi można przeciwstawić twierdzenie przeciwne, nie jest zatem możliwe dotarcie do prawdy i obiektywnie rozumianych wartości (Reale 2001).

Średniowieczna filozofia Orygenesusa i Boecjusza utożsamia wartość z Bogiem jako absolutne, najwyższe dobro. Tomasz Akwinata dowodząc istnienie Boga odwołuje się do platońskiego pojęcia partycypacji. Musi istnieć byt najwyższy, który jest przyczyną dobra, wielkości, prawdy i wszelkiej w ogóle doskonałości, przerastający wszystkie przedmioty zmysłowe. Filozofia średniowiecza, stawiając znak równości pomiędzy wartościami czy raczej doskonałościami by być bliżej terminologii epoki, a Bogiem, dokonują ich upodmiotowie-

nia. Wartości zyskują wyraźny status ontyczny.

W filozofii nowożytnej w odniesieniu do wartości stale ścierają się dwa zasadnicze obecne w myśleniu o wartościach już od czasów starożytnych, nurty relatywistyczny oraz absolutyzujący, który związany jest z kontynuacją średniowiecznej myśli scholastycznej i wywodzeniem wartości od Boga. Tak jak jest filozofii Kartezjusza, który dowodzi, że w człowieku można odnaleźć idee, których oczywistość ukazuje się z tak wielką jasnością, że całą pewnością nie mogą być one jedynie konstrukcją umysłu, czyli uznać należy, iż stanowią one idee wrodzone, dane człowiekowi przez Boga.

Dla Kanta wartość jest tą kategorią, która wypływa z natury ludzkiego rozumu. Brentano dowodził, że wartości nie posiadają realnego bytu ale istnieją jedynie w świadomości pozostając jednocześnie niezależne od doznań psychicznych.

Ehrenfels twierdzi natomiast, że wartościowe są jedynie te przedmioty których pożądamy i to pożądanie nadaje rzeczom wartość. Tak więc na przestrzeni wieków pojęcie wartości zmieniało się zależnie od sposobu myślenia i pojmowania oraz rozwoju ludzkiej egzystencji.

Trudno jest sobie wyobrazić człowieka, który w ciągu swojego życia nie wykształcił w sobie i nie stara się realizować określonego zbioru wartości do których niekiedy jest powołany. Natura człowieka wykracza przecież poza ramy swoich czynów, zamierzeń. Można się zgodzić, że wartości które człowiek posiada i je w jakiś sposób realizuje zmieniają się na przestrzeni dziejów. Są jednak takie, które przystoją człowiekowi bez względu na okres w jakim żyje. Człowiek posiada pewien podstawowy zasób wartości, charakterystyczny dla danej epoki ludzkości. Nie polega on jednak na poszczególnych wartościach, ale na doborze zasadniczych kategorii wartości. Lecz nie tyle zasadnicze cechy tego zasobu kategorii wartości są istotne dla natury człowieka. Istnieje jednak spór o to, czy są wartości niezmiennie, ponadczasowe, ogólnoludzkie, niezależne od zmieniających się warunkach społecznych, politycznych, ekonomicznych. Są wartości, które są i były uznawane i urzeczywistniane przez ludzkość od zarania dziejów, niezależnie od wymienionych warunków. Do tych wartości należą: życie ludzkie, wiara, wolność religijna, miłość, nadzieja, prawda, pokój, piękno, dobro, sprawiedliwość. Człowiek nie znajduje tych wartości po prostu w przyrodzie, świecie materialnym. Musi wytworzyć realne warunki ich zaistnienia i ukazywania się w życiu.

Kolejne epoki historyczne decydowały o uwyrażeniu w życiu społecznym jednych wartości, a usuwaniu w cień innych.

Epoka, w której żyjemy dokonuje pewnych rozszerzeń pojęcia miłości, kreuje nowe wartości, które wcześniej tworzyły treść innych wartości na przykład

tolerancja, którą należałoby odnieść do takich wartości jak miłość i godność.

Inaczej jest z wartościami, które odnoszą się wprost do sfery biologicznej, psychicznej czy społecznej człowieka. Podlegają one naciskom czynników zewnętrznych, są przedmiotem procesów wychowania i socjalizacji i dlatego w tych systemach wartości mogą dokonywać się częstsze i znaczące zmiany.

Świat wartości w jakim żyjemy wartości kształtuje dom rodzinny, szkoła, religia, grupa rówieśnicza, środki społecznego przekazu. Dostarczają one wiedzy o wartościach, ukazuje formy ich urzeczywistnienia, dysponują instrumentami karania i nagradzania. Najważniejsze jest to, aby zachowanie człowieka było zgodne z deklarowanymi, preferowanymi wartościami. W przeciwnym razie poszczególne jednostki ludzkie będą czuły się zagubione, bezradne, opalone lękiem, bez poczucia celu i sensu życia.

Wartości w życiu człowieka

Wartości, to standardy naszych myśli, postaw i zachowań. Określają kim jesteśmy, jak żyjemy i jak traktujemy innych ludzi. Prawdziwe i uniwersalne akceptowane wartości wyzwalają zachowanie korzystne dla tych, kto je praktykuje, jak i dla tych, do których są skierowane. Funkcjonowanie człowieka nie jest możliwe w świecie pozbawionym wartości

Człowiek, aby stać się sobą potrzebuje pozytywnie wypełnionego świata (Pioon 1960, s. 657). Proces wartościowania uaktywnia człowieka jako podmiot działania oraz powoduje że staje się rozwojowy w społeczeństwie. Należy jednak pamiętać, że „realizując wartości w swym życiu w sposób istotny odróżniamy się od zwierząt i podkreślamy swoje człowieczeństwo. Pomimo, że istnienie wartości jest oczywiste, to jednak zdefiniowanie terminu „wartość” przysparza dużo trudności (Szewczyk 1998, s. 112). Normy i zasady postępowania, które stwarzają pełen rozwój nas oraz chronią przed zrobieniem sobie krzywdy nazywane są wartością. Można je określić jako te wszystkie cele, normy i zasady postępowania, potwierdzone przez codzienne doświadczenie, które umożliwiają rozwój oraz osiągnięcie trwałej satysfakcji życiowej (Tatarkiewicz 1978, s. 50).

Prawdziwość i autentyczność wartości nie wynika z pewnych ideologicznych założeń systemu, nieuzasadnionych tradycji, ale przede wszystkim z analizy doświadczenia człowieka w jego rozwoju i wychowaniu. Trudno jest sobie wyobrazić człowieka bez określonego systemu norm, zasad postępowania, inaczej zwanych wartościami. To one chronią przed błędami, sprzyjają rozwojowi. Człowiek, szczególnie młody niekiedy staje przed wyborem, które wartości traktować jako pierwszoplanowe: wartości konsumpcyjne, materialne czy wartości moralne-wyznaczające stosunek do drugiego człowieka i do samego siebie.

Przedmiotem potrzeb i wartości może być wszystko, co otacza człowieka, to on sam i jego relacje ze społeczeństwem, przyrodą czy światem wytworów (rzeczy, cywilizacja, kultura).

W psychologii potrzebę traktuje się jako względnie stałą właściwość osobowości, określoną przez relację do danej klasy obiektów zewnętrznych i wyróżniającą się emocjonalnie jako stan braku, jako tendencja dążenia do nich. Często potrzeby ujmują się jako stan zależności wyrażający się w tym, że cechy i stany oraz procesy zachodzące w jednym z elementów danego systemu zależą od istnienia cech, stanów i procesów zachodzących w drugim z jego elementów.

Wartością najogólniej zdefiniowaną, jest wszystko to, co stanowi przedmiot potrzeb, postaw, dążeń i aspiracji człowieka. Może to być przedmiot materialny, osoba, instytucja, idea, rodzaj działania, typ stosunków społecznych itp. Niekiedy do wartości zalicza się zarówno przedmioty pożądania. Pierwsze określa się jako wartości pozytywne, drugie jako negatywne. Inna definicja podaje, że wartości są to standardowe wzorce, które kierują postępowaniem jednostki, sposobem, w jaki podejmuje ona decyzje, rozwiązuje konflikty i stara się zaspokoić swoje potrzeby. Wartości kierują podejściem jednostki do zagadnień społecznych, wpływają na postawy polityczne lub religijne, decydują o tym, w jaki sposób jednostka przedstawia siebie innym, oceniają i osądzają postępowanie.

Mówiąc o wartościach moralnych, zwracamy uwagę na przeżycia danej jednostki, których istotą jest wiedza i odniesienie moralne. Treść wartości i zasad moralnych pochodzi z kultury, nacisków społecznych, ale sposób ich realizacji jest niezależny, oparty na własnej woli, uznaniu oraz racjonalnym uwewnętrznieniu.

Człowiek jako istota kreatywna może dokonywać przekształceń, przyswajając sobie wartości moralne tworząc indywidualną ich strukturę. W efekcie powstaje indywidualna skala wartości moralnych. Właściwości danej kultury narzucają przy tym określone formy ujmowania i wartościowania rzeczywistości.

Historyczne zmiany w odbiorze wartości moralnych łączą się ze zjawiskiem kompromisu w odniesieniu do autorytetu. Tradycyjna moralność nakazywała traktować autorytet na zasadzie bezwzględności i kategoryczności norm. Taki sposób myślenia opiera się na dogmatycznym ustaleniu wartości moralnych, reprezentowanych przez instancję stojącą poza jednostką (na zewnątrz) i wymagającą podporządkowania się jej woli (może to być Bóg, państwo, tradycja). Człowiek upewnia się o słuszności swego postępowania, zakładając, że istnieje poza nim (na zewnątrz) wzór będący miarą owej słuszności.

Wnikliwa analiza życia człowieka w kontekście społecznym wyraźnie wskazuje na pewne wartości mające dla niego znaczenie. Niezaprzeczalną wartością mają potrzeby szacunku, uznania, akceptacji oraz własnej wartości. Kiedy te

wartości zostają deprecjonowane, niezaspokojone, wówczas w prostej linii prowadzi to do zaburzeń zachowania, a nawet patologii i samobójstw. Potrzeby te odgrywają istotną rolę w powstawaniu autorytetu, a zarazem powstały autorytet łączy się z ich zaspokajaniem. Szacunek i uznanie jako podstawowe wartości moralne, decydujące o istnieniu autorytetu, łączą się z postępowaniem często określanym jako godne. Funkcje jakie odgrywają wartości w procesie indywidualnego i społecznego rozwoju człowieka to: regulowanie zaspokajania potrzeb, które określają to, co jest ważne dla życia i prawidłowego funkcjonowania człowieka, natomiast wartości określają potrzeby i wyznaczają sposób ich zaspokojenia, oraz umożliwiają jednostce podejmowanie decyzji, które w jakiej kolejności z potrzeb mają być zaspokojone; wpływanie na wybór odległych celów i sposobów ich realizacji, czyli na plany życiowe; -wpływanie na samoocenę jednostki czyli na wygląd, relacje między ludźmi (Łobocki 1993, s. 125).

Człowiek ze swojej natury tworzy sam dla siebie na własne potrzeby pewną określoną hierarchę potrzeb, wartości, czyli ustawia własne dobro i wartości według określonego kanonu, tylko jemu przypisanemu. Oczywiście staje się to, że człowiek potrafi je modyfikować ze względu na zmiany, jakie dokonują się w środowisku społecznym, ekonomicznym, ustrojowym i kulturowym. Uwarunkowane są też przemianami życiowymi człowieka, procesem dojrzewania, dorastania oraz starzenia, czy też zmianami w konkretnych sytuacjach na przykład małżeństwo, zmiana miejsca pracy, czy śmierć kogoś z bliskich. Wymowną hierarchię wartości podał niemiecki filozof Max Scheler (Lesicki 2000, s. 17-18), wyróżnił on pięć wartości i ustalił ich kolejność:

1. wartości absolutne
2. wartości duchowe (kulturowe)
3. wartości witalne
4. wartości użyteczne
5. wartości hedonistyczne.

Najwyższej w hierarchii M. Schelera stoją wartości absolutne. Są to wartości święte i nie święte. W święte są przepisywane Bogu, bóstwom, pewnym zjawiskom przyrodniczym lub społecznym. Ostatnią i najniższą grupę tworzą wartości hedonistyczne. Są one związane z przeżywaniem stanów przyjemności lub przykrości.

Zdefiniowanie wartości nie jest rzeczą prostą. Na ogół przyjmuje się, iż pojęcie wartość stanowi podstawową kategorię aksjologii (nauka o wartościach) i że oznacza ona według M. Łobockiego (1993, s. 125) to wszystko, co uchodzi za ważne i cenne dla jednostki i społeczeństwa oraz jest godne pożąda-

nia, co łączy się z pozytywnymi przeżyciami i stanowi jednocześnie cel dążeń ludzkich. Dla Stanisława Kowalczyka (Łobocki 1993, s. 142) wartością jest to czego pożąda, pragnie, do czego dąży czyniąc człowiek. Z kolei dla Dobrowolskiej (Dobrowolska 1984, s. 41) wartością staje się to, co stanowi przedmiot potrzeb, postaw, dążeń i aspiracji człowieka. Może to więc być przedmiot materialny, osoba, instytucja, idea, rodzaj działania. Można też utożsamić wartości z aspiracjami, rozumiejąc je jako „jakieś ważne dobra (...) bardziej od innych warte tego, by je w życiu osiągnąć. Wartości można poklasyfikować zależnie od stopnia ich ogólności. Są więc wartości konkretne, które Danuta Dobrowolska dzieli na:

- ▶ wartość życia codziennego, takie jak: praca zarobkowa, życie rodzinne, wykształcenie, rozrywki, stan posiadania,
- ▶ szczegółowe elementy każdej z wymienionych dziedzin życia, np. rodzaj wykonywanych czynności zawodowych, zdrowie dzieci, mieszkanie, samochód,
- ▶ oraz wartości abstrakcyjne jak: sława, prestiż, dobrobyt, moralność.

Wartości zinternalizowane czyli takie, o których człowiek nabrał przekonania, że są realne, słuszne i godne pożądanía, wpływają na ludzkie postępowanie, wyznaczają kierunki działania i tworzą osobiste normy zachowania. Jest to możliwe wówczas, gdy jednostka nie tylko wartości aprobuje, uznaje za swoje, ale także realizuje je w działaniu.

Poszczególne wartości układają się w systemy. Człowiek, który ceni sobie życie rodzinne, jednocześnie ceni zdrowie i cechy umysłu własnych dzieci, dąży do osiągnięcia dóbr potrzebnych nie tylko jemu, lecz także innym członkom rodziny (Mariański 1989, s. 163-168).

Analizując zagadnienie wartości, hierarchii wartości, wartości najwyższej dotykamy jednego z najbardziej dyskutowanych i spornych problemów w aksjologii, tzn. pytania o sposób istnienia wartości, o ich zależność lub niezależność od świadomości ludzkiej i od subiektywnych ocen. Chodzi o to, czy wartości istnieją obiektywnie w konkretnych przedmiotach jako ich własności, czy też tkwią w człowieku i mają swoje źródło w jego zróżnicowanych dążeniach i potrzebach. Ogólnie można wyróżnić w tej kwestii dwa stanowiska:

- ▶ obiektywistyczne
- ▶ subiektywistyczne.

Według koncepcji obiektywistycznych wartości są autonomiczne w stosunku do ocen, urzeczywistniają się w życiu ludzkim, ale są od człowieka niezależne (np. dobro, piękno, sprawiedliwość). Istnieją one niezależnie od aprobaty

jednostkowej, a nasze wyobrażenia i doznania emocjonalne nie mają dla nich mocy konstytutywnej.

Koncepcja subiektywistyczna traktuje wartości w ogóle, a wartości moralne w szczególności, jako wytwór ocen, jako coś wtórnego w stosunku do aktów świadomości. Nie ma wartości samych w sobie, lecz pojawiają się one w efekcie naszych subiektywnych doznań. Są subiektywnymi zjawiskami świadomości ludzkiej. Świadomość wartości jest identyczna ze światem wartości, gdyż wartości zależą całkowicie od ludzkich aktów wartościujących. Poza nimi nie istnieją, a nawet nie mają sensu. Wartości są zjawiskiem subiektywnym i nie mają żadnego znaczenia obiektywnie ważnego (Mariański 1989, s. 163-168).

Ogólnie można powiedzieć, że wartość ma charakter przedmiotowo-podmiotowy, to znaczy, że ma coś z przedmiotu i z podmiotu, który ją ocenia. Wartość ma bez wątpienia charakter subiektywny, oznacza bowiem stosunek działającego człowieka do danego przedmiotu, związany z przeświadczeniem, że potrafi on zaspokoić bezpośrednio lub pośrednio jego potrzeby. Ma jednak również swój aspekt obiektywny, bo jest uzależniona od potencjalnych właściwości danego przedmiotu. Przypisywana podmiotowi i traktowana jako zewnętrzna (obiektywna) wartość jest funkcją oceniania podmiotowego.

W analizie pojęcia „wartość” poświęcono wiele miejsca w literaturze socjologicznej. M. Misztal (1980) dzieli ogół definicji wartości na trzy kategorie.

- a) psychologiczne,
- b) socjologiczne,
- c) kulturowe.

W definicjach psychologicznych wartość traktuje się jako zjawisko o charakterze indywidualnym, czyli jako to, co zostało przez jednostkę zinternalizowane, a więc jest to:

- ▶ element systemu przekonań jednostki, o charakterze nie normatywnym bądź normatywny;
- ▶ przekonanie innych ludzi na temat stanu psychicznego, fizycznego lub działań jednostki uznanych za godne posiadania;
- ▶ przedmiot, który zaspokaja potrzeby jednostki;
- ▶ obserwowalne zachowania jednostki (Mielicka 2000, s. 233).

W definicjach socjologicznych nadaje się wartościom wymiar społeczny, czyli zwraca się uwagę na wartości zinstytucjonalizowane przez grupy społeczne, i można je traktować jako:

- ▶ przedmioty lub przekonania o nie normatywnym charakterze, determinujące podobne przeżycia psychiczne i działania jednostek jako członków

grup społecznych;

- ▶ przekonania rozpowszechnione w grupie społecznej, określające godne pożądanía sądy i zachowania członków grupy;
- ▶ przekonania określające godne pożądanía cechy poszczególnych grup społecznych lub społeczeństwa jako całości.

Definicje kulturowe podkreślają uniwersalny wymiar wartości w ramach danego społeczeństwa. Ten zespół wspólnych wartości lub ogólnie przyjętych preferencji określa każdą kulturę lub subkulturę. Kulturowe definicje ujmują wartości jako zjawiska zewnętrzne wobec jednostek, a mianowicie:

- ▶ powszechnie akceptowane sądy egzystencjalno-normatywne (orientacje wartościujące);
- ▶ rozpowszechnione w danym społeczeństwie przekonania określające godne pożądanía sądy i zachowania członków tego społeczeństwa;
- ▶ przekonania na temat systemu wartości i norm, uważanego za godny pożądanía dla danego społeczeństwa.

W socjologii przez wartości rozumie się najczęściej to wszystko, co wiąże się z pozytywnymi emocjami, co skupia na sobie pragnienia i dążenia człowieka, co uważa się za ważne i istotne w życiu, godne pożądanía, na zdobyciu czego jednostce najbardziej zależy, oraz czego się na co dzień poszukuje jako rzeczy cennej.

To, co nie jest przedmiotem pożądanía, ludzkich pragnień, lecz wyrazem repulsji i związanych z nią wewnętrznych stanów dezaprobaty, określa się niekiedy jako wartości negatywne lub antywartości (Mielicka 2000, s. 233).

Dla J. Friedrichs wartości są świadomym lub nie świadomym wyobrażeniem tego, co jest pożądané i co ujawnia się w preferencji wyborów alternatyw działania. Na płaszczyźnie społeczeństwa globalnego wartości są częścią składową struktury społecznej. W odróżnieniu od podstaw wartości są bardziej stabilne (choć także zmienne), mają wyższy stopień ogólności, zajmują bardziej centralną pozycję w poznawczym systemie osobowości. Wartości sterują postawami, a nie postawy wartościami (Mielicka 2000, s. 234-235).

Według R. Meyer wartości postrzegane są jako zinstytucjonalizowane, usymbolizowane, normatywne miary do wyboru obiektów i alternatyw działania natomiast porządek wartości to – według niego – horyzontalnie i wertykalnie strukturalizowana konfiguracja wartości (Mielicka 2000, s. 234).

Wartości są społecznie uznanymi i zinstytucjonalizowanymi miarami (kryteriami) orientacji dla działań społecznych. Przedstawiają modele interpretacji i oceny rzeczywistości społecznej oraz pośredniczą między płaszczyzną

institucionalną i socjostrukturalną. Są przekazywane w ramach socjalizacji pierwotnej, stąd wynika ich historyczna ciągłość, mimo zmian pod wpływem środowiska społecznego. Pomiędzy wartościami a postawami i motywacjami istnieje stosunek asymetryczny, tzn. wartości określają postawy i motywacje, ale nie odwrotnie. Postawy i motywacje wyrażają emocjonalny stosunek do przedmiotu; w wartościach centralną rolę odgrywają komponenty kognitywne.

J. Remy mówi o wartościach, normach, legitymizacji układzie symbolicznym w ramach systemu kulturowego. Wartości wyrażają cele będące przedmiotem dążeń grupy i są podzielane przez zdecydowaną większość lub przez wszystkich jej członków. Dzięki wartościom grupa nabiera cech trwałości (Mielicka 2000, s. 234).

Same wartości nie są poddawane rewizji lub bardzo rzadko; ujmowane jako cele stanowią ideologie grupową i są podstawą poczucia identyfikacji i solidarności wewnętrznej. Normy ustalają środki do osiągnięcia wartości. Skoro jedne normy okazują się nieprzydatne, odrzuca się je i zastępuje innymi. Możliwość ustawicznego kwestionowania odróżnia normy od wartości, które z natury rzeczy są trwałe. Legitymizacje tłumaczą całość przedsięwzięć podejmowanych przez grupę. Ukazują się one przede wszystkim jako kryteria wyboru wobec różnych możliwości działania, które ze sobą konkurują. Legitymizacje uzasadniają całokształt działań jednostek i grup społecznych urzeczywistnianiu wartości i norm.

W ujęciach z zakresu socjologii i antropologii kultury funkcjonuje termin; orientacja na wartości stosowany do wartości szczególnie ważnych, wyznaczających inne wartości. Tak ujęta orientacja na wartości wiąże się z poglądem człowieka na świat i na swoje w nim miejsce; zarówno elementy wartościujące, jak i sądy orzekające o istniejącej rzeczywistości, które nie muszą być zresztą prawdziwe. C. Kluckhohn definiuje orientację na wartości – jest to; uogólniona i zorganizowana wpływająca na zachowanie, koncepcja natury, miejsca człowieka w niej, stosunku człowieka do człowieka oraz tego, co jest godne (lub niegodne) pożądania w stosunku między człowiekiem a przyrodą i w stosunkach międzyludzkich. Od orientacji na wartości szczególnie uzależnione są wartości związane z życiem codziennym (Mielicka 2000, s. 234-235).

Według Tomaszewskiego wartości są realizowane po to, by jednostka mogła osiągnąć pełnię istnienia dobrostan fizyczny i psychologiczny. Wartością staje się dla człowieka to, co jest potrzebne do jego życia, komfortu fizycznego i psychicznego, rozwoju aktywności, poczucia bycia potrzebnym i szczęśliwym. Jest to również wszystko to, co określa tożsamość ludzką i miejsce w otaczającym świecie (Tomaszewski 1984, s. 41).

W. Piwowarski dzieli wartości na dwa rodzaje: wartości *explicite* i wartości *implicite* (Mielicka 2000, s. 235). Pierwsze z nich są to wartości jawne, lansowane, legitymizowane i motywowane przez systemy ideologiczne, niezależnie od tego, czy są zorientowane na potrzeby jednostek i grup społecznych. Wartości *implicite* nie potrzebują wsparcia ze strony systemów ideologicznych, są bowiem bezpośrednio zorientowane na potrzeby jednostek i grup społecznych. Na gruncie wartości *implicite* tworzą się ruchy społeczne i różnego rodzaju małe wspólnoty (Mielicka 2000, s. 235).

Istnieją klasyfikacje nawiązujące do kryteriów stosunku wartości do realnego zachowania się. Z. Sufin (Mielicka 2000, s. 235) wyróżnia:

- a) deklaratywną akceptację wartości
- b) ich faktyczne uznanie
- c) odczuwanie potrzeby ich realizacji.

Realizowane mogą być takie wartości, które uznaje się za ważne, lub takie których potrzeba realizacji wynika z istnienia warunków, niezależnie od stopnia ich uznania. Ludzie mogą realizować wartości, które mniej cenią niż inne. Ważne jest więc rozróżnienie pomiędzy dążeniem do pewnych wartości, a realizacją tych dążeń w praktyce.

W badaniach socjologicznych wyróżnia się wartości-cele, czyli wartości autoteliczne, i wartości-środki, czyli instrumentalne. Wartości autoteliczne nie wymagają żadnych uzasadnień, gdyż są oczywiste i wskazują na cenność danego przedmiotu lub stanu rzeczy. Wartości instrumentalne służą do osiągnięcia innych, bardziej cenionych wartości.

Niektórzy autorzy nie przywiązują dużej wagi do tego podziału, wartości bowiem stanowiące w pewnej sytuacji środek do celu, w innej mogą być celem dla siebie. Podobnie traktuje się niekiedy podział wartości na uznawane i realizowane. W sytuacji braku konfliktujących wartości mogą być one bez trudu realizowane, w innych zaś sytuacjach ich skuteczność może być znacznie zneutralizowana.

Według S. Ossowskiego wartości mogą występować jako wartości odczuwane i uznane. Gdy mówimy, że coś ma dla nas wartość, wyrażenie to może posiadać dwojaki sens. Może ono znaczyć, że przedmiot, o którym mowa, jest dla nas istotnie atrakcyjny, że odczuwamy go jako wartość, jako coś pożądanego. Ale ponieważ wartości kierują naszym postępowaniem, nic dziwnego, że zostały poddane kontroli społecznej i że środowisko społeczne stara się nam narzucić przekonanie o obiektywnym charakterze wartości, przynajmniej takich, które się uważa za istotne i ważne, i o ich niezależności od tego, czy są one istotnie dla nas atrakcyjne (Mielicka 2000, s. 235). Uznajemy wartość jakiegoś

przedmiotu wtedy, gdy w naszym przekonaniu przedmiot ten powinien być odczuwany jako wartość, czyli powinien być dla nas istotnie atrakcyjny.

W koncepcji osobowości Rokeacha (Karney 2007, s. 40) wartości znajdują swoje poczesne miejsce i tam też trzeba szukać żądła wartości. Nie pomija też roli społeczeństwa jego wpływu na jednostkę. Ten wpływ dokonuje się przez kulturę. Rokeach wyróżnił dwie grupy wartości:

- ▶ wartości ostateczne (autoteliczne), najważniejsze, cele ludzkiego życia, są to:
 1. Wygoda życia (prosperity, życie dostatnie)
 2. Życie ekscytujące (emocjonujące, pasjonujące, aktywne, pełne wrażeń)
 3. Pokój na świecie (brak wojen i konfliktów)
 4. Piękno świata (piękno natury i sztuki)
 5. Równość (braterstwo, równe szanse dla wszystkich)
 6. Trwałość, solidarność rodziny (uczestnictwo w miłości, troska o najbliższych)
 7. Szczęście (zadowolenie)
 8. Wolność (wolny wybór, niezależność)
 9. Harmonia wewnętrzna (brak konfliktów wewnętrznych)
 10. Dojrzała miłość (jedność fizyczna i duchowa)
 11. Bezpieczeństwo narodowe (zabezpieczenie przed atakiem)
 12. Przyjemność (życie przyjemne, miłe, bez nadmiernego pośpiechu, wg własnych upodobań, rozporządzanie wolnym czasem)
 13. Zbawienie (życie wieczne)
 14. Samopoważanie (szacunek dla siebie, poczucie własnej godności)
 15. Uznanie społeczne (podziw, respekt ze strony innych)
 16. Prawdziwa przyjaźń (ściśle partnerstwo)
 17. Mądrość (dojrzałe rozumienie życia)
 18. Godność (wartości autonomiczne, naczelne, centralne, zajmujące najważniejsze miejsce w hierarchii wartości. Realizacja tych wartości jest dobrem samym w sobie (Karney 2007, s. 40).

- ▶ wartości instrumentalne (podstawowe), dotyczą ogólnych sposobów postępowania, są to:
 1. Ambicja (uparte działanie, aspiracje, dążenie do czegoś)
 2. Szerokość horyzontów intelektualnych (otwartość umysłu)
 3. Zdolność (kompetencja, efektywność, skuteczność i fachowość w działaniu)
 4. Pogodność (niefrasobliwość, wesołość, radość)
 5. Czystość (systematyczność, akuratność, dbałość o wygląd zewnętrzny, lubienie porządku)
 6. Dzielność, odwaga (trwanie przy swoich przekonaniach, obrona własnych poglądów)
 7. Wyrozumiałość (skłonność do przebaczenia innym)
 8. Skłonność do niesienia pomocy (praca na korzyść innych)
 9. Uczciwość (szczerłość, prawdomówność)
 10. Wyobraźnia (śmiałość, twórczość, pomysłowość)
 11. Niezależność (liczenie na siebie, samowystarczalność)
 12. Intelektualizm (inteligencja, refleksyjność)
 13. Logiczność (racjonalizm, spójność myślenia)
 14. Miłość (czułość, delikatność, wrażliwość, gotowość kochania)
 15. Posłuszeństwo (obowiązkowość, pełnia szacunku dla innych)
 16. Grzeczność, uprzejmość (układność, dobre maniery)
 17. Odpowiedzialność (niezawodność, solidność)
 18. Samokontrola (umiarkowanie, powściągliwość, samodyscyplina)

Wartości drugiej grupy są podrzędne, o niższym znaczeniu. Stanowią element pomocniczy w osiągnięciu wartości najwyższych (autotelicznych), mają one charakter wykonawczy, służą w wykonaniu celów wyższych (Karney 2007, s. 40). Wśród wartości ostatecznych Rokeach wyróżnił wartości osobiste, np. pasjonujące życie, wewnętrzna harmonia, zbawienie oraz wartości społeczne, np. pokój na świecie, równość, bezpieczeństwo narodowe.

Wśród wartości instrumentalnych wyróżnił wartości moralne (dotyczą one konkretnych zachowań, a nie ostatecznych celów życia), np. miłość, uczciwość, uprzejmość, umiejętność przebaczenia oraz wartości kompetencyjne (mają charakter bardziej osobisty), np. twórcza wyobraźnia, zdolność, ambicja.

Jak wynika z przedstawionej koncepcji Milтона Rokeacha, wartościami

można nazwać to wszystko, co stanowi cel wynikający z potrzeb, dążeń i aspiracji człowieka, co jest przedmiotem jego pożądaní. Występują w nich, tak jak w postawach, wszystkie trzy komponenty: poznawczy, uczuciowy i napędowy. Wartości bowiem stanowią bodziec do działania głównie dlatego, że ludzie chcą je osiągnąć. Stają się podstawą norm i wzbudzają emocje. Wywołują i selekcjonują sposoby zachowania. Ludzie wiedzą, co chcieliby osiągnąć, marzą, złością się, smucą i cieszą, zastanawiają czy to, do czego dążą jest akceptowane społecznie, a także czynią różne starania, aby daną wartość osiągnąć. Ale nie są to jedyne wartości, z którymi stykamy się w życiu, są też nimi zdrowie, uroda, rodzina czy wykształcenie oraz mądrość, bezpieczeństwo, dobra rozrywka, kariera. To co jest dla nas ważne i cenne, co jest dla nas wartością wiele o nas mówi. Czy to sobie uświadamiamy, czy nie, nasze wartości wpływają na każdą naszą decyzję i działanie, ponieważ staramy się zdobyć i zachować to, na czym nam zależy (Karney 2007, s. 17).

Nie można zaprzeczyć, że praca jaką wykonuje człowiek, wpisana w jego fenomen nie stanowi wartości. Praca bez względu na jej rodzaj, charakter jest wartością. To kim człowiek się staje między innymi właśnie zależy od jego aktywności we wszystkich jego aspektach w pracy zarobkowej także. Praca zarobkowa i jej finansowy wyraz (wartość) daje człowiekowi możliwości realizowania siebie w każdym aspekcie swojego istnienia, czy to materialny, czy duchowy (intelektualno-kulturowy). Tracąc pracę człowiek nie tylko doznaje rysy na swoim poczuciu wartości, to jednocześnie traci krąg relacji społecznych w jakich funkcjonował zawodowo. W jego życie wkraczają dwie nowe grupy osób i charakterystyczne dla nich relacje: urzędnicy i inni bezrobotni.

Bezrobotny niejako skazany jest na uczestnictwo w nowych dla niego zjawiskach społecznych. Ta nowa rzeczywistość niesie konieczność adaptacji, wymusza potrzebę wypracowania nowego repertuaru postępowania, w dotychczas nieznanych okolicznościach życia. Znika wiele relacji społecznych, urywają się kontakty zawodowe, człowiek pozostaje poza zasięgiem aktywnego życia zawodowego.

Bezrobotny odczuwać to może jako odrzucenie, czuje się bezużytecznym, a nawet niepożądanym. W tym znaczeniu pozostanie bez pracy niszczy jednostkę, godzi w poczucie wartości. Wielu ludzi odczuwa brak zainteresowania swoją osobą, ma poczucie dyskryminacji. Sytuacja ta różnicuje się w zależności od bardzo wielu osobowych czynników: płci, wieku, dotychczasowego stażu pracy, rodzaju wykonywanej pracy zawodowej. Jej dynamika zależy od czasu pozostania bez pracy.

Osoby długotrwale bezrobotne narażone są na zmiany w przestrzeni aksjologicznej, w ich polu aktywności i odpowiedzialności pojawiają się nowe

trudne zjawiska (Furmanek 2006). Zmienia się etos życia, hierarchia wartości, koniecznością staje się poszukiwanie rozwiązania tej trudnej życiowo sytuacji.

Bezrobocie w sposób zasadniczy i bezpośredni ma wpływ na cel i sens ludzkiego życia. Nowe doświadczenia osoby bezrobotnej wymuszają konieczność przewartościowania dotychczasowego życia. Sytuacji osoby pozostającej bez pracy nie ułatwia to, że często w odczuciu społecznym, w zależności od uwarunkowań kulturowych, spotyka się z różnym natężeniem występujący pogląd, iż osoba, która traci pracę, jest mniej wartościowa społecznie.

Według tej opinii to jej niskie potencjalności doprowadziły do tego, że utraciła to, co cenne, zatrudnienie, możliwości uczestnictwa w społecznym podziale pracy. Utrata pracy, z tego punktu widzenia jest czynnikiem dezintegracji życia psychicznego człowieka, jest źródłem rozmaitych niepokojów osobistych, lęków o przyszłość swoją i swoich najbliższych. Pojawiają się duże napięcia nerwowe i poczucie zagubienia osobistego. Wzajemnie przeplatające się fazy szoku, optymizmu z pesymizmem zakłócają normalne jej funkcjonowanie. Człowiek staje się często bezradny, bezsilny, nie wie jak ma postąpić, jakie decyzje podjąć, co czynić, aby zmienić bieg niekorzystnych zjawisk.

Nowym doświadczeniem życiowym staje się ludzka bezradność, izolacja i osamotnienie, co prowadzi do tego, że życie wymyka się spod kontroli. Niepowodzenia w poszukiwaniu rozwiązań budują poczucie przegranej osobistej i rodzinnej, są drogą prowadzącą do utraty lub zagubienia sensu życia.

Bezrobocie sprzyja rozkładowi przestrzeni aksjologicznej, gubi hierarchię wartości i norm. Pojawia się przekonanie, że wszystko, co dotychczas miało sens zostało utracone. U osób bezrobotnych ginie dotychczasowy sens i cel życia, a ujawnia się niepokój i lęk o przyszłość dla siebie i najbliższych. Bezrobocie ogranicza wolność osoby, ponieważ wolność wyraża się w zdolności osoby ludzkiej do samookreślenia samostanowienia w przypadku pracy oznacza to możliwość wyboru treści, metody i środków działania. Zakorzenie wolności w rozumności człowieka sprawia, iż człowiek może działać wyłącznie w sposób wolny. Jest wówczas panem swoich wyborów. Świadomy swoich wyborów człowiek jest zdolny do wysiłku, do twórczego działania. Wolność jest zakorzeniona w rozumie i woli możliwością działania lub nie działania, czynienia tego lub czegoś innego, a więc podejmowania przez siebie dobrowolnych działań.

Dzięki wolnej woli każdy decyduje o sobie, jest ona siłą wzrastania i dojrzewania w prawdzie i dobru, reguluje współżycie pomiędzy ludźmi. Bezrobocie modyfikuje te relacje, pozostaje bez pracy nie z własnego wyboru, lecz w skutek różnorodnych przyczyn i okoliczności życia społecznego. Prawa człowieka, a przede wszystkim prawo do życia i wynikające prawo pracy, wyznaczają podstawowe zasady społeczne. Zaliczamy do nich: zasadę dobra wspólnego, zasadę

pomocniczości społecznej, zasadę solidarności społecznej.

Do podstawowych wartości społeczeństwa i państwa wynikających z wymienionych zasad zaliczamy: godność, człowieka, wolność człowieka, sprawiedliwość, solidarność. „Syndrom bezrobocia to zespół reakcji nieadekwatnego przystosowania się osoby do zaistniałej sytuacji (Karolak 2004, s. 93), cechą zamienną postępowania tych osób jest to, iż budują je na przekonaniu o tym, że to państwo ich oszukało. Bez żadnych skrupułów podejmują prace na czarno, zajmują się drobnym handlem, działalnością dorywczą, wszystko po to, by zarobić grosze na życie. Inną formą postępowania bezrobotnych jest występowanie tych, w których dominuje nastój depresyjny.

Sam fakt utraty pracy odczuwany jest jako przerwanie kariery zawodowej, załamanie ich linii życia, w skrajnych przypadkach jako zapowiedź wizji końca swojego życia. Występowanie tych zjawisk rzutuje na postępowania, które stają się nieadekwatne do sytuacji, często nasyczone agresją wobec innych i rzeczywistości.

Bezrobocie będąc problemem społecznym wywołuje wiele różnych kwestii społecznych. Szczególnie długotrwałe bezrobocie związane jest z obniżeniem standardu materialnego życia nie tylko samego bezrobotnego, ale i całej jego rodziny. Stąd bardzo często obszary długotrwałego bezrobocia pokrywają się z obszarami ubóstwa. Ubóstwo z kolei może powodować rozprzestrzenianie się rozmaitych patologii społecznych, rozpad rodziny obniżenie zdrowotności społeczeństwa. Nawet krótkotrwały okres bezrobocia nie pozostaje bez wpływu na kondycję psychiczną osób dotkniętych tym problemem.

Bezrobocie zaczyna być postrzegane i traktowane przez coraz większą liczbę ludzi, jako problem społeczny. Z chwilą pojawienia się takiej oceny, granice społecznej przestrzeni bezrobocia ulegają niepomíernemu rozszerzeniu. Rozwijają się instytucje obsługi bezrobocia, powstają programy badawcze, mnożą się publiczne dyskusje na ten temat.

Sklania to do przypuszczenia, iż ma ono konsekwencje, których nie wolno lekceważyć.

Ekonomiści uważają, że bezrobocie napędza inflację – dzięki zwiększaniu wydatków budżetowych. Socjologowie i pracownicy socjalni ostrzegają przed patologiami społecznymi. Psychologowie podkreślają negatywne konsekwencje osobowościowe bezrobocia trwającego dłużej niż rok. Politologowie twierdzą, że duża liczba bezrobotnych może mieć wpływ na okresowe destabilizowanie systemu politycznego przy założeniu, że osoby bezrobotne są generalnie bardziej podatne na populistyczne hasła polityków.

Należy pamiętać, że podstawowe potrzeby fizjologiczne wymagają środków materialnych na ich zaspokojenie, potrzeba bezpieczeństwa nie zrealizuje się

bez pewności jutra dla siebie i rodziny. Kontakty z grupą pracowniczą, która często staje się grupą pierwotną połączoną więzią osobistą pozwalają pełniej zaspokoić potrzebę przynależności. Społeczne skutki bezrobocia są zwłaszcza niebezpieczne dla ludzi młodych, którzy po ukończeniu szkoły nie mogą znaleźć pracy.

Bezrobocie powoduje bowiem duże zmiany w psychice ludzi młodych, hamuje rozwój osobowości, rodzi frustrację i obojętność. Jest źródłem powstawania i rozwoju szeregu patologicznych zjawisk społecznych, takich jak alkoholizm, narkomania, przestępczość.

Wagę skutków bezrobocia młodzieży dla teraźniejszości i dla przyszłości kraju doskonale rozumieli i dali temu wyraz, autorzy fundamentalnego dzieła okresu międzywojennego pt. „Młodzież sięga po pracę”, stwierdzając m. in.: brak pracy u dorosłych nie jest klęską indywidualną, rodzinną, społeczną, lecz klęską która nie uniemożliwia – z chwilą gdy minie – odbudowy wartości indywidualnej i społecznej nawiedzonych przez nią. Bezrobocie młodzieży natomiast, uniemożliwiając jej w najodpowiedniejszym po temu wieku, skryształizować swoją osobowość psychiczną i gospodarczą, wyrządza niepowetowaną stratę zarówno jednostce, jak i społeczeństwu, na stałe obniżając jego siły produkcyjne i poziom życia duchowego.

Literatura

- DOBROWOLSKA, D., 1984. *Wartość pracy dla jednostki w środowisku przemysłowym*. Wrocław, s. 41.
- DYCKOWSKI, L., 1995. *Kultura polska w procesie przemian*. Lublin, s. 104.
- FURMANEK, W., 2006. *Zarys humanistycznej teorii pracy*. Warszawa.
- GAJDA, J., 1993. *Platońska droga do idei*. Wrocław.
- GAJDA, J., 1992. Zmiana systemów i kategorii wartości w okresie oświecenia ateńskiego. W: *Wartości i wartościowanie w historii filozofii*. Cz II. Wrocław.
- KARNEY, J. E., 2007. *Psychopedagogika pracy*. Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa.
- LSIECKI, M., 1993. *Pojęcie i koncepcje wartości*. Kraków, s. 17-18.
- ŁOBOCKI, M., 1993. *Pedagogika wobec wartości*. Kraków, s. 125.
- MARIAŃSKI, J. i W. ZDANOWICZ, 1991. *Wartości religijne i moralne młodych Polaków*. Warszawa, s. 175.
- MISZTAŁ, M., 1980. *Problematyka wartości w socjologii*. Warszawa.
- MIELICKA, M., 2000. *Socjologia wychowania-wybór tekstów*. Kielce, s. 234-235.
- PIOON, G., 1960. *Panorama myśli współczesnej*. Paryż, s. 657.
- REALE, G., 1994. *Historia filozofii starożytnej*. T. 1. Lublin: Wydawnictwo KUL, s. 71.
- ROBINSON, T., 2003. Filozofowie presokratejscy. W: POPKIN, R. H. (red.). *Historia filozofii zachodniej*. Poznań: Zysk i S-ka, s. 34.
- REALE, G., 2001. *Historia filozofii starożytnej*. t II, Lublin.
- SZEWCHYK, W., 1998. *Kim jest człowiek, zarys antropologii filozoficznej*. Tarnów, s. 112.
- TOMASZEWSKI, T., 1984. *Ślady i wzorce*. WSIP Warszawa, s. 41.

prof. dr hab. Andrzej Lipczyński

specjalista w dziedzinie psychologii klinicznej i uzależnień

Instytut Socjologii Uniwersytetu Rzeszowskiego w Rzeszowie

e-mail: a.lipczyński@psychiatria.pl

KULT ŠTÍHLOSTI V KONTEXTE REPRODUKČNEJ SCHOPNOSTI ŽENY

*Mária Gábor – Alena Schlosserová – Helena Galdunová
– Klaudia Marciničková*

Abstrakt: Každý človek má odlišnú predstavu o perfektnom obraze tela avšak vplyv spoločenského tlaku výrazne determinuje možnosť vytvorenia vlastného názoru. Situácia je o to kritickejšia, že nie len v spoločnosti ale aj v domácom prostredí sú ženy vystavené interpretácii dokonalých obrazov tela v televízii, v časopisoch, v reklamách a iných propagačných materiáloch. Do úzadia sa dostáva ženský reprodukčný systém a otázka plodnosti, ktorý už len malou odchýlkou od normy môže vyvolať vážne zdravotné poruchy u ženy. Len malé percento žien pozná riziko vplyvu štíhlosti na reprodukčnú schopnosť hlavne pre častejšie diskutovanú obezitu alebo poruchu príjmu potravy. Efekt fyziologického stravovania, primeranej telesnej hmotnosti a pohybovej aktivity sa môže dlhodobo odzrkadliť na kvalite života ženy. Na základe vyššie uvedených faktov a nízkej informovanosti žien podávame v tomto príspevku ucelený pohľad na rizikové stavy vplývajúce na reprodukčnú schopnosť ženy a poukazujeme na rizikové faktory súvisiace s nízkou telesnou hmotnosťou z biologického aj psycho-sociálneho hľadiska.

Kľúčové slová: štíhlosť, reprodukčná schopnosť, rizikové faktory, obraz tela

Abstract: Every person has a different idea of the perfect body image, but the influence of social pressure determines the possibility of creating one's own opinion. The situation more critical, because women, not only in society but also in the home environment, are exposed to the interpretation of perfect body images in television, in magazines, in advertisements and in other promotional materials. There is a female reproductive system and a fertility issue, that can cause serious health problems for women by a small deviation from the norm. Only a small percentage of women are aware of the risk of lean effects on reproductive performance, especially for the more frequently discussed issues about obesity or eating disorders. The effect of physiological diets, adequate body weight and physical activity can be reflected in the quality of life of woman for a long time. Based on the above-mentioned facts and low women's awareness, we present a comprehensive view of the risk conditions affecting the reproductive capacity of women. We also point out the risk factors associated with low body weight, which view on this issue is biologically and psychologically divided.

Key words: leanness, reproductive ability, risk factors, body image

Už v minulosti bolo známe, že reprodukčný systém má predovšetkým biologickú funkciu a slúži na zachovanie druhu. Pre ženský reprodukčný systém sú charakteristické cyklické zmeny, ktoré súvisia s dozrievaním a uvoľnením oocyty a prípravou na tehotenstvo. Z tohto dôvodu je akékoľvek jeho ochorenie, zmeny alebo narušenie iných endokrinných aktívnych systémov patologický

stav, ktorý ohrozuje zdravie ženy. Naruší sa fyziologická funkcia reprodukčného systému, ktorý zahŕňa priebeh ovulačného cyklu s odozvou na menštruáciu a celkovú generačnú funkciu ženy (Višňovský 2012). V súvislosti s uvedenými faktami rozlišujeme isté rizikové stavy, ktoré výrazne ovplyvňujú reprodukčnú schopnosť ženy.

Rizikové stavy ovplyvňujúce reprodukčnú schopnosť

Pod pojmom rizikové stavy rozumieme stavy vyžadujúce edukáciu ženy o problematike reprodukčného zdravia, o plánovanom rodičovstve ako aj rizikových stavoch vplývajúcich na reprodukciu s cieľom o ich elimináciu.

Predčasná sexuálna aktivita – je výrazne rizikové správanie, obzvlášť kvôli možnosti nákazy sexuálne prenosnými ochoreniami. Výskumy potvrdzujú, že skúsenosti s prvým sexuálnym stykom vo veku 17 rokov má až 35,2% žien na Slovensku. S problematikou úzko súvisí aj promiskuita, ktorá sa rozvíja hlavne kvôli predčasnej sexuálnej aktivite (Urbanová 2010).

Zápalové ochorenia – neliečené formy zápalových ochorení môžu zapríčiniť vznik zrástov a byť hlavným dôvodom neplodnosti. Narušajú biocenózu pošvy, tým vytvárajú nevhodné podmienky pre spermie. Z hľadiska fertility je vhodné aby žena nepodceňovala podozrivé príznaky a navštívila gynekológa pre včasné preliečenie zápalu (Rob et. al., 2008).

Interupcia – je často diskutovaná problematika z náboženského aj fyzického hľadiska. Najčastejšie sa vyskytujúca komplikácia je vo forme sekundárnej sterility, ktorá predstavuje závažný problém z hľadiska psycho-sociálneho prežívania. V posledných rokoch klesá počet interrupcií na Slovensku, čo preukazuje efektívnejšie plánovanie rodičovstva a prevenciu neželaného otehotnenia (Andraščíková a kol., 2013).

Abúzy – môžu mať negatívne následky na plodnosť ženy. Výskumy potvrdzujú, že konzumácia alkoholických nápojov už menej ako 5 pohárov môže navodiť vznik sterility. Fajčenie má rovnako negatívny dopad na plodnosť ženy s rizikom rozvoja sexuálnej dysfunkcie. Požívanie návykových látok navodzuje predčasný sexuálny život, negatívne vplýva na pohlavné bunky, endokrinný stav organizmu a sexuálne funkcie ženy (Schlosserová 2013).

Výživa – je dôležitým ukazovateľom zdravotného stavu, keďže sa uplatňuje každodenne a dlhodobo. Správny výber potravín môže byť kľúčovým podnetom otehotnenia, fyziologického priebehu pôrodu a zdravého vývinu plodu (Schlosserová 2013).

ŠTÍHLOSŤ V KONTEXTE S REPRODUKČNOU SCHOPNOSŤOU ŽENY

Telesný tuk z viacerých dôvodov úzko súvisí s reprodukčnou schopnosťou. Je jedným z najdôležitejších zdrojov estrogénov. Štíhle ženy s podpriemerným množstvom tukového tkaniva vytvárajú menej účinnú formu estrogénov v porovnaní so ženami s vyšším percentom tuku. Nepravidelnosť menštruačného cyklu a neplodnosť viac súvisí s nedostatkom telesného tuku ako s nízkou hmotnosťou, ktorá je často podmienená geneticky. Z týchto ale aj iných dôvodov, ktoré sa skúmajú, môže nedostatočné množstvo telesného tuku oddialiť ovulačný cyklus alebo zapríčiniť úplnú absenciu cyklov (Shannonová 2013). Medzi faktory vplyvajúce na reprodukčný systém ženy patria biologické a psychologické faktory.

Biologické faktory ovplyvňujúce reprodukčnú schopnosť ženy

Dnes sa stala štíhlosť stelesnením nášho postavenia v spoločnosti, životného úspechu a pracovnej kariéry. V dôsledku toho sa ženy so svojím telom stále viac zaoberajú, obdivujú ho, starajú sa oň, vylepšujú ho. Volia ako únikovú cestu rôzne diéty vrátane čoraz častejšie preferovaného cvičenia (Mistrík a Sejšťová 2008). Literatúrou podložené fakty poukazujú na súvislosť telesnej hmotnosti a reprodukčnej schopnosti žien ovplyvnených biologickými a psychologickými faktormi. V nasledujúcich riadkoch bližšie rozoberieme jednotlivé biologické faktory ovplyvňujúce reprodukčnú schopnosť ženy.

Výživa

V súvislosti s výživou sa spájajú aj diéty, ktoré sa v dnešnej dobe dodržiavajú hlavne pre znižovanie telesnej hmotnosti. Milióny žien postupuje nekontrolovateľné odtučňovacie kúry, ktoré spôsobujú rozvrat vnútorného prostredia organizmu, vrátane neželaného výsledku diétnej kúry končiacich jojo efektom (Raiser 2014). Je len málo informácií o vplyve redukčnej diéty na menštruačný cyklus, ktorý sa vzájomne ovplyvňuje. Výskumníčka Rose E. Frischová uvádza, že podmienkou na správnu funkciu menštruačného cyklu je množstvo telesného tuku, ktorý je v súvislosti s celkovou hmotnosťou obsiahnutý minimálne v 22 %. Taktiež uvádza, že u žien so štíhlou konštitúciou, ktoré náhle znížili telesnú hmotnosť a následne pribrali 1,5 – 2,5 kg navyše, došlo k opätovnému návratu menštruácie. Akákoľvek situácia, v dôsledku ktorej žena absorbuje menej kalórií, ako sú nároky organizmu, vedie k dlhým cyklom alebo k ich úplnej absencii (Shannonová 2013). Vegetariánska alebo vegánska strava môže byť podobne hlavným problémom súvisiacim s menštruačným cyklom alebo plodnosťou. Strava takéhoto charakteru je chudobná na esenciálne mastné kyseliny, vitamín B12 a vitamín A. Vitamín B12 je potrebný pre správnu funkciu

nervového systému a krvotvorbu, ktorá je dôležitá z hľadiska prevencie anémie (Raiser 2014). Nedostatočný príjem esenciálnych mastných kyselín vyvoláva zníženie telesnej výkonnosti, spôsobuje menšiu odolnosť v boji proti infekciám. Ženy, ktoré konzumujú rastlinnú stravu s menším obsahom tukov a vysokým obsahom vlákniny, trpia nízkou hladinou estrogénu. Šanca na rozvoj poruchy menštruačných cyklov vzrastá. Preto je nevyhnutné pri dodržiavaní vegetariánskej diéty dodávať dostatočný príjem živín, vitamínu B12, vitamínu D, zinku a železa (Schlosserová 2013).

Výnimku netvorí ani raw food, ktorá sa stala preferovanou érou stravovania v poslednom desaťročí. Tento typ stravovania nie je len potravinovou možnosťou ale životnou filozofiou, ktorej hlavným cieľom je zachovanie si vitality a prirodzenej zložky potravín. Vitariáni alebo rawfoodisti konzumujú všetky pokrmy v prirodzenej rastlinnej podobe, bez tepelného upravovania. Surová strava obsahuje mikroorganizmy, parazity, pesticídy, baktérie ktoré môžu nakaziť organizmus. Obzvlášť dôležité je vedieť pôvod potravín a mať istotu o ich hygienickom štandarde. Rovnako kritická je absencia vitamínov rozpustných v tukoch (vitamíny A, D, E, K) a ω -3 mastných kyselín (Raiser 2014).

Nie je však pravidlom, že diétne stravovanie vplýva na reprodukčnú schopnosť len negatívne. Potvrdzuje to výskum (Chavarro & Willet 2008), ktorý položil základy pre fertility diet. Samotný pojem je definovaný ako diéta plodnosti. Viac ako 30 ročné skúmanie respondentiek zhrnuté do finálneho výskumu odhaľuje ako prirodzeným spôsobom zlepšiť ovuláciu a zvýšiť šance na tehotenstvo. Podstata je v konzumovaní „dobrých tukov“, celozrnných pečív, rastlinných proteínov, dostatku zeleniny a vlákniny, ktoré chránia pred neplodnosťou. V kontraste sú „zlé tuky“, rôzne uhľohydráty a červené mäso, ktoré môžu byť príčinou problému. Až 80% žien, ktoré dodržiavali fertility diet otehotneli rýchlejšie ako ženy, ktoré sa stravovali nesprávne.

Ženy so štíhlou konštitúciou, v rámci prekoncepčnej prípravy ako aj správneho fungovania reprodukčného systému by mali mať snahu o zvýšenie telesnej hmotnosti. Primeraný hmotnostný prírastok je počas tehotenstva do 12 kg. Napriek skutočnosti, pre zdravú ženu je v medziach normy priať 4,5-7 kg navyše (Shannonová 2013).

Cvičenie

Príčinou krátkej luteálnej fázy, dlhých cyklov alebo anovulačných cyklov môže byť extrémny tréningový režim. Intenzívne cvičenie spaľuje telesný tuk a zvyšuje svalovú hmotu. Neustále obmedzovanie kalorického príjmu u atlétok, fitnessiek za účelom dosiahnutia určitej hmotnosti prispieva k rozvoju únavy, stresu a depresii a amenorei (Shannonová 2013).

Desaťročné štúdie Dr. Melindy M. Manorovej potvrdili, že veľké množstvo aktívnych žien, najmä vrcholových športovkýň, zažíva určitý typ menštruačnej dysfunkcie. Všetky formy menštruačnej dysfunkcie, obzvlášť amenorea, ktorá predstavuje najzávažnejšiu formu, môže potencionálne ovplyvniť stav kostí v závislosti od estrogénovej insuficiencie a zapríčiniť vznik osteoporózy. Vzniká predispozícia na fraktúry a úrazy počas vykonávania športovej aktivity. Športovkyne majú výrazne spevnené brušné svalstvo a svaly panvového dna, tým pádom stúpa potencionálne riziko komplikácií počas pôrodu kvôli nesprávne- mu využívaniu brušného lisu. Časté sú sterility spôsobené endokrinným systémom a neschopnosť znášať hormonálnu antikoncepciu (Neuls & Frömel 2016). Za normálnych okolností pravidelná pohybová aktivita prispieva k správnej funkcií kardiovaskulárnej sústavy, udržiavaní adekvátnej telesnej hmotnosti a napomáha lepšiemu prekrveniu tela (Shannonová 2013).

Riziková skupinu vo vzťahu k menštruačnej dysfunkcii predstavujú mladé športovkyne, ktoré musia zohľadňovať energetické náklady, pretože sú v raste a naďalej sa vyvíjajú, obzvlášť športy, pri ktorých je dôležitý fyzický vzhľad. Príkladom sú krasokorčuliarky, gymnastky, plavkyne. Upravenie nepravidelných menštruačných cyklov pomocou vyváženej stravy, zvýšením hmotnosti a obmedzením tréningového režimu sa prejaví lepšou kvalitou života, z krátkodobého aj dlhodobého hľadiska (Shannonová 2013).

Fajčenie

Fajčenie prináša so sebou mnoho rizík, ktoré sú vhodným dôvodom na ukončenie závislosti. U žien vyvoláva nízku hladinu estrogénov, zatiaľ čo u mužov spôsobuje pokles testosterónu. Cigaretovým dymom dochádza k uvoľneniu škodlivých látok (kadmim, benzapyrén), ktorý v značnej miere nepriaznivo vplyva na steroidogézu (Kimaková a Nevoľná 2013). Jedna z hlavných zložiek tabaku je návyková látka – nikotín, ktorá zapríčiňuje závislosť, ale aj zníženie krvného prietoku maternicou. Karcinogény obsiahnuté v tabakovom dyme sa pri vdychovaní zachytávajú v cervikálnom hliene. Tým sa dostávajú do blízkeho kontaktu so sliznicou maternice (Andraščíková 2013). Obmedzenie fajčenia nepredstavuje efektívne riešenie. Dôležité je uvedomenie si negatívneho vplyvu fajčenia na reprodukčnú schopnosť, aby sa zamedzilo negatívnemu dopadu na organizmus. Fajčením sa zvyšuje riziko mimomaternicového tehotenstva a hrozí neplodnosť ženy. Proces oplodnenia trvá 4-násobne dlhšie ženám fajčiarkám, ako ženám, ktoré nefajčia. Úspešnosť počatia prirodzenou cestou je menej pravdepodobná. Hrozí predčasný rozvoj klimaktéria ešte pred fyziologickým nástupom (Kimaková a Nevoľná 2013).

Psycho-sociálne faktory ovplyvňujúce reprodukčnú schopnosť ženy

Významný vplyv na reprodukciu má nie len žena ako bytosť ale aj sociálne prostredie v ktorom sa pohybuje. Určité komponenty sociálneho prostredia môžu mať pozitívny vplyv, iné môžu ohroziť zdravie ženy. Pre lepšie pochopenie správania dnešných žien, vrátane ovplyvňovania sociálnym okolím je potrebné poznať faktory, ktoré ovplyvňujú ich myseľ, správanie a konanie (Urbanová 2010).

Stres

Faktory stresu môžu vyvolať eustres-stres, ktorý sprevádzajú príjemné pocity a distres- nadmerný stres zaťažujúci organizmus vyúsťujúci až k chorobnému stavu (Baštecká 2015). Ak je prítomný nadmerný stres v každodennom živote, ženy sa nedokážu poriadne stravovať a to spôsobuje nízku telesnú hmotnosť. Zvyšuje sa produkcia kortizolu, ktorý znižuje sexuálnu túžbu a vplýva tak na reprodukčnú funkciu (Shannonová 2013). Pri ťažkých psychických alebo telesných zaťaženiach organizmu sa vyskytuje amenorea, ktorá sa hromadne vyskytovala u žien počas vojny v koncentračných táboroch a vo väzniciach. Ide o následok chronického stresu (Višňovského 2012). Emočná záťaž spôsobí, že hormonálna hladina ženy bude kolísavá. Prejaví sa to nereaktívnym endometriom, ktoré nebude reagovať na pôsobenie reprodukčných hormónov. Stres sa podieľa aj na zvýšení prolaktínu, ktorý znižuje vylučovanie reprodukčných hormónov, dôležitých pre dozrievanie vajíčka a spustenia ovulácie. Tým sa môže dočasne znížiť schopnosť počať potomka (Urbanová 2010).

Pri ťažkých životných situáciách vrátane stresu je dôležité obnovenie duševnej pohody a eliminovanie negatívnych pocitov. Medzi techniky určené na zvládanie stresu patrí relaxácia, meditácia, počúvanie hudby ako aj nájdenie sociálnej opory u svojich rodinných príslušníkov. Pocity pohody, vyrovnanosti a šťastia sú dlhodobým procesom, ktoré sa môžu dosiahnuť v uspokojovaní fyzických, duševných a sociálnych potrieb (Čeledová a Čevela 2010).

Masmédiá

Pojem médiá sa používa celosvetovo. Prezenty televíziu, tlač, digitálne spracovanie alebo prenos dát. Média nie sú len sprostredkovateľom alebo nositeľom informácií. Vplývajú aj na to, ako príjemca vníma vysielané informácie. V televízií, v novinách ako aj v reklamách sú zdôrazňované výrobky určené na starostlivosť o telo. Jedná sa o prostriedky ovplyvňujúce racionálne stravovanie, odporúčanie diét, cvikov na udržanie respektíve zlepšenie postavy. Uvádzajú ideálnu telesnú konštitúciu, ktorú chce dosiahnuť čoraz väčšie množstvo populácie (Fialová a Krch 2012). Pri pravidelnom sledovaní obsahov časopisov

a televíznych relácií, pri zvážení pomeru žien a mužov zamestnaných v médiách dospejeme k zaujímavému paradoxu. Ženské časopisy často propagujú, aby ženy objavovali svoju osobnosť, dosiahli úspech v kariére, aby sa stali nezávislými. Uverejňované fotografie a články nabádajú, že najlepšie je tento efekt dosiahnuteľný zaobstaraním reklamovaných kozmetických prípravkov, znížením telesnej hmotnosti, osvojovaním odporúčaných návrhov. Média vplývajúce na širokú verejnosť sú účinné obzvlášť tým, že podporujú už existujúce trendy v spoločnosti. Účinok médií je ešte väčší v prípade, ak sú aktérky v časopisoch alebo v televíznych reláciách zobrazované ako sociálne žiaduce (Novák 2010). Posolstvo médií je jasné. V súčasnosti osoba, ktorá nie je štíhla, je málo atraktívna a je aj nežiadúca. Tento fakt vnímajú hlavne ženy, u ktorých je krása dominujúcim faktorom úspechu. V prípade, že neuspeli, prevládajú negatívne pocity a pracujú na znížení telesnej hmotnosti.

Ak žena prestane rešpektovať svoje telo a prevláda u nej pociťovanie odporu k svojim rozmerom a hmotnosti, bez váhania uzná, že to sociálne okolie vníma rovnako. Taktiež tu visí otázka diskriminácie z dôvodu, že ženský ideál je vo väčšej miere ohraničený, nezodpovedá vo veľkej miere realite a je zo zdravotného hľadiska viac škodlivejší ako požiadavky na mužský ideál. Ženská populácia na rozdiel od mužskej má sklon hodnotiť vlastné telo kriticky, zatiaľ čo ostatných vnímajú realisticky. Štíhlosť sa stala primárnym cieľom a je prítomná všade vďaka medializovaniu (Urbanová 2010).

Poruchy príjmu potravy

Poruchy príjmu potravy predstavujú vysoké riziko hlavne na fertillné obdobie ženy. Vznikajú na psychogénnom podklade. Medzi najčastejšie poruchy patria mentálna anorexia a bulímia (Novák 2010).

Mentálna anorexia alebo anorexia nervosa je psychogénnou poruchou, ktorá je charakteristická znížovaním hmotnosti, endokrinnými poruchami a patologickým postojom k príjmu jedla vznikajúci z výrazného strachu z obezity. Prevláda prehnaná kachexia a výrazné zníženie hmotnosti až o 25 %. V prípade opačného efektu, na zníženie hmotnosti pacientky používajú voľno predajné laxatíva, diuretiká a volia ako jednu z alternatív aj vracanie. V potravinách uprednostňujú nízko kalorické jedlá, dominantná je konzumácia ovocia, zeleniny a rôznych tekutín. Diagnóza sa potvrdí konzultáciou odborníkov ako je psychológ, endokrinológ a nutričný poradca (Beňo 2008).

Bulímia alebo bulimia nervosa je obdobne psychogénna porucha, kde prevláda časté obmieňanie nárazového jedenia a vracania. Ženy strácajú dohľad nad prijímaním potravín. Svoju pozornosť sústredia na tvar a hmotnosť tela. Spočiatku je typická normálna hmotnosť, neskôr prechádza do ľahkej obez-

ity. Pri zmene stravovacích návykov tendencia nárastu hmotnosti pretrváva, zatiaľ čo úspešnosť redukcie sa v neskoršom období ťažšie dosahuje. Prejaví sa to duševným konfliktom, ako aj opätovným zvýšením príjmu potravy a náhlým zvýšením hmotnosti. Pod zvýšeným príjmom potravín rozumieme potraviny s energetickou hodnotou aj trojnásobne vyššou v porovnaní s bežným príjmom. Žena pritom venuje dostatočnú pozornosť aj svojmu vzhľadu, tvaru tela a hmotnosti. Následkom bude znižovanie hmotnosti vracaním, laxatívami, diuretikami aj napriek tomu, že sa hmotnosť v priebehu niekoľkých týždňov opätovne zvýši aj o 20 kg. Diagnózu potvrdí internista a psychológ (Beňo 2008).

Vážne stavy ako sú poruchy príjmu potravy, bulímia vrátane mentálnej anorexie súvisia s rozvráteným menštruačným cyklom až so sterilitou. V rovnakej miere sú ohrozené amenoreou a oligomenoreou obe skupiny žien trpiace ako mentálnou anorexiou, tak bulímiou. Tento stav je reverzibilný, už malé zvýšenie telesnej hmotnosti, zdravé stravovacie návyky a primeraná pohybová aktivita napomáha k správnej funkcii reprodukčného systému.

Zhrnutie

Motivácia ostať štíhlym má stúpajúcu tendenciu v dôsledku čoho sa štíhlosť stala jedným z najdôležitejších elementov atraktivity. Touto cestou sme chceli poskytnúť komplexnejší pohľad na možné rizika malého percenta tuku na reprodukčnú schopnosť ženy. Včasné odhalenie príčiny nízkej telesnej hmotnosti môže byť kľúčovou zložkou v rámci prevencie porúch menštruačného cyklu. Nepravidelnosť cyklu zapríčinená nízkym podielom telesného tuku našťastie patrí medzi riešiteľné problémy. Touto cestou by sme chceli upriamiť pozornosť na problematiku štíhlosti a poukázať na vhodnosť diskutovania rozpätia BMI, stravovacích návykov ako aj rizík diétného stravovania v širokej verejnosti.

Stále platí – prechádzajme sa, korčuľujme, bicyklujme, behajme, vyrazme na turistiku, ale všetko s mierou. Toto všetko sa podpíše nielen pod množstvo telesného tuku, ale aj pod našu dobrú náladu.

Zoznam bibliografických odkazov

- ANDRAŠČÍKOVÁ, Š. a kol., 2013. *Rizikové stavy v reprodukčnom období života ženy*. Prešov : Grafotlač. ISBN 978-80-555-0983-9.
- BAŠTECKÁ, B. a J. MACH, 2015. *Klinická Psychológia*. Praha: Portál 1. vyd. ISBN 978-80-262-0617-0.
- BEŇO, I., 2008. *Náuka o výžive: fyziologická a liečebná výživa*. Martin: Osveta. ISBN 978-80-8063-294-6.
- ČELEDOVÁ, L. a R. ČEVELA, 2010. *Výchova ke zdraví*. Praha: Grada Publishing 1. vyd. ISBN 978-80-247-3213-8.

- FIALOVÁ, L. a F. D. KRCH, 2012. *Pojetí vlastního tela: zdraví, zdatnost, vzhled*. Praha: Karolinum 1. vyd. ISBN 978-80-246-2160-9.
- FRÖMEL, K. a F. NEULS, 2016. *Pohybová aktivita a sportovní preference adolescentek*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 1. vyd. ISBN 978-80-244-5090-2.
- KIMAKOVÁ, T. a Z. NEVOLNÁ, 2013. *Fajčenie a plodnosť ženy* [online]. [cit. 2017-12-28]. Dostupné z: <https://www.zdravie.sk/clanok/49781/fajcenie-a-plodnost-zeny>
- MISTRÍK, E. a L. SEJČOVÁ, 2008. *Dobrý život a kult tela*. Bratislava: Album. ISBN 978-80-968667-8-6.
- NOVÁK, M., 2010. *Společnost, kultura a poruchy příjmu potravy*. Brno: Akademické nakladatelství CERM 1. vyd. ISBN 978-80-7204-657-7.
- RAISER, U., 2014. *Antológia diét: všetky druhy opísaných diét*. Nesvady: FONI book. ISBN 978-80-89637-04-01.
- ROB, L., A. MARTAN, K. CITTEBART et al., 2008. *Gynekologie*. Praha: Galén 2. dopl. a přepr. vyd. ISBN 978-80-7262-501-7.
- SHANNONOVÁ, M. M., 2013. *Plodnosť, cykly a výživa: svojpomocné stratégie na zlepšenie menštruačných cyklov a plodnosti prirodzenou cestou*. Zlaté Moravce: Liga pár páru na Slovensko 2. vyd. ISBN 978-80-971390-0-1.
- SCHLOSSEROVÁ, A., 2013. *Výživa a jej vplyv na reprodukčné zdravie žien*. In: ANDRAŠČÍKOVÁ, Š. a kol., *Rizikové stavy v reprodukčnom období života ženy*. Prešov: Grafotlač, s. 30-49. ISBN 978-80-555-0983-9.
- URBANOVÁ, E. a kol., 2010. *Reprodukčné a sexuálne zdravie ženy v dimenziách ošetrovateľstva a pôrodnej asistencie*. Martin: Osveta. ISBN 978-80-8063-343-1.
- VIŠŇOVSKÝ, J., 2012. *Ovariálny a menštruačný cyklus*. Martin: Jesseniova LFUK. ISBN 978-80-89544-15-8.

PhDr. Mária Gábor

doktorand – Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave

Katedra ošetrovateľstva

e-mail: maria.gabor@unipo.sk

PhDr. Mgr. Alena Schlosserová, PhD.

Katedra pôrodnej asistencie

Fakulta zdravotníckych odborov PU v Prešove

e-mail: alena.schlosserova@unipo.sk

PaedDr. Mgr. Helena Galdunová, PhD.

Katedra pôrodnej asistencie

Fakulta zdravotníckych odborov PU v Prešove

e-mail: helena.galdunova@unipo.sk

DIALOG MOTYWUJĄCY JAKO WSPÓŁCZESNA METODA PRACY SOCJALNEJ Z RODZINĄ Z PROBLEMEM ALKOHOLOWYM

Krzysztof Jamróży

Abstrakt: Artykuł ma na celu ukazanie zarówno teoretycznego jak i praktycznego ujęcia współczesnej metody pracy socjalnej jaką jest Dialog Motywujący (DM). Do zawodów związanych ze wsparciem klientów pomocy społecznej został on zaimplementowany z psychologii. Metoda ta bazuje na podejściu humanistycznym, terapii systemowej, poznawczo-behawioralnej, psychologii inspiracji i psychologii motywacji.

Takie holistyczne podejście do klienta zdaje się być współcześnie kluczową kwestią w pomocy społecznej. Wykorzystując zasady Dialogu Motywującego, którymi są wyrażanie empatii, wspieranie poczucia własnej sprawczości, rozwijanie rozbieżności oraz podążanie za oporem pracownik socjalny ma możliwość zainicjowanie procesu zmiany, który oparty jest na planie pomocy ustalonym wraz z beneficjentem.

Pracownik instytucji pomocy społecznej, aby osiągnąć zamierzony rezultat korzysta w DM z narzędzia OARS, które wykorzystuje pytania otwarte (Open questions), dowartościowania (Affirmation), odzwierciedlanie (Reflective listening) oraz podsumowania (Summarizing). Narzędzie OARS jest fundamentalnym elementem rozpoczęcia i podtrzymania procesu zmiany.

Teoretyczny model oraz praktyczne zastosowanie Dialogu Motywującego są opisane w artykule naukowym na przykładzie rodziny z problemem alkoholowym, czyli z punktu widzenia pomocy osobom współzależnym.

Słowa kluczowe: dialog Motywujący (DM), narzędzie OARS, rodzina z problemem alkoholowym, współzależnienie, empowerment

Abstract: The article aims to show both theoretical and practical approach to the contemporary method of social work which is Motivational Interviewing. For professions related to the support of social welfare clients, it has been implemented from psychology. This method is based on a humanistic approach, systemic therapy, cognitive-behavioral therapy, psychology of inspiration and psychology of motivation.

Such a holistic approach to the client seems to be a key issue in social assistance today. Using the principles of Motivational Interviewing, which are expressing empathy, supporting the sense of own agency, developing discrepancies and following the resistance, a social worker has the opportunity to initiate the change process, which is based on the assistance plan agreed with the beneficiary.

An employee of a social welfare institution, in order to achieve the intended result, uses the OARS tool in the Motivational Interviewing, which uses Open Questions, Affirmation, Reflective Listening and Summarizing. The OARS tool is a fundamental element in starting and sustaining change process.

The theoretical model and practical application of Motivational Interviewing are described in the scientific article on the example of a family with an alcohol problem, i.e. from the point of view of helping co-addicted people.

Key words: motivational Interviewing, OARS tool, family with alcohol problem, co-dependence, empowerment

Wprowadzenie

Jednym z fundamentalnych wyzwań współczesnego modelu udzielania wsparcia w postaci profesjonalnej pomocy społecznej jest kwestia wykorzystania nawet najkrótszego kontaktu z klientem. Umożliwia to budowanie w nim motywacji do zmiany, która jest kluczowa w zmianie jego sytuacji życiowej.

Na wagę budowania relacji z klientem od momentu rozpoczęcia metodycznego postępowania w pracy socjalnej zwracają uwagę Agnieszka Ignasiak, Elżbieta Olber, Monika Maciejewska-Dłubała oraz Małgorzata Kubiak-Horniacko. Pierwsze nawiązanie kontaktu z beneficjentem występuje najczęściej już na etapie zgłoszenia się jednostki do ośrodka pomocy społecznej lub innej instytucji udzielającej wsparcia. Może ono nastąpić poprzez osobiste spotkanie, kontakt telefoniczny, e-mailowy (poprzez portal emp@tia), listowny, zgłoszenie przez osobę trzecią lub innego pracownika socjalnego (Ignasiak, Olber i Maciejewska-Dłubała i in. 2014, s. 10).

Wykorzystując założenia Dialogu Motywującego (DM) można zauważyć, że podczas osobistego spotkania np. w ośrodku pomocy społecznej czy kontaktem telefonicznym, pracownik socjalny jest w stanie bardzo szybko rozpocząć nawiązywanie relacji z klientem oraz budowanie w nim motywacji do zmiany.

Dialog Motywujący stosowany jest w pełni najczęściej na etapie dokonywania diagnozy, ustalania celów pracy socjalnej, tworzenia i wprowadzania planu pomocy oraz ewaluacji. Dzięki wywiadowi środowiskowemu (np. cz. I) pracownik socjalny ustala problemy, jakie występują w codziennym funkcjonowaniu klienta. Na tym etapie ważne jest dokonanie rozeznania, co jest głównym problemem, a co tylko obudowuje się wokół niego. Przykładowo uzależnienie od alkoholu mogło doprowadzić do wystąpienia problemu bezrobocia, przemocy psychicznej wobec rodziny i ubóstwa. Takie kwestie pomaga ustalić technika drzewa problemów (zob. Chojak 2009, s. 213-215).

Nawiązując dalszy kontakt, pracownik socjalny na etapie diagnozy dowiadyuje się od klienta jakie posiada on zasoby i uprawnienia, ograniczenia oraz bariery w zakresie sytuacji rodzinnej, zdrowotnej, zawodowej, mieszkaniowej oraz środowiskowej. Umożliwia to wskazanie obszarów w których źle funkcjonuje klient i opracowanie pod tym kątem celów pracy socjalnej oraz wykorzystanie mocnych stron klienta do budowania planu pomocy. Dzięki uwzględnieniu powyższych czynników można skutecznie stosować Dialog Motywujący.

Dialog Motywujący opiera się na empowermencie, czyli wzbudzaniu u jednostki jej sił i motywacji do zmiany. Pracownik socjalny nie wskazuje konkretnych rozwiązań, lecz pomaga klientowi w procesie zrozumienia problemu oraz opracowaniu przez niego celów pracy socjalnej oraz planu działania zmierzającego do poprawy jego losu.

Dialog Motywujący może być wykorzystywany w sytuacji występujących różnych problemów takich jak np. uzależnienie od alkoholu, narkotyków, współuzależnienie, długotrwałe bezrobocie, wykluczenie społeczne, brak asertywności, itp.

Celem niniejszego artykułu jest wskazanie: problemów jakie występują w rodzinach z problemem alkoholowym, przykładowych zasobów i deficytów tych rodzin oraz w jaki sposób można wykorzystać Dialog Motywujący w pracy z członkami tej rodziny.

Problemy jakie występują w rodzinach z problemem alkoholowym

Praktyka pracy socjalnej wskazuje, że rodzina z problemem alkoholowym może być definiowana jako co najmniej dwójka osób, które znajdują się w związku małżeńskim bądź konkubinacie, „w której choćby jedna osoba pije w sposób przynoszący szkodę” (Sztander 2018). Jednakże należy rozróżnić ryzykowne spożywanie alkoholu, szkodliwe picie alkoholu i okazjonalne upijanie się. Są to pewne wzorce spożywania napojów alkoholowych, które mogą powodować ryzyko pojawienia się poważnych szkód fizycznych i psychicznych. Je również powinno utożsamiać się z ryzykiem występowania problemów w rodzinie pomimo braku ich bezpośredniego powiązania z uzależnieniem substancjonalnym (Fudała 2008, s. 5).

W niniejszym artykule uwaga autora zogniskowana zostanie wokół uzależnienia od alkoholu, które definiuje za Anną Klimkiewicz jako „zaburzenie psychiczne, którego podstawowym objawem jest koncentracja na spożywaniu tej używki i ciągła lub wciąż nawracająca potrzeba picia” (Klimkiewicz 2017). Definicja ta wskazuje na przejście od nadużywania alkoholu do uzależnienia (czyli braku kontroli nad jego spożyciem). Jest to etap w życiu klienta, który polega na systematycznym regulowaniu jego samopoczucia za pomocą alkoholu, który coraz częściej staje się źródłem dodatkowej energii wypierającym dotychczasowe podłoże przyjemności (Woronowicz 2008, s. 91). Na aspekt psychologiczny problemu alkoholowego zwraca uwagę również Światowa Organizacja Zdrowia, która definiuje ją jako chorobę, znajdującą się w grupie zaburzeń psychicznych spowodowanych używaniem substancji psychoaktywnych (Dragan 2008, s. 41).

Człowiek, który jest uzależniony od alkoholu albo spożywa go w sposób ryzykowny nie szkodzi jedynie sobie, ale także innym członkom rodziny. Wywołuje on nie tylko u siebie, ale także u innych problemy finansowe, życiowe oraz emocjonalne. Powodem tego stanu rzeczy jest to, że osoby z najbliższego otoczenia jednostki uzależnionej od alkoholu nie pozostają w izolacji (Mikuła 2006, s. 6-7). Bardzo wyraźnie akcentowane jest tu więc podejście

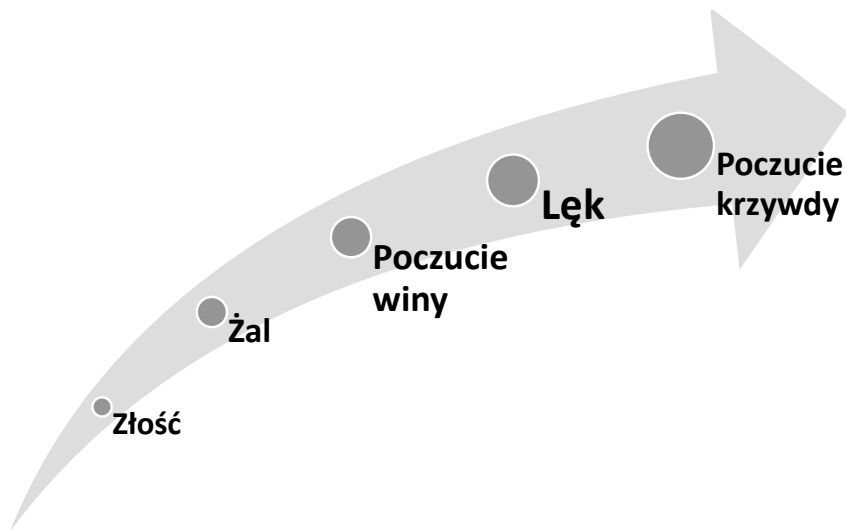
systemowe w pracy socjalnej. Dysfunkcyjne funkcjonowanie jednego członka rodziny oddziałuje na pozostałe osoby wspólnie gospodarujące. Wanda Sztander podkreśla wręcz, że pracę nad rozwiązaniem problemu osoby uzależnionej powinno rozpoczynać się od nieuzależnionych od alkoholu członków rodziny (Sztander 2018).

W rodzinach z problemem alkoholowym występuje zjawisko współuzależnienia. Jest to „wielowymiarowy (fizyczny, umysłowy i duchowy) stan wyrażający się w zaburzeniach funkcjonowania spowodowanych koncentracją na potrzebach i zachowaniach innych”. W najszerszym znaczeniu tego sformułowania, problem ten można ujmować jako uzależnienie od ludzi, rzeczy bądź zachowań (Ryś 2007, s. 43).

Istnieją cztery wymiary zdrowej psychologicznie rodziny, w której najczęściej niewłaściwie funkcjonują gospodarstwa domowe z problemem alkoholowym. Wśród nich można wymienić:

- 1) pozytywną tożsamość i autonomię poszczególnych członków rodziny;
- 2) otwarte i skuteczne komunikowanie się;
- 3) wzajemność;
- 4) połączenie ze światem zewnętrznym (Sztander 2018).

W rodzinach z problemem alkoholowym osoby (zarówno uzależnione jak i współuzależnione) mają problem z akceptacją siebie i swojej tożsamości. System rodzinny funkcjonuje w taki sposób, że każda jednostka ma pretensje zarówno do innych (np. osób uzależnionych za to, że nadużywają alkoholu i są z tego powodu bezrobotne) oraz do samych siebie (np. o to, że nie potrafią skutecznie pomóc alkoholikowi). Zarówno omawiany system jak i funkcjonujące w nim podsystemy cechują poczucie krzywdy i winy, niekończące się urazy, agresja oraz świadomość, że żadna osoba w rodzinie nie zachowuje się w stosunku do siebie i innych właściwie (np. dziecko może odczuwać, że rodzic nic nie robi, by ojciec/matka przestał nadużywać alkoholu). W takiej rodzinie oprócz poczucia winy przejawiającego się w sformułowaniach typu: *„nie jest dobrym mężem, ale to przeze mnie, ja nie umiem być dobrą żoną”* czy *„dzisiaj by się nie upiła, gdybym zdążył ukryć butelki z piwem”* oddziałuje jeszcze sfera emocjonalna. Atmosfera takiej rodziny oparta jest na poczuciu żalu, złości, wstydu, lęku, winy i krzywdy. Kombinacja destrukcyjnych połączeń emocjonalnych przebiega najczęściej według schematu: złość zamienia się w żal, żal w poczucie winy, wina w lęk, a lęk w poczucie krzywdy (patrz: schemat 1) (Sztander 2018).

Schemat 1 – struktura połączeń emocjonalnych w rodzinie z problemem alkoholowym

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sztander 2018.

Autonomia poszczególnych jednostek w rodzinach z problemem alkoholowym jest zaburzona. Granice osób spokrewnionych i wspólnie zamieszkujących są chaotyczne i niejasne, np. role rodziców i dzieci niejednokrotnie się mieszają i są nieostre. W takich rodzinach odpowiedzialność jest odrzucana albo występuje jej nadmiar. Takie sytuacje określane są mianem rezonansu rodzinnego (Garvin i Seabury 1998, s. 257-258). Przejawiają się one w zachowaniu, które przypomina traktowanie dziecka lub osoby dorosłej jak ubezwłasnowolnionej albo niechcianej. Członkowie rodziny myślą i wykonują zadania za innych lub też oczekują, by inni robili to za nich. Oznacza to, że takie osoby przeżywają bardzo intensywnie życie swoich domowników, zapominając niejednokrotnie o swoim (Sztander 2018). Taki rodzaj współzależnienia członków rodziny od siebie można identyfikować poprzez pytania stawiane przez klienta pracownikowi socjalnemu podczas dokonywania diagnozy i ustalania celów pracy socjalnej, np.: „powiedz mi, co mam robić?”, „Jak działać?, Przecież Pan zna bardzo dobrze naszą sytuację i lepiej niż ja nam Pan doradzi”.

W rodzinie z problemem alkoholowym występuje także zaburzona komunikacja. Tematem tabu niejednokrotnie staje się sam fakt uzależnienia danej osoby i przeżyć członków rodziny z tym związanych. Ciekawym odzwiercied-

leniem tego stanu są przykładowe wypowiedzi dzieci, z jakimi może spotkać się pracownik socjalny dokonując wywiadu środowiskowego w gospodarstwie domowym: „mama źle się czuje”, „tata jest dziś bardzo zmęczony”. Oczywiście profesjonalny pomagający musi na podstawie obserwacji zweryfikować ten fakt, gdyż rzeczywiście matka może być chora, a ojciec zmęczony np. po pracy. Jednakże w tych rodzinach niejednokrotnie w taki sposób komunikuje się stan upojenia alkoholowego członka rodziny. Taka postawa bierze się z lęku i wstydu, które nakazują okłamywać nawet samego siebie oraz obawy, że prawda może zniszczyć pozornie dobre relacje z osobą uzależnioną lub innymi jednostkami z nią związanymi.

W rodzinie z problemem alkoholowym występują awantury i są wywoływane nie tylko przez samą osobę uzależnioną. Także domownicy prowokują kłótnie, których tłem jest alkohol. Jak pisze W. Sztander (2018): desperacja, awantura, epitety i pełne pretensji zarzuty, chociaż pozwalają upuścić wiele z wewnętrznego napięcia, nie są rozmową”. Jednakże nie w sposób z osobą uzależnioną przeprowadzić życzliwą rozmowę. Przeszkodą jest mechanizm iluzji i zaprzeczeń osoby z problemem alkoholowym, który jako system wewnętrznego zakłamania nie daje przystępu do faktów oraz ludzkich próśb i uwag. Dlatego domownicy wybierają niejednokrotnie awanturę, a mechanizmy iluzji i zaprzeczeń u osoby uzależnionej wywołują obronę i szybki kontratak. Sama osoba nadużywająca alkoholu także wywołuje kłótnie, gdyż jej wizja zaburzonego świata i życia rodzinnego nie jest tożsama z opinią rodziny i najbliższego środowiska. Tak rodzą się konflikty w rodzinie z problemem alkoholowym.

Martwym polem są uczucia jakie występują w rodzinie. Jej członkowie nie rozmawiają najczęściej o obawach związanych z tym, co będzie, gdy znów dana osoba wróci pijana, a zapytani o taką sytuację stają się zirytowani i sfrustrowani. Zdarza się, że zaprzeczają, aby takie sytuacje miały miejsce.

Domownicy poszukują różnych form ucieczki, np. słuchają głośno muzyki, oglądają filmy, czytają, sprzątaj, lecz zapytani co to za piosenka, jaki to rodzaj kina, jaka powieść czy dlaczego robią porządki w szafie, w której są poukładane ubrania – nie są w stanie na takie pytanie odpowiedzieć. Jest to forma ich ucieczki od realnego świata, chwilowego ukojenia nerwów poprzez zajmowanie się czymkolwiek. W takim klimacie rodzinnym ciężko poprosić o pomoc, ponieważ jak powiedzieć mamie o problemach w szkole, gdy ma ona większe problemy i zmartwienia. Ciężko jest mężowi podejść do żony i zapytać jak jej minął dzień, gdyż może ona nawiązać do bolesnego tematu uzależnienia syna. W jaki sposób zapytać siostrę o pożyczenie pieniędzy na żywność, gdy mąż ma wysoką pensję, którą przeznaczała na alkohol, a fakt ten jest skrywany przez domowników (Sztander 2018). W końcu – jak jednostka ma powiedzieć, że

nie mam już sił, że nie chce nieskutecznie pomagać osobie uzależnionej (np. poprzez wyrzucanie czy ukrywanie butelek z alkoholem), skoro każdy członek rodziny jest zaangażowany w problem albo przerzuca ten obowiązek np. na starszą córkę. U takiej osoby tworzy się mechanizm, który można ująć jako heroizacja życia. Przejawia się on w postawie wewnętrznego przymusu pomagania danej osobie, często ze szkodą dla samego siebie. Jako przykład można podać tutaj klientkę z którą autor prowadzi pracę socjalną. Brat beneficjentki jest osobą uzależnioną substancjonalnie, ojciec wycofał się z systemu wsparcia rodzinnego, matka pozostaje aktywna w udzielaniu pomocy, lecz często nie jest konsekwentna w swoim działaniu. Największe wsparcie udziela siostra osoby uzależnionej, gdyż jak się jej wydaje tylko ona jest najbardziej stanowcza w działaniach (co w opinii autora nie jest do końca prawdą). Wie, że *„musi pomagać, gdyż nie chce obciążać mamy tymi sprawami, a tata jest schorowany i za szybko się denerwuje, gdy takie tematy są poruszane”*. Postawa herosa jawi się tu jako możliwość pomocy tylko przez córkę, z wyłączeniem innych osób w rodzinie. Wsparcie brata staje się jakoby misją tej klientki, co przejawia się bardzo mocno w pewnym pytaniu, jakie zadał autor tej osobie. Dotyczyło ono możliwości wyjazdu na kilkudniowe wakacje z chłopakiem, daleko od miejsca zamieszkania. Na początku klientka stwierdziła, że jest to za daleko od domu, potem, że może by wyjechała, ale pozostałaby w stałym kontakcie z domownikami. Mechanizm heroizacji życia w tym przykładzie staje się bardzo dobrze widocznym i niewątpliwie wybory życiowe klientki związane są z systemem pomocy osobie uzależnionej, przy jednoczesnym lekceważeniu własnych potrzeb i aspiracji. Przejawia się to również w sformułowaniach klientki takich jak: *„jestem zmęczona tą sytuacją”, „dam sobie radę”, „nie rozmawiamy już o tym, to jest trudne”* (ucieczka klientki od świadomości działania tego mechanizmu), itp.

Opisana sytuacja przypomina mit o Prometeuszu, który chce pomóc ludziom i wykrada ogień, lecz później spotyka go za to kara bogów. Zostaje on przykuty do skał Kaukazu, gdzie jego wnętrzości wyjada orzeł (Leś 2001, s. 17). Podobna sytuacja zdaje się mieć miejsce w życiu opisanej klientki. Ona również chce pomóc swojemu bratu i aby to uczynić wykrada „ogień”, czyli swój czas i siły na udzielenie mu wsparcia. Spotyka ją za to kara (osoby z systemu rodzinnego nie dostrzegają albo nie chcą dostrzec zaangażowania córki, być może jest to dla nich nawet wygodne) w postaci „przykucia do skał” jakim jest jej dom rodzinny z całą strukturą udzielanej (nieskutecznej dotychczas) pomocy oraz pozostawanie w poczuciu osamotnienia i depresyjnym klimacie rodzinnym. „Orzeł” to problemy jakie występują w rodzinie, które „wyjadają jej wnętrzości” w postaci jej potrzeb bezpieczeństwa, przynależności i samo-

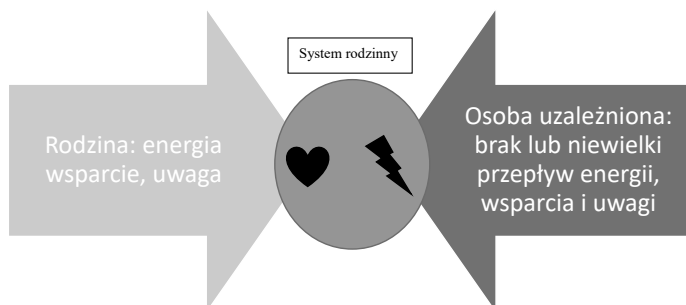
realizacji. Na podstawie przeprowadzonej diagnozy wynika, iż są to obszary w których klienta posiada bardzo duże deficyty, które oddziałują na jej relacje i zaufanie do innych – np. w stosunku do chłopaka czy rodziców.

Istotną kwestią w rodzinach z problemem alkoholowym jest również stosunek uzależnionego rodzica do dzieci. Jeśli taka osoba jest dla nich troskliwa, opiekuńcza i nie stosuje wobec nich przemocy (zarówno fizycznej jak i psychicznej) to wpływa to często na zahamowanie rozkładu pożycia małżeńskiego, pomimo rozluźniania się więzi indywidulanych między małżonkami (Ogrodnik-Kalita 2016, s. 66-67).

Domownicy osoby uzależnionej od alkoholu często poddają się jego rytmowi dnia (np. gotują czy sprzątają w godzinach dostosowanych do rytmu dobowego alkoholika) oraz posiadają wysoką tolerancję na jego zachowania dewiacyjne i patologiczne (np. *„gdyby nie był pijany to nie oddał by moczu na podłogę”, „znowu uderzył mnie pod wpływem alkoholu, ale słabiej niż ostatnio, ponieważ miał dobry humor”*) (Woronowicz 2008, s. 296).

W rodzinie z problemem alkoholowym nie występuje także reguła wzajemności. Praktycznie cała koncentracja rodziny nakierunkowana jest na pomoc osobie uzależnionej. Przepływ energii, wsparcia i uwagi jest najczęściej jednostronny i to członek rodziny nadużywający alkoholu otrzymuje wsparcie, może liczyć na: łatanie jego niedociągnięć przez domowników, bezpieczeństwo bytowe oraz ustępstwa ze strony rodziny. W przeciwnym kierunku członkowie gospodarstwa domowego nie mogą na to liczyć lub oczekują takich zachowań w bardzo ograniczonym zakresie (schemat 2) (Sztander 2018). Często również osoby uzależnione nie potrafią zachowywać spokoju w sytuacjach nieoczekiwanych (jest to związane z przepływem energii). Budzi to napięcie i frustrację nie tylko u jednostki uzależnionej od alkoholu, ale także u pozostałych członków rodziny (Ogrodnik-Kalita 2016, s. 65).

Schemat 2 - Przepływ energii, wsparcia i uwagi w rodzinie z problemem alkoholowym

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sztander 2018.

Do zmian dochodzi również w bliskich kontaktach fizycznych małżonków lub konkubentów. Osoba uzależniona wykazuje osłabienie hamulców seksualnych oraz obniżenie potencji płciowej. Ponadto, takie stosunki seksualne cechuje niejednokrotnie nieestetyczny wygląd, specyficzna woń czy brutalne zachowanie partnera, co doprowadza do niechęci odbywania seksu przez małżonka/małżonkę lub konkubenta/konkubinę (Ogrodnik-Kalita 2016, s. 72). Konsekwencją tego stanu rzeczy bywa zazdrość osób uzależnionych od alkoholu związana z podejrzeniami o zdradę (Ochmański 2001, s. 17).

Połączenie ze światem zewnętrznym rodziny z problemem alkoholowym praktycznie nie istnieje, ponieważ następuje w niej proces izolacji. Nie opowiada się o problemach domowników innym osobom. Niejednokrotnie rodzina nie zaprasza innych osób z poczucia zażenowania i wstydu, więc z czasem inne osoby również przestają składać takie oferty i ich odwiedzać. Wzmacnia się tym samym zjawisko ekskluzji społecznej (Sztander 2018).

Fazy zmiany w Dialogu Motywującym osób współuzależnionych

Według Williama Millera oraz Stephena Rollnicka Dialog Motywujący jest to „skoncentrowana na osobie, oparta na współpracy forma prowadzenia klienta w kierunku wydobywania i wzmacniania motywacji do zmiany przez analizę i rozwiązanie ambiwalencji” (Miller i Rollnick 2010, s. 31).

W praktyce DM pracownik socjalny wykorzystuje narzędzie OARS, którego głównymi elementami są: pytania otwarte (Open questions), dowartościowania (Affirmation), odzwierciedlanie (Reflective listening) oraz podsumowania (Summarizing). Owe działania mają doprowadzić do wystąpienia języka zmiany u klienta pomocy społecznej. Wspomniane pojęcie oznacza wszystko to, co wypowiada klient i jest argumentem za zmianą (http://pttm.org.pl/?page_id=143).

Jednakże, żeby język zmiany wystąpił, beneficjent musi przejść przez co najmniej jedną fazę DM, dlatego też istotnym zagadnieniem w Dialogu Motywującym jest fakt, iż klient przechodzi przez różne stadia zmiany. Początkowo znajduje się on w fazie prekontemplacji. Ten moment w cyklu zmiany charakteryzuje nieświadomość zagrożenia ze współuzależnienia lub uzależnienia np. męża (Połec 2012, s. 43). Na tym etapie pracownik socjalny może spotkać się z następującymi zwrotami: *„moja żona nie ma problemu z alkoholem - po prostu ma ciężką pracę i od czasu do czasu w taki sposób ją odreagowuje”* lub *„nasza rodzina bardzo dobrze funkcjonuje – miewamy konflikty jak inni, lecz przecież praktycznie w każdej rodzinie ktoś pije i czasem się pokłóci”*.

Fazę tą cechuje również bunt i zaprzeczanie istnienia problemu (Połec 2012, s. 44). Domownicy współuzależnieni mogą stosować wypowiedzi typu: *„to*

moja rodzina i ja zdecyduję co z tym zrobić”.

Często przejawia się też problem zniechęcenia. Może on wynikać z faktu wielokrotnych prób wpłynięcia na osobę uzależnioną w celu zaprzestania przez nią spożywania alkoholu (Połec 2012, s. 44). Przykład może stanowić tu następująca wypowiedź klientki: *„dla naszej rodziny nie ma już szans. Próbowалам już chyba setkę razy. Czasem pomogło, na krócej lub dłużej... Ale Zbyszek zawsze wraca do butelki”.*

Klienci z rodzin z problemem alkoholowym starają się także racjonalizować swoje zachowania, które nierzadko nie przynoszą żadnych efektów (Połec 2012, s. 44). Przykład może stanowić wyrzucanie butelek z alkoholem przez żonę klienta uzależnionego od alkoholu. Beneficjentka pomocy społecznej tak tłumaczyła swoje zachowanie: *„chcę być dobrą matką i naprawdę bardzo się staram. Dlatego właśnie wyrzucam ten alkohol, chowam go w domu, by Andrzej go nie znalazł i by Pawełek był dumny ze swojego trzeźwego ojca policjanta”.*

Kolejną fazą w Dialogu Motywującym jest kontemplacja. Cechuje ją dostrzeganie przez klienta negatywnych konsekwencji swego postępowania oraz korzyści jakie może odnieść on ze zmiany. Jednakże pomimo tego, osoba jest przywiązana do pewnych nawyków i nie wierzy w możliwość zmiany lub boi się podjąć takie ryzyko (Połec 2012, s. 45). Przykład może stanowić tutaj chęć zgłoszenia się po pomoc do ośrodka interwencji kryzysowej żony, która doznaje przemocy domowej ze strony męża uzależnionego od alkoholu. Jednakże nie czyni ona tego z powodu strachu przed zmianą swojej dotychczasowej sytuacji życiowej: *„w tym roku zabierałam się do tego pięć razy. Wiem, że on może zrobić mi krzywdę. To mnie martwi. Z drugiej strony boję się, bo ja nigdy nie pracowałam, nie mam bliskich. Co ja sama zrobię?”.*

Po fazie kontemplacyjnej następuje etap przygotowania. Osoba współuzależniona wykazuje dużo energii, jest pewna słuszności zmiany oraz jest gotowa podjąć stanowcze kroki w celu poprawy sytuacji życiowej (Połec 2012, s. 47). Ten etap związany jest z ustaleniem celów pracy socjalnej i przygotowaniem planu pomocy. Wyrażenia z jakimi pracownik socjalny może spotkać się na tym etapie brzmią następująco: *„chcę dokonać tego”, „jutro zgłoszę się do OIK”, „ostatni raz pozwoliłam, by mnie uderzył”, itp.*

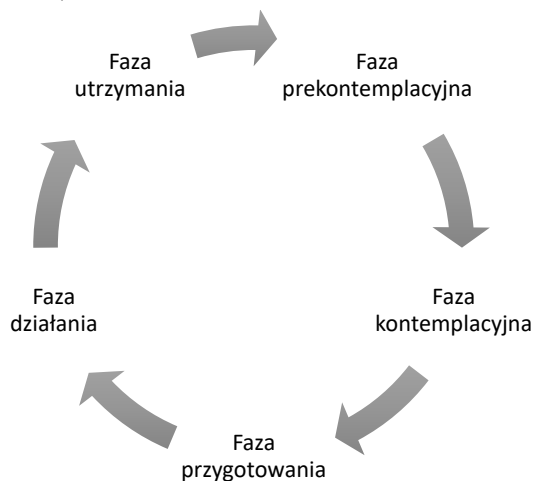
Kolejnym etapem Dialogu Motywującego jest faza działania (Połec 2012, s. 47). Klient wprowadza w życie ustalony z pracownikiem socjalnym plan pomocy. Charakterystyczne sformułowania dla tej fazy to np. *„nie krzyczę już na męża. Postanowiłam mu ultimatum – albo rozpocznie leczenie albo wyprowadzę się z domu”.*

Kolejny etap to faza utrzymania. Polega ona na utrwaleniu przez klienta wprowadzonej zmiany, nowych wyuczonych zachowań oraz zapobiegania

nawrotom problemów. Może to być np. korzystanie z dostępnych sieci wsparcia (rodziny, przyjaciół, instytucji pomocy społecznej) oraz stosowania zasad asertywności. Specyficzne sformułowania na tym etapie to: „*potrzebuję wsparcia, aby znowu nie powrócić do starych nawyków*”, „*chcę mieć pewność, że trudności mam już za sobą*”. W tym etapie może nastąpić nawrót pewnych problemów, jednakże rolą zarówno klienta jak i pracownika socjalnego jest zapobieganie takim sytuacjom (Połec 2012, s. 49).

Omawiane fazy zmiany w Dialogu Motywującym prezentuje schemat 3.

Schemat 3 – fazy zmiany w DM

Źródło: opracowanie własne na podstawie Połec 2012, s. 249.

Dialog Motywujący w pracy socjalnej z rodziną z problemem alkoholowym

Wykorzystanie Dialogu Motywującego w pracy socjalnej można zilustrować na przykładzie pary małżeńskiej Małgorzaty (osoba bezrobotna) i Adama (jedyne żywicieli rodziny). Wymienieni klienci zgłosili się do ośrodka pomocy społecznej z powodu uzależnienia od alkoholu męża, stosowania przez niego przemocy fizycznej, psychicznej i ekonomicznej wobec pani Małgorzaty i jej dwóch synów: Krzysztofa (14 lat) i Damiana (9 lat). Zgłaszającą problem była żona (za namową dzielnicowego, który przekierował ją do ops po założeniu Niebieskiej Karty – cz. „B”). Wcześniej pani Małgorzata zapisała się na spotkania grupy o charakterze psychoedukacyjnym, które jednak przerwała z powodu groźb ze strony męża. Ze względu na zogniskowanie się na problemie

współzależnienia aspekt stosowania DM w pracy socjalnej z mężem zostanie pominięty.

Pierwszym etapem w jakim znalazła się Pani Małgorzata była kwestia zrozumienia występującego w rodzinie problemu. Po wyjściu z fazy prekontemplacji znalazła się na etapie kontemplacyjnym. Świadczyć może o tym zgłoszenie się na policję oraz do grupy psychoedukacyjnej. W tym właśnie etapie pracę z klientką rozpoczyna pracownik socjalny. Ważnym zadaniem w tej fazie jest obserwacja sygnałów gotowości do zmiany i pomoc klientowi w ich dostrzeżeniu. Akcentować więc powinno się zgłoszenie klientki na policję i do grupy terapeutycznej.

Klientka chciałaby dokonać zmiany, ale nie może. Jako powód podaje zakaz męża, na policję zgłosiła się tylko z powodu jego agresji fizycznej w stosunku do dzieci. Jest to ambiwalencja przebiegająca na styku motywacji bez wyraźnej wizji działania (*„chcę, ale nie mogę nic zmienić”*). Jest ona naturalna, gdyż pozwala wyrazić klientce swoje emocje.

Zadaniem pracownika socjalnego jest więc nie dokonanie zmiany, lecz wzbudzenie sił w pani Małgorzacie do podjęcia decyzji o dokonaniu przemian we własnym życiu. Profesjonalista wzmacnia poczucie wartości i sprawczość klientki (uwidacznia się tutaj empowerment) np. poprzez odwołanie się do jej wcześniejszych pozytywnych doświadczeń, np. może on zapytać o wcześniejsze sposoby rozwiązywania dowolnych problemów. Udowodnienie klientce jej mocy sprawczej ułatwi pani Małgorzacie podjęcie decyzji o zmianie. Rozmowa może przebiec w następujący sposób:

„PS¹⁵ – *Wspominała pani, że kiedyś udało się pani rzucić palenie. Jak tego pani dokonała?*

K¹⁶ – *No trochę mi to zajęło, ale starałam się ograniczać, bo urodziłam Krzysia. Z czasem rzuciłam całkiem.*

PS – *Z tego co pani mówi wynika, iż nie było to proste, lecz upór i konsekwencja doprowadziły do*

wyczekiwanego rezultatu. Dobrze panią zrozumiałem?

K – *Tak, ma pan rację.*

PS – *Czy uważa pani w takim razie, że systematycznością i konsekwencją w podejmowanych działaniach może*

pani dokonać zmian w relacjach z mężem?

K – *Być może tak... Ale potrzebowałabym pomocy.*

PS – *Jakiej pomocy pani potrzebuje?*

K – *Myszę, że terapeutę, pańskiej i może kogoś jeszcze...”*

¹⁵ PS oznacza osobę pracownika socjalnego.

¹⁶ K symbolizuje klientkę – panią Małgorzatę.

Zaprezentowany krótki dialog wskazuje na możliwość dokonania zmiany w życiu klientki poprzez podjęcie pewnych kroków. Pani Małgorzata nie dostrzegając tego wcześniej, lecz poprzez odpowiednie pytania i parafrazy pracownika socjalnego uświadomiła sobie, że podejmowała już w przeszłości pewne kroki, które przynosiły pozytywne rezultaty. Istnieje więc szansa na powodzenie pewnych działań, które mogłyby zostać podjęte w przypadku zmiany relacji z mężem (Rosengren 2013, s. 133).

Klientka wchodząc w fazę przygotowania opracowuje wspólnie z pracownikiem socjalnym plan działania. Jest on oparty na mocnych i słabych stronach rodziny. Pracownik socjalny może wykorzystać takie zasoby jak bardzo dobre relacje klientki z dziećmi i dalszą rodziną, rozbudowana sieć dostępnych instytucji (np. ośrodek interwencji kryzysowej, gabinet psychologiczny i ośrodek pomocy społecznej), dobre zdrowie domowników oraz posiadanie na własność lokalu mieszkalnego. Może także skorzystać z uprawnień klientki takich jak posiadanie dyplomu ukończenia studiów wyższych, prawo jazdy kategorii „B” czy zaświadczenia ukończenia kursu pomocy nauczyciela.

Wraz z panią Małgorzatą pracownik socjalny ustala też deficyty rodziny, którymi są: złe kontakty domowników z uzależnionym od alkoholu ojcem, brak akceptacji samych siebie przez członków rodziny, niewłaściwe sposoby komunikacji (w tym przeżywanych emocji) oraz brak kontaktów z najbliższym środowiskiem (sąsiedzi, przyjaciele).

W fazie przygotowania specjalista wspiera, docenia i pomaga pani Małgorzacie w stworzeniu planu pomocy. Na tym etapie trzeba też doprecyzować cele pracy socjalnej np. poprzez pytanie: *co to znaczy, że zmieni pani sytuację swojej rodziny? Jak tego zamierza pani dokonać?* (Rosengren 2013, s. 136). Ważne jest też, by zadać klientce pytania o możliwe przeszkody, natomiast tak, żeby nie zniechęcić jej do zmiany. Można to zrobić w przykładowy sposób: *gdy nie będzie poświęcać pani całej uwagi mężowi, który uda się na leczenie, zyska pani dużo czasu wolnego. Proszę zatem powiedzieć jak zamierza go pani wykorzystać?* Klientka na tym etapie może zdecydować o skierowaniu wniosku o przymusowe leczenie męża, powrocie do grupy psychoedukacyjnej oraz włączeniu dzieci w system wzajemnego wsparcia rodziny. Powinna także rozważyć, w jaki sposób zabezpieczy siebie i swoją rodzinę finansowo (mąż może stracić pracę) – czy będzie poszukiwać zatrudnienia czy np. jeśli mieści się w kryterium dochodowym na osobę w rodzinie – skorzysta z zasiłku okresowego i celowego (na żywność i ubranie dla dzieci). Informacje o dostępnych świadczeniach powinien udzielić pracownik socjalny.

Faza przygotowania to także rozważenie przez klientkę w jaki sposób ona i dzieci mogą zaakceptować siebie. Jest to duży problem, gdyż rodzina do-

tychczas żyła rytmem dnia osoby uzależnionej, była upokarzana i stosowano wobec niej przemoc, co na pewno osłabiło akceptację swojego ego przez domowników. Pozostawali oni w cieniu ojca, który stosował przemoc psychiczną i fizyczną. Rodzina mogła słyszeć od niego następujące sformułowania: „do niczego się nie nadajesz”, „jesteś taki niezdarny, ty nie możesz być moim synem”, „weź się do roboty, nawet obiadu nie potrafisz ugotować”, itp. Klimat rodzinny nakazywał skrytość, nie uzewnętrznianie swoich uczuć, które jeśli wystąpiło, było postrzegane jako, słabość lub niewłaściwe zachowanie i karane przez osobę uzależnioną od alkoholu. Klientka musi więc odbudować swoją tożsamość odpowiadając sobie na pytania: „co dziś mogę zrobić dla siebie?”, „jakie plany na niedaleką przyszłość mamy w raz z synami?”, „jakie marzenia chciałby zrealizować/ chce zrealizować mój syn?”. Osoba odpowiadając na nie ma możliwość skupienia się na sobie i innych domownikach oraz ma szansę odzyskać własną tożsamość utraconą na rzecz osoby uzależnionej.

Na etapie przygotowania klientka powinna także rozważyć w jaki sposób można poprawić komunikację w rodzinie. Być może warto, by poświęciła ona więcej uwagi najstarszemu synowi i z nim porozmawiała na temat problemów jakie ostatnio wyniknęły w szkole (była to bójka, którą wywołał Krzysztof, po tym jak kolega nazwał go synem alkoholika). Brak właściwej komunikacji w rodzinie oraz niewystarczające dzielenie się przeżywanymi emocjami wywołują frustrację i mogą tak jak w przypadku syna pani Małgorzaty, gniew przerozdić w agresję.

Warto więc przeprowadzić następującą rozmowę z klientką:

„PS: W jaki sposób komunikuje się pani w rodzinie z dziećmi?

K: Rozmawiamy wspólnie.

PS: Jak często to państwo robią?

K: Różnie, zależnie od sytuacji.

PS: Czy uważa pani, że ilość tych rozmów jest wystarczająca?

K: Nie wiem, ostatnio syn pobił kolegę, po tym jak nazwał go synem żula.

Chyba poświęcam im mało czasu,

gdyż koncentrowałam się za bardzo na mężu.

PS: Jak pani myśli, co można w takim razie uczynić w tej sytuacji?

K: Myślę, że warto porozmawiać o tym razem z synem, a właściwie z obojgiem, by i ten młodszy tak nie robił.

PS: Jak pani uważa, kiedy mogłaby pani taką rozmowę przeprowadzić i w jaki sposób?

K: Myślę, że w niedzielę po obiedzie, pogram z chłopcami w planszówki i wtedy poruszę ten temat...”

Powyższa rozmowa wskazuje na deficyty w kontaktach z synami i zawiera propozycję klientki mogącą wprowadzić co najmniej tymczasową poprawę w komunikacji między domownikami.

Modyfikacji wymaga również sytuacja braku kontaktu z najbliższym środowiskiem. Klientka powinna rozważyć w jaki sposób może poprawić relacje np. z sąsiadami czy jak bardziej zaangażować się w kontakty z wychowawcą chłopców. Przykładowa rozmowa z wykorzystaniem DM mogłaby wyglądać w następujący sposób:

„PS: Przed chwilą opowiedziała mi pani z czego wynikają, jak sama pani określiła, złe relacje z sąsiadami.

Jak pani myśli, czy jest coś, co można by zrobić, by poprawić kontakty z nimi?

K: Hmm.. Myślę, że może zacząć od przeprosin za zachowanie męża, podjąć próbę spłaty długów, które u nich

zaciągnęłam po tym, jak mąż przestał dawać mi pieniądze na życie. Myśli pan, że to dobry pomysł?

PS: Myślę, że proponowane przez panią rozwiązanie jest ciekawe i warto spróbować je zrealizować (...).

Wspominała pani również o synu Krzysztofie i o tym, że chciałaby pani dokonać zmiany w jego zachowaniu,

lecz potrzebuje pani pomocy innych osób. Kogo miała Pani na myśli?

K: Kogoś ze szkoły...

PS: Ma pani na myśli pedagoga, wychowawcę?

K: Obie osoby, dotychczas to mąż chodził na wywiady, udawał wie pan, wzorowego ojca, a gdy któryś syn

coś przeskrobał dostawał lanie. Teraz ja chciałabym zająć się synami i kontaktem ze szkołą.

PS: Rozumiem, że chce pani włączyć się aktywnie w kontakty ze szkołą?

K: Dokładnie tak.

PS: Od czego chce pani zacząć?

K: Pójdę na spotkanie z wychowawcą i pedagogiem. Chce jak najszybciej zapoznać się dokładnie z sytuacją

moich dzieci, a potem zobaczymy co będzie dalej.

PS: Jeśli dobrze rozumiem, jest Pani zdeterminowana, by uczynić to w ciągu najbliższego tygodnia?

K: Tak, mam zamiar udać się w tej sprawie do szkoły i porozmawiać z pedagogiem i wychowawcą w najbliższy

wtorek, bo wtedy mam chwilę czasu. Tylko muszę zadzwonić i spytać czy oni znajdą dla mnie wolną chwilę.

PS: Pani determinacja powinna być wzorem dla innych rodziców. Widać, że

dobrze Pani sobie radzi z łączeniem różnych obowiązków i troską o dzieci. W takim razie podsumowując naszą rozmowę: skontaktuje się Pani z pedagogiem i wychowawcą w celu umówienia spotkania w najbliższy wtorek i gdy uzyska Pani potwierdzenie spotkania, uda się Pani na nie, czy wszystko się zgadza?

K: Tak, tak, jest tak jak Pan mówi. Dziękuję, za dobre słowo, zobaczymy co będzie dalej.

PS: Myślę, że da sobie Pani radę, bo wie Pani co chce osiągnąć”.

Kolejną fazą jest etap działania. Jest to nic innego, jak wdrożenie planu pomocy w życie. Pracownik socjalny powinien doceniać każdy sukces klientki. Jednakże specjalista powinien zwrócić uwagę, czy jednostka realizuje założony plan. Być może powstaną jakieś wątpliwości i klientka zawaha się w swoich działaniach. Na tym etapie pracownik socjalny powinien służyć radą i rozwiązać wszelkie wątpliwości pani Małgorzaty. Zobligowany jest on podkreślić, że wątpliwości są naturalne, co zmniejszy lęk przed zmianą i powstałe napięcie. Czasem konieczna będzie zmiana celów pracy socjalnej lub modyfikacja planu pomocy, gdyż zadanie postawione sobie przez klientkę, może być trudne do realizacji (Połec 2012, s. 48).

Następną fazą jest utrzymanie. Na tym etapie klientka stara się realizować przyjęte w planie pomocy założenia i wprowadzić je trwale w życie przy pomocy specjalisty, który stara się również, by nie następowały nawroty trudnych sytuacji (Połec 2012, s. 49). Pracownik socjalny dokonuje systematycznej ewaluacji, której celem jest ocena realizacji planu działania (Szarfenberg 2018, s. 3).

Zakończenie

Dialog Motywujący zdaje się jawić jako metoda, która pozwala na dogłębne zrozumienie problemu przez klienta. Pracownik socjalny stosujący DM przeprowadza jednostkę przez etap nieznamości bądź strachu przed zrozumieniem problemu. Następnie pozwala na uzmysłowienie sobie przez klienta, jakie konsekwencje rodzi dany problem i co można by osiągnąć, gdyby on nie występował. Później pobudza jednostkę do opracowania własnego planu działania obudowanego na celach ogólnych i szczegółowych. Pracownik socjalny nie narzuca ich, jest tylko osobą, która podpowiada czy są one właściwe czy też nie z punktu widzenia dobra klienta. Następnie jednostka wdraża plan pomocy i stara się go konsekwentnie utrzymać, unikając nawrotu problemów.

Opis Dialogu Motywującego sugeruje dużą sprawczość klienta oraz mocne zaangażowanie pracownika socjalnego opierające się głównie na uświadamianiu różnych kwestii poprzez zadawanie właściwych pytań, które zmuszają

beneficjenta do refleksji nad własnym życiem. Właśnie te dwie cechy Dialogu Motywującego zdają się przemawiać za skutecznością tej metody. Z jednej strony w przypadku rodzin z problemem uzależnienia od alkoholu przywraca im sprawczość, a z drugiej – pozostawia klientów w stałym kontakcie z pracownikiem socjalnym, który w każdym momencie może wyjaśnić niezrozumiałe kwestie i rozwiązać wszelkie wątpliwości dotyczące realizacji konkretnych zadań związanych z procesem pomocowym.

Bibliografia

- CHOJAK, M., 2009. Drzewo problemów – sposób na efektywniejszą pracę ze współczesną rodziną. W: DURAJ-NOWAKOWSKA, K. i U. GRUCA-MIĄSIK, (red.). *Rodzina, diagnoza, profilaktyka i wsparcie*. Wyd. UR. Rzeszów. ISBN 978-83-7338-480-4.
- DRAGAN, M., 2008. *Doświadczenia traumatyczne a uzależnienie od alkoholu*. Wyd. UW. Warszawa. ISBN 978-83-235-2622-3.
- FUDAŁA, J., 2008. *Jak pomagać osobom pijącym alkohol ryzykownie i szkodliwie*. Wyd. PARPA. Warszawa. ISBN 978-83-89566-35-5.
- GARVIN, Ch. D. i B. A. SEABURY, 1998. *Działania interpersonalne w pracy socjalnej: procesy i procedury*. T. 2, Wyd. Śląsk. Katowice. ISBN 83-7164-107-9.
http://pttm.org.pl/?page_id=143 (dostęp: 29.01.2019 r.).
- IGNASIAK, A., E. OLBER, M. MACIEJEWSKA-DŁUBAŁA i M. KUBIAK-HORNIATKO, 2014. *Narzędzia pracy socjalnej*. http://www.wrzos.org.pl/download/NPS_2701.pdf (dostęp: 03.11.2018 r.).
- KLIMKIEWICZ, A., 2017. *Uzależnienie od alkoholu*.
<https://www.mp.pl/pacjent/psychiatria/uzaleznienia/81263,uzaleznienie-od-alkoholu> (dostęp: 03.11.2018 r.).
- LEŚ, E., 2001. *Zarys historii dobroczynności i filantropii w Polsce*. Wyd. Prószyński i S-ka. Warszawa. ISBN 83-7337-029-3.
- MIKUŁA, J., 2006. *Konsekwencje związku z osobą uzależnioną od alkoholu. Współuzależnienie*. Wyd. PARPA, Warszawa. ISBN 83-89566-27-3.
- MILLER, W. i S. ROLLNICK, 2010. *Wywiad motywujący. Jak przygotować ludzi do zmiany?* Wyd. UJ. Kraków. ISBN 978-83-233-2776-9.
- OCHMAŃSKI, M., 2001. *Alkoholizm ojców a sytuacja rodzinna i szkolna dzieci*. Wyd. UMCS. Lublin. ISBN 83-227-1108-5.
- OGRODNIK-KALITA, A., 2016. *Uzależnienie od alkoholu jako przyczyna rozkładu pożycia małżeńskiego*. Wyd. KUL. ISBN 978-83-8061-256-3.
- POŁEĆ, M., 2012. *Transteoretyczny Model Zmiany – towarzysz Dialogu Motywującego*. W: JARACZEWSKA, J. M. i I. KRASIEJKO, (red.). *Dialog Motywujący w teorii i praktyce. Motywowanie do zmiany w pracy socjalnej i terapii*. Wyd. Edukacyjne Akapit. Toruń. ISBN 978-83-89163-94-3.
- ROSENGREN, D. B., 2013. *Rozwijanie umiejętności w Dialogu Motywującym. Podręcznik praktyka z ćwiczeniami*. Wyd. UJ. Kraków. ISBN 978-83-233-3588-7.
- SZARFENBERG, R., 2018. *Ewaluacja pracy socjalnej z jednostką i rodziną*, <http://rszarf.ips.uw.edu.pl/pdf/ssd.pdf> (dostęp: 05.11.2018 r.).

- SZTANDER, W., *Rodzina z problemem alkoholowym*, <http://www.psychologia.edu.pl /czytelnia/50-artykuly/919-rodzina-z-problemem-alkoholowym.html> (dostęp: 03.11.2018 r.).
- WORONOWICZ, B. T., 2008. *Na zdrowie! Jak poradzić sobie z uzależnieniem od alkoholu*. Wyd. Media Rodzina. Poznań. ISBN 978-83-7278-239-7.

Mgr. Krzysztof Jamroży

Uniwersytet Rzeszowski,

Wydział Socjologiczno-Historyczny,

Instytut Socjologii,

e-mail: krzysztoffjamrozyur@gmail.com

ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СВЯТЫХ РАВНОАПОСТОЛЬНЫХ КИРИЛЛА И МЕФОДИЯ В СВЕТЕ НОВЕЙШИХ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ БАЛАТОНСКОГО РЕГИОНА

Николай Ким

Абстракт: В 2009 году в Венгрии была совершена сенсационная археологическая находка – в районе города Залавар, на западе озера Балатон, были найдены самые древние, из известных науке, черепки с надписью на глаголице, алфавите, созданном святыми равноапостольными Кириллом и Мефодием для просвещения славянских народов. Эти артефакты древней славянской письменности далеко не случайно обнаружены на территории западной Венгрии, т.к. именно здесь находился город Блатноград, столица княжества Блатенского, с которым была тесно связана история миссии святых братьев среди славян.

Ключевые слова: Кирилл и Мефодий, Блатенское княжество, Коцел, Венгрия, Залавар, глаголица, миссионерская азбука, церковно-славянский язык

Abstract: In 2009, a sensational archaeological find was made in Hungary in the vicinity of Zalavar, in the west of Lake Balaton. The ancient shards of pottery unearthed near Zalavar bear the oldest known inscriptions in the Glagolitic script, the alphabet created by the Saints Cyril and Methodius for the Slavic people. This is no accident that these artifacts of ancient Slavic writing were discovered in western Hungary since Blatnograd, the capital of the Balaton Principality was located here and the Saints' mission among the Slavs was closely linked to the Balaton Principality.

Key words: Cyril and Methodius, Balaton Principality, Kocel, Hungary, Zalavar, Glagolitic script, missionary alphabet, old church-Slavonic language

Блатенское княжество

Об отношениях первоучителей славянских с Блатенским княжеством, кроме общедоступных сведений из Житий святых (Жизнь и труды 2010, s. 340-3), известно со слов болгарского летописца Черноризца Храбра, который жил в конце IX - начале X века, в его «Сказании о письменах», IX: *Если же спросишь славянских книжников, кто вам письмена создал или книги перевел, то все знают и, отвечая, говорят: святой Константин Философ, названный Кириллом, он и письмена создал, и книги перевел, и Мефодий, брат его. Ведь еще живы те, кто их видели. И если спросишь, в какое время, то знают и скажут, что во времена Михаила, цесаря греческого, и Бориса, князя болгарского, и Ростислава, князя моравского,*

и Коцела, князя блатенского, в лето же от создания мира 63[6]3 (ФЛОРИЯ 1981, s. 104).

Это произведение – первый славянский филологический трактат, письменный памятник, очень важный для изучения истории миссии Кирилла и Мефодия. Сейчас известны 150 его списков, относящихся к XIV-XVIII векам (КАРПЕНКО 2004, s. 175), главным образом, благодаря кропотливым изысканиям болгарского языковеда Кую Кюева, который их каталогизировал и издал 73 списка, расположив в хронологическом порядке.

Упомянутый в «Сказании» князь блатенский Коцел был правителем Блатенского княжества, также известного как Паннонское или Задунайское¹⁷, оно существовало довольно краткое, по историческим меркам, время. Известны всего два его правителя – Прибина и сын его Коцел. После смерти Коцела около 874 г. власть над паннонскими славянами захватил сын короля Людовика Немецкого Карломан (ШУШАРИНА 2011, s.68).

Прибина, родившийся около 805 года в Нитранском княжестве, стал основателем Блатенского княжества (840). У франков он именовался *Privina*, дословно означает «сын от другой жены», т.е. пасынок (*privignus*, лат.), это наводит на мысль о его сложном происхождении (ГАВЛИК 1985, s. 97). Фульдские анналы при упоминании Прибины используют латинское слово *Dux* (РАТКОШ 1985, s. 90). Мы знаем о нем из *Меморандума баварских епископов*¹⁸ 870 года, который среди прочего описывает отношения епископов Зальцбурга и славянского князя Прибины (NÓTÁRI 2000, s. 107-109). Прибина был женат на немке христианке, близкой родственнице траунгаусского графа Вильгельма (GOLDBERG 2006, s. 84). Им была основана первая христианская церковь в Нитре в 828 году (FLETCHER 1999, s.348), освященная зальцбургским епископом Адальрамом (821-836). Упоминание об этом событии является первым письменным сообщением о строительстве христианского храма в славянской среде. Сам Прибина в это время еще не был христианином.

Около 830 года староморавской князь Моймир захватил Нитру и

¹⁷ Название княжества в разных языках: Blatenské kniežatstvo (сloвен.), Spodnja Panonija (болг.), Balatoni Fejedelemség (венг.), Plattensee-Fürstentum (нем.), Balaton Principality (англ.).

¹⁸ *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* – Об обращении баваров и карантанских славян – документ известен как «Зальцбургский аноним», «Книга об обращении баваров и карантанцев», «Зальцбургская хроника», составлена зальцбургским епископом Адальвином (Adalwin 859-873).

изгнал оттуда князя Прибину (ПОУЛИК 1985, s. 32). В это же время было совершено массовое крещение моравцев в 831 году епископом Пассау Регинхаром (FLETCHER 1999, s. 336). Прибина бежал из Нитры к франкскому маркграфу Ратбоду, где тоже крестился в 833 году в церкви святого Мартина Трайсмауэра (Traismauer) на Дунае. Около 840 года Людовик Немецкий (806-876) отделил от Каринтийской марки паннонскую часть и отдал ее в управление Прибине, который стал ревностно обращать в христианство свой народ. В конце концов, король Людовик Немецкий оценил заслуги Прибины тем, что отведенную ему прежде в ленное владение собственность даровал в наследственное владение в 847 году, вследствие чего возникло Паннонское княжество (SZÖKE 2014, s. 55-56).

Столицей своих владений Прибина сделал построенный им же город Блатноград (Мосабург) в бассейне реки Зала. Фульдские анналы обозначают этот город в 896 г., как *urbs paludarum* – город на болоте (ПОУЛИК 1985, s. 38). В письменных источниках он еще называется королевским городом *Mosapurc regia civitate* (BOWLUS 1995, s. 220). Сегодня в нескольких километрах от древнего городища, которое известно под именами Moosburg, Moseburg (нем.), Urbs Paludarum (лат.), Blatengrad, Blatnohrad (словацкий), Blatnograd (серб./хорв.), Блатноград (серб./болг.), Mocsárvár (венгр.) находится венгерский город Залавар (Zalavár). Впервые описание руин древнего поселения рядом с Залаваром появляется в 1843 году в путеводителе Яна Коллара (BILKEI et al., 2000, s. 43). Однако известно, что в первом официальном королевском документе Иштвана I (1009 год, не сохранился), обозначившим границы Веспремской епархии, упоминается Колон (Kolon) наряду с Веспремом, Секешфехерваром и Вишеградом как центр будущей области Зала (ÉRSZEGI 2010, s. 9). Не ясно, о каком населенном пункте идет речь, но известно, что уже к 1019 году на месте паломнического храма IX века бывшего Блатнограда удалось обустроить бенедиктинский монастырь (Zalavár 2009, s. 103).

Прибина снискал себе славу храмостроителя. В первую очередь он построил деревянную крестильню во имя Иоанна Крестителя в 840 году, потом храм Девы Марии, его освятил зальцбургский архиепископ Лиупрам (Liupram 836-859) 24 января 850 года. В Меморандуме (NÓTÁRI 2000, s. 107) перечисляется знать, присутствующая на этом событии: Chezil, Unzat, Chotemir, Liutemir, Zcurben, Siliz, Wlkina, Witemir, Trebiz, Brisnuz, Zuemin, Zeska, Crimisin, Goimer, Zistilo, Amalrih, Altwart, Wellehelm, Frideperth, Scrot, Gunther, Arfrid, Nidrih, Isanpero, Rato, Deotrih, Madalperht, Engilhast, Waltker, Deotpald – перечисление интересно тем, что

в списке присутствуют как немецкие, так и славянские имена. Третьим храмом, который построил Прибина вместе с зальцбургскими мастерами во второй половине 850 года, стал паломнический храм святого мученика Адриана (СЁКЕ 2014, s. 11). Всего Прибина возвел 13 храмов (BILKEI et al., 2000, s. 18). Аббат Регино из Прюма в своей хронике 880 года говорит о резиденции Прибины и его сына Коцела, лежащей на юго-запад от Блатенского озера, как *об особенностях Восточной марки и хорошем укреплении и почти неприступной крепости (munitio)* (ПОУЛИК 1985, s. 38). Погиб Прибина 21 марта 860 года в битве с великоморавским князем Ростиславом. В 866 году в Блатноград прибыли Кирилл и Мефодий, просветители славян (Zalavár 2009, s. 103).

Князь Коцел и просветители славян

После Прибины княжеством правил сын его Коцел¹⁹ (годы правления 861-874), который с самого своего рождения в 833 году воспитывался в христианском духе. Про благочестие Коцела упоминает святитель *Димитрий Ростовский в житии святых солунских братьев: По дороге в Рим святые Константин и Мефодий зашли в Паннонию. Там был князем Коцел, сын Прибины, который пригласил святых братьев в город Блатно, чтобы самому научиться у них славянской азбуке, а также затем, чтобы они научили ей и тех 50 учеников, которых князь собрал из своего народа. При прощании Коцел оказал святым проповедникам великую честь и предлагал им большие подарки. Но Константин и Мефодий, как от Ростислава Моравского, так и от Коцела, не пожелали взять ни золота, ни серебра, ни другой какой-либо вещи. Евангельское слово они проповедовали без награды и только от обоих князей выпросили свободу 900 греческим пленникам* (Жизнь и труды 2010, с. 343).

Позднейшие церковные историки также сходятся во мнении, что на пути в Рим Кирилл и Мефодий посетили Паннонию и местного князя Коцела: *Коцел с честью принял их и удержал, полюбостествовал видеть и полюбил славянские книги, сам научился им, дал святым братьям 50 учеников для обучения этим книгам и, много почтив, с почетом проводил в дальнейший путь* (МАЛЫШЕВСКИЙ 1885, s. 530).

Благодушный прием, устроенный для просветителей князем Коцелом и понимание им важности просвещения своего народа дали святым братьям хорошую возможность для реализации важнейшего дела миссии

¹⁹ Его имя известно в разных начертаниях: Kocel' (словак.), Kocelj (словен.), Kotzeles (грек.) Chozil, Chezil, Chezul, Gozil (нем., лат.).

– начала совершения богослужений на церковно-славянском языке: *Блаженный Константин, переложив на славянский язык весь церковный чин, устроил полное богослужение в новообращенной земле Славянской: утреня и вечерня и самая литургия начали совершаться, к общему утешению, на языке, до того чуждом славословию Божию* (МУРАВЬЕВ 1860, s. 139).

Всеми историками признается факт пребывания Кирилла и Мефодия у Коцела, но о продолжительности этого эпизода существуют разные мнения. Так, по подсчетам Малышевского они задержались у Коцела на 1 год и 2 месяца. Другой исследователь И.Цыбулька (вслед за Ф.Гривцем) при определении времени пребывания братьев в Паннонии опирался на сообщение известного Меморандума баварских епископов (Conversio), где указывалось, что за время 75-летнего управления Паннонией со стороны зальцбургского клира ни один священник, пришедший откуда-либо, не отважился бы исполнять свою должность более чем три месяца без санкции зальцбургского архиепископа (ФЛОРЯ 1981, s. 194). А поскольку зальцбургский архиепископ был противником солунских братьев и не дал бы согласия на их деятельность в Паннонии, И. Цыбулька заключал, что их пребывание у Коцела было весьма непродолжительным. Обзор мнений исследователей по этому вопросу дает спектр от одного до десяти месяцев: Kútník Šmálov – 1 месяц, Dekan Ján – от трех недель до трех месяцев, Vojtěch Tkadlčík – 9-10 месяцев (Ivanič a Lukáčová 2014, s. 2-13).

Распроставшись с князем Коцелом (как показало будущее, Кирилл с ним распрощался навсегда), солунские братья направились в Венецию, а затем в Рим, с тем, чтобы получить благословение Папы на употребление в Церкви славянского языка. В Риме Кирилл закончил свой земной путь, а Мефодий вскоре вернулся в Блатноград с буллой Папы Адриана II на имя трех князей: Ростислава, Святополка и Коцела. В письме к Коцелу Папа пишет, что шлет Мефодия, которого называет своим сыном, не к нему только, а ко всем славянским странам (Моравии и Паннонии), шлет его как учителя от Бога и от святого апостола Петра, а также грозит отлучением тем, кто будет порицать славянские книги и богослужение: *Мефодию, посвященному с учениками, своему сыну, испытанному и совершенному в разуме и правоверии, чтобы он учил книгам славянского языка, как и просили князья, дозволяет совершать службу с литургией на славянском языке, как начал Константин, с тем, однако, чтобы Евангелие и Апостол читались сначала на латинском языке, а потом на славянском, предает осуждению и отлучению тех, которые дерзнули бы порицать славянские книги и службу* (МАЛЫШЕВСКИЙ 1885, s. 559-560).

Дальнейшее пребывание Мефодия в славянских странах, успех его миссии, борьба с противодействием немецких епископов и другие эпизоды хорошо известны из житий святого и посвященных ему современных научных трудов. Мы остановимся только на роли правителя Блатнограда в этих событиях и на посещениях Мефодием этого города.

Сразу надо оговориться, что единого мнения о числе путешествий Мефодия в Рим среди исследователей нет. Довольно убедительно выглядит гипотеза церковного историка И.И.Малышевского, согласно которой, после первого визита в Рим, где он похоронил своего брата, Мефодий возвращается к славянам. Первая славянская страна на его пути это держава князя Коцела. Здесь сразу же обнаруживается, что одной буллы Папы для успешной миссии недостаточно. Необходимо создать церковную иерархию среди просвещенного народа, для чего Мефодий должен иметь право рукополагать духовенство, то есть быть в сане епископа. Поэтому Коцел в том же году снова посылает Мефодия и посольство из 20 своих людей обратно в Рим²⁰ для поставления его во епископа Сремского (Sirmium, лат.), на престол апостола Андроника, ученика апостола Павла. Кафедра апостола Андроника была, по преданию, в городе Сирмиуме, в древней Паннонии (близ города Митровцы). Упоминание древней апостольской кафедры нужно было для того, чтобы иметь каноническое основание для независимости будущей церковной структуры от немецкой иерархии, так как Апостоличество кафедры, то есть ее происхождение непосредственно от одного из апостолов, считалось условием ее самостоятельности. Папа исполнил просьбу Коцела, рукоположил Мефодия даже в сан архиепископа, тем самым, сделав его независимым от немецкой иерархии.

Вернувшись в Паннонию, архиепископ Мефодий успешно занялся созиданием новой славянской Церкви, в результате чего народ покидал немецких священников и храмы с латинским богослужением. В пространном житии Климента Охридского, составленном архиепископом Феофилактом в 885 году, упоминается о двухстах священниках и диаконах, способных служить по-славянски в Моравии (ВЕРЕЩАГИН 1985, s. 218). Разумеется, немецкое духовенство, теряющее свою паству, вскоре ополчилось против Мефодия, к несчастью которого политическая власть в Моравии и Паннонии к тому времени перешла на сторону немцев. В итоге этой ожесточенной борьбы святой Мефодий оказался на время в

²⁰ Этой же гипотезы придерживается современный венгерский историк Миклош Сёке, руководитель археологических раскопок на месте древней столицы Блатенского княжества.

заточении, откуда его вызволило лишь заступничество Папы.

Оставляя в стороне другие детали миссии Кирилла и Мефодия среди славянских народов, подчеркнем лишь то большое значение, какое имел город Блатноград и его правитель князь Коцел в этом историческом процессе. Это связано как с географическим расположением Блатенского княжества, на пути из славян в Рим, так и с большим политическим влиянием в регионе князя Коцела и его личным активным участием в деле просвещения своих подданных. Так, П.Шафарик (1795-1861) доказывал, что перевод Священного Писания был совершен Кириллом и Мефодием во владениях князя Коцела, при участии учеников из местных жителей, следовательно, на язык паннонских славян, который был переходным от староболгарского к словенскому (виндскому) и назывался старославянским (БАРСОВ 1895, s. 118).

Глаголица

Переходя к фактическому описанию археологических исследований древнего Блатнограда, следует обратить внимание на то, что исторически первой азбукой предложенной святыми братьями славянам была глаголица. *Древняя письменность Моравии записана глаголицей* (ВЕЧЕРКА 1985, s. 179) – это общепризнанный современной наукой факт. Тот же П.Шафарик, рассматривая вопрос о кириллице и глаголице, указывает на палеографические признаки глаголицы, исторические свидетельства о создании славянской азбуки и лингвистические данные. Подробно изучив эти данные, ученый приходит к заключению, что именно глаголица была изобретена Кириллом, а кириллица составлена учеником его Климентом Охридским.

Современные исследователи также не подвергают сомнению авторство святого Кирилла в создании глаголицы, которая относится к числу так называемых «миссионерских азбук», то есть она не является культурным наследием того или иного языческого народа, но создана специально, чтобы вести христианскую проповедь среди славян. При этом в основу большинства ее букв положены три графических изображения основных символов христианства: крест – символ Христа, треугольник – символ Троицы, круг – символ бесконечности и всемогущества Бога (ПРОХОРОВ 1992, s. 181).

Судьба глаголицы сложилась сложнее, чем у кириллицы. Если кириллица через Охрид (территория современной Македонии) и Болгарию сохранилась и легла в основу письменности многих славянских народов, то глаголица, хотя и была непосредственным творением просветителей

славян Кирилла и Мефодия, разделила судьбу просвещенной ими паствы. После того, как паннонские славяне снова попали под власть немецких маркграфов, а престарелый учитель Мефодий, авторитетом которого славянское богослужение сохранялось даже в условиях немецкого правления, ушел в мир иной, славянская письменность подверглась жестокому преследованию. Часть учеников Мефодия была убита, часть продана в рабство, часть бежала в южнославянские земли. Промыслом Божиим дело Кирилла и Мефодия не погибло, а дало бурный рост через его учеников, нашедших приют в других странах. Но, к сожалению, на той земле, по которой ходили святые учителя, в Паннонии и Моравии, их дело было задушено репрессиями. Новый папа Стефан V(VI) в 890 году предал анафеме славянские книги и славянское богослужение (ШУШАРИНА 2011, s. 138), книги на глаголице изымались и сжигались, отчасти по этой причине сейчас мы имеем такой скудный набор письменных памятников на глаголице эпохи ее создания и первоначального распространения.

Правда, в отдаленных от центра славянского просвещения местностях, куда не доходили волны гонений, употребление глаголицы сохранилось. Наибольшее распространение глаголица получила в Хорватском Приморье, хотя и здесь тоже неизвестны памятники, датируемые ранее XI века (PETROVIĆ 1988, s.33). В середине XIII века глаголица получила защиту через послание Папы Иннокентия IV (1248г.), который признал ее письмом, изобретенным святым Иеронимом. Это ошибочное мнение помогло глаголице сохраниться от полного забвения (ЯГИЧ 1911, s. 51-52): *До конца XVIII века господствовало странное, но широко распространённое мнение, что глаголическое письмо, бывшее в употреблении в Далмации и Истрии с прилегающими островами и в приморской Хорватии, вместе с переводом Священного Писания, обязано своим существованием знаменитому отцу церкви святому Иерониму. Зная о нём как авторе латинской Вульгаты, считая его же, как уроженца Далмации славянином, в частности хорватом, домашняя славянская интеллигенция Далмации стала очень рано присваивать ему изобретение глаголицы, быть может, нарочно, с тем умыслом, чтобы успешнее отстаивать и письмо, и богослужение славянское от преследований и запретов со стороны римской иерархии, прикрывая авторитетным именем знаменитого латинского отца Церкви свой, от греков Кирилла и Мефодия, унаследованный обряд. Кем впервые пущено в ход это ни на чем не основанное ученое предание об авторстве святого Иеронима по части глаголического письма и перевода Священного писания, мы не знаем, но в 1248 году оно дошло уже до сведения папы Иннокентия IV...*

Много столетий продолжалась эта вера в Иеронима как изобретателя глаголического письма, не только дома, то есть в Далмации и Хорватии, не только в Риме, через проживавших там славян... но также и на западе.

Эта версия иногда всплывает и в наши дни. Есть и другие версии, оспаривающие права Кирилла и Мефодия на изобретение глаголицы, например, Франц Загиба (1912-1877), славист и музыковед, профессор венского университета, считал, что славянскую письменность создали немецкие миссионеры еще до прихода солунских братьев, на долю которых остался лишь перевод богослужения на славянский язык (ФЛОРИЯ, Б.Н., 1985, s. 196-7). Но все эти версии не поддерживаются большинством серьезных ученых. Сейчас в научном мире общепризнан факт создания глаголицы именно святым Кириллом.

До недавних пор считалось (МЕДЫНЦЕВА и ПОПКОНСТАНТИНОВ 1984, s. 46), что древнейшие из сохранившихся до нашего времени кириллических и глаголических надписей относятся приблизительно к 893 г., это граффити, которые находятся в бывшей столице Болгарии Преславе на стенах и керамических плитах церкви болгарского царя Симеона (893-927 г.). Если же говорить о памятниках в виде глаголических рукописей, то самыми древними из дошедших до нас считались Киевские глаголические листки (другое название – Киевский миссал, содержит отрывок из литургии по римскому обряду), датируемые X веком или даже концом IX века (ХАБУРГАЕВ 1974, s. 40-44). Еще совсем недавно ученые констатировали печальный факт, что *от великоморавского периода деятельности святых братьев (863-885 гг.), не сохранилось ни одного глаголического памятника* (ВЯЛОВА 2013). Чехословацкие археологи вели полевые работы в Великой Моравии, однако *что касается начала письменности в Великой Моравии, то археология не дала ничего нового для его изучения. Не было найдено ни одного предмета, на котором было бы начертано глаголицей хоть одно слово* (ПОУЛИК 1985, s. 44). Тем большее значение имеет сенсационная находка венгерских археологов в городе Залавар, на месте древнего Блатнограда, где подвизались просветители славян святые равноапостольные братья Кирилл и Мефодий, которая опровергла эти пессимистические выводы и дала ученым новый фактологический материал для изучения самого раннего периода существования славянской письменности.

Археологические раскопки в Залаваре

В 2009 году вблизи города Залавар, на месте древнего городища, где прежде стояла столица Блатенского княжества Блатноград, была

совершена сенсационная археологическая находка – черепки с надписью глаголицей, датируемые второй половиной IX века. Руководили раскопками венгерские ученые: Сёке Бела Миклош (Szőke Béla Miklós) и Ритоок Агнеш (Ritoók Ágnes).

С 1951 здесь велись систематические раскопки поселений и захоронений IX-XVII веков, и было обнаружено около 700 захоронений (WOLFF et al., s. 473), археологи следили за изменением уровня жизни в культурных слоях. В основном была найдена разнообразная керамика, также обнаружены в захоронениях: шпоры, подвески, пуговицы, кольца из IX века; из XI-XIII века ювелирные изделия. Это место археологических исследований оценивается как самое большое в Венгрии по числу находок и многообразию предметов эпохи Каролингов. Здесь были найдены фрагменты цветного стекла, и одна отливная форма для колокола, что своеобразно для Европы, не говоря уже о черепках с глаголицей.

Всю территорию раскопок (SZŐKE 2018, s. 192-202) можно условно разделить на несколько участков, среди которых наибольший интерес представляют храм святого Адриана, окрестности храма и кладбище при храме. Так, на участке кладбища обнаружено погребение знатной девушки с украшениями из золота, золоченого серебра, кораллов и других ценных материалов. На территории самого храма найдены осколки витражей, на стекле разных оттенков голубого цвета изображены фигуры святых и надписи. Это одно из самых ранних исполнений витражей в Европе. Храм святого Адриана был довольно внушительным сооружением, это была трехнефная базилика, с криптой в восточной части, и с галереей для паломников в западной части. Несомненно, это был кафедральный епископский храм, центральный пункт древней столицы паннонских славян. В окрестностях храма святого Адриана найдены посуда из тонкой глины, обожженная керамика золотисто-коричневого цвета, в основном это сосуды, несколько кувшинов с одной или двумя ручками, настольная амфора, плоское блюдо, мелкие и глубокие тарелки, чашки, стаканы, крышки. На осколках керамической посуды часто встречаются надписи.

Эти надписи составляет главную научную ценность раскопок, так как среди них есть буквы округлой глаголицы, памятники деятельности Кирилла и Мефодия в Блатнограде. Здесь можно увидеть крест (в качестве либо пробела, либо обозначения подписи, либо буквы аз), а также глаголические буквы: *иже, глагол, добро, веде, он, ферт, ять*. Особое внимание привлекает черепок с крестом и последующими ясно читаемыми глаголическими буквами *иже* и *веди*. По предположению венгерских археологов, скорее всего эти буквы означают часть имени

владельца сосуда. Сотрудник Института Славяноведения (Москва) считает, что на небольшом осколке читаются три буквы глаголической азбуки – аз, иже, веде, которые в совокупности могут означать «Я, который знаю» или «Я знаю» (КУЗНЕЦОВА 2013, s. 403). Эту надпись прочитала хорватский ученый Чунчич Марица, зная, что похожие надписи были распространены в Хорватии, и они являют собой способ обучения грамоте на керамике в начале славянской письменности.

Полное описание результатов археологических исследований научный руководитель раскопок Миклош Сёке изложил в своей докторской диссертации «Паннония эпохи Каролингов» (SZŐKE 2011). Сейчас наиболее значимые находки из древнего Блатнограда выставлены на постоянной экспозиции «A Karoling-kor a Kárpát-medenceben» (Карпатский бассейн в эпоху Каролингов) в Национальном музее в Будапеште и выпущен ее каталог (SZŐKE 2014).

Современное состояние. Мемориальный парк

Если в объемном венгерском подробном путеводителе 2001 года (*Irány Magyarország* 2001, s. 1152) еще нет упоминаний о Залаваре, как чем-либо примечательном месте, то сейчас недалеко от этого города, на месте древней столицы Блатенского княжества находится мемориальный парк Vársziget, открытый 11 сентября 2010 года.

Память о былом величии и значении этого места отчасти сохранялась и в прежние годы. Так, 1938 году к 900-летию со дня смерти святого Иштвана, первого христианского короля Венгрии, здесь был установлен памятник в его честь, правда, впоследствии пришедший в упадок из-за вандалов. Затем, в 1985 году Болгария изъявила желание установить памятник святым равноапостольным Кириллу и Мефодию на месте их проповеди. Позже появилось еще два монумента в честь святых учителей: от Словении в 2005 году и от Словакии в 2013 году, в честь 1150-летия их просветительской миссии (*Mosaburg – Zalavár*, s. 4-6).

В мемориальный комплекс, кроме памятников и краеведческого павильона, также входит храм в честь святого Иштвана (в Православии почитается как святой Стефан, король венгерский), построенный недавно, но в древнем стиле эпохи Арпадов и на фундаменте храма при кладбище XI века. В этом храме в дни памяти святых Кирилла и Мефодия проводятся православные богослужения силами Хевизского русского православного прихода, который молитвенно поддерживает православных жителей и гостей страны не только в городе Хевиз, но и во всем Балатонском регионе.

В дни тезоименитства Святейшего Патриарха Московского и всея Руси, Кирилла, 24 мая, когда Православная Церковь чествует святых равноапостольных Кирилла и Мефодия, учителей словенских, а в России отмечается День славянской письменности и культуры, здесь, на месте миссии солунских братьев, совершаются праздничные православные богослужения, на которые приезжают паломники со всей Венгрии и близлежащих стран. Кроме очевидного почитания памяти великих святых, эти богослужения имеют еще и сокрытый духовный смысл, как молитва за сотни крещеных славян, похороненных на этом месте (BILKEI 2000, s. 18) и более тысячи лет не имевших молитвенного поминания.

Православный приход в честь иконы Божией Матери «Живоносный Источник», образованный решением Священного синода Русской Православной Церкви от 26 декабря 2012 года, призван духовно окормлять чад нашей Церкви в западной Венгрии (*Православная Венгрия* 2014, s. 3). Приход хранит память о святых просветителях, не только совершая богослужений на месте их проповеди, но и распространяя сведения о пребывании святых братьев на земле древней Паннонии, всеми доступными средствами, включая печатные издания (КИМ 2014, s. 29) и публикации в Интернете.

Библиография

- БАРСОВ, Н. И., 1895. *Кирилл и Мефодий*. In: *Энциклопедический словарь*. Т.XV. Спб.: Изд. Брокгауз и Ефрон, s. 116-119.
- BILKEI, I., Cs. KÁLI a K. PETÁNOVICS, 2000. *Zalavár*. Budapest: Grafika-Tyoppress. ISBN 963-9287-63-6.
- BOWLUS, Ch. R., 1995. *Franks, Moravians, and Magyars: The Struggle for the Middle Danube, 788-907*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. ISBN 978-0-8122-3276-9. [online]. [cit. 2019-10-10]. Dostupné z: <https://www.questia.com/library/102009683/franks-moravians-and-magyars-the-struggle-for-the>
- ÉRSZEGI, G., 2010. I. (Szent) István Veszprémi Adománylevele. In: *Megyetörténet. Egyház- és Igazgatástörténeti tanulmányok a Veszprémi Püspöksé 1009.évi Adománylevele tiszteletére*. Szerk. HERMANN István a Balázs KARLINSZKY. Veszprém: OOK-PRESS, s. 9-32. ISBN 978-963-7229-20-6.
- FLETCHER, R. A., 1999. *The Barbarian Conversion: From Paganism to Christianity*. Los Angeles: University of California Press. ISBN 0-520-21859-0.
- ФЛОРЯ, Б. Н., 1981. *Сказания о начале славянской письменности*. Москва: Наука. ИБ №18251. (2-е изд.: СПб.: Алетейя, 2000. ISBN 5-89329-328-2).
- ФЛОРЯ, Б. Н., 1985. К оценке исторического значения славянской письменности в Великой Моравии. In: *Великая Моравия, ее историческое и культурное значение: [Сборник]* АН СССР, Ин-т славяноведения и балканистики и др.; отв.ред. САНЧУК, Г. Э. и Й. ПОУЛИК. Москва: Наука, s. 195-216. ИБ № 28506.

- ГАВЛИК, Л., 1985. Государство и держава мораван (К вопросу о месте Великой Моравии в политическом и социальном развитии Европы). In: *Великая Моравия, ее историческое и культурное значение*. [Сборник] АН СССР, Ин-т славяноведения и балканистики и др.; отв.ред. САНЧУК, Г. Э. и Й. ПОУЛИК. Москва: Наука, s. 96-107. ИБ № 28506.
- GOLDBERG, E. J., 2006. *Struggle for Empire: Kingship and Conflict under Louis the German*, 817-876. NY: Cornell University Press. ISBN 978-0-8014-3890-5.
- ХАБУРГАЕВ, Г. А., 1974. *Старославянский язык*. Москва: Просвещение.
- Irány Magyarország! Idegenforgalmi Almanach*. 11. Évfolyam. 2001. Budapest: CompAlmanach. ISSN 1419-9122.
- IVANIČ P. a M. LUKÁČOVÁ, 2014. Historicko-geografický kontext misií solúnskych bratov (Cesty sv. Konštantína-Cyrila a Metoda do roku 867). In: *Konštantínove listy 7*. Nitra: Constantine the Philosopher University, s. 2-13. ISSN 1337-8740.
- ЯГИЧ, И. В., 1911. Глаголическое письмо. In: *Энциклопедия славянской филологии*. Вып. 3: Графика у славян. Ред.: ЯГИЧ, И. В. Санкт-Петербург: Тип. Императорской Академии Наук, s. 51-117.
- КАРПЕНКО, Л. Б., 2004. «Сказание о Письменах» Черноризца Храбра как источник изучения глаголической проблемы. In: *Преславска книжовна школа: Изследования и материали*. Т. 7: Изследования в памет на професор Иван Гълъбов / [Отв. ред. Тотю ТОТЕВ], София : Унив. Изд. «Св. Климент Охридски», s. 172-182. ISBN 954-577-204-2.
- КИМ Николай, 2014. Святые равноапостольные Кирилл и Мефодий, учителя славян. In: *Венгрия для Вас*. Май-июнь, 2014, s. 29.
- КУЗНЕЦОВА, А. М., 2013. Кирилл и Мефодий и Блатенское княжество IX века. In: *Славянский альманах 2013*. Институт Славяноведения РАН. Москва: Индрик. 2014, s. 397-407. ISSN 2073-5731.
- МАЛЫШЕВСКИЙ, И. И., 1885. Свв. Кирилл и Мефодий. In: *Труды Киевской Духовной Академии, Киев*. №5-11. [online]. [cit. 2019-10-10]. Dostupné z: <https://azbyka.ru/otechnik/pravoslavnye-zhurnaly/trudy-kievskoj-duhovnoj-akademii/>
- МЕДЫНЦЕВА А. и К. ПОПКОНСТАНТИНОВ, 1984. *Надписи из Круглой церкви в Преславе*. София: Изд. Болгарской Академии наук.
- Mosaburg – Zalavár. Zalavári Történelmi Emlékpark*. 2010. Zalaegerszeg: Zala Megyei Önkormányzat. [online]. [cit. 2019-10-10]. Dostupné z: www.zalavarhark.hu.
- МУРАВЬЕВ, А.Н., 1860. *Жития святых Российской Церкви, также иверских и славянских, и местно чтимых подвижников благочестия*. Изд. 2-е. Санкт-Петербург: Тип. III отделения соб[ственной] е. и. в. Канцелярии. Месяц февраль.
- NÓTÁRI, T., 2000. "Conversio Bagoariorum et Carantanorum". In: *Aetas. Történettudományi folyóirat*. V. 15, №3, Szeged: AETAS Könyv- és Lapkiadó Egyesület, s. 93-111. ISSN 0237-7934, e ISSN 1587-1258.
- PETROVIĆ, I., 1988. Prvi susret Hrvata s ćirilometodskim izvorištem svoje srednjovekovne kulture. In: *Slovo*. Br. 38, Zagreb: Staroslavenski institut, s. 5-54. ISSN 0583-6255.
- ПОУЛИК, Й., 1985. Вклад чехословацкой археологии в изучение истории Великой Моравии. In: *Великая Моравия, ее историческое и культурное значение*. [Сборник] АН СССР, Ин-т славяноведения и балканистики и др.; отв.ред. САНЧУК, Г. Э. и Й. ПОУЛИК. Москва: Наука, s. 28-49. ИБ № 28506.
- Православная Венгрия*. 2014. Сост. КИМ, Николай, прот. Будапешт: Изд.турфирмы «Робинзон-тур».

- ПРОХОРОВ, Г. М., 1992. Глаголица среди миссионерских азбук. In: *Труды отдела древнерусской литературы*. Выпуск 45. Институт русской литературы (Пушкинский дом), РАН. Ленинград: Наука, s. 178-199. [online]. [cit. 2019-10-10]. Dostupné z: <http://odrl.pushkinskijdom.ru/LinkClick.aspx?fileticket=3erIkyuZ6K0%3d&tabid=2291>
- RATKOŠ, P., 1985. Великая Моравия – территория и общество In: *Великая Моравия, ее историческое и культурное значение*. [Сборник] АН СССР, Ин-т славяноведения и балканистики и др.; отв.ред. САНЧУК, Г. Э. и Й. ПОУЛИК. Москва: Наука, s. 81-95. ИБ № 28506.
- SZŐKE, B. M., 2011. *Pannónia a Karoling-korban*. Doctor of the Hung. Acad. of Sci. Budapest.
- SZŐKE, B. M., 2014. *A Karoling-kor a Kárpát-medencében* (Magyar Nemzeti Múzeum állandó kiállítás). Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum. ISBN 978-615-5209-15-4.
- SZŐKE, B. M., 2018. Über die siedlungsgeschichtlichen Phasen von Mosaburg/ Zalavár in der Karolingerzeit. In: *Archäologische Forschungen in Niederösterreich. Neue Folge*. Band 5. Krems: Donau-Universität, s.192-201. ISBN 978-3-903150-25-6
- СЁКЕ, Б. М., 2014. Карпатский бассейн в эпоху Каролингов. In: *Карпатский бассейн в эпоху Каролингов и обретения Родины*. Будапешт: Венгерский Национальный музей. ISBN 978-615-5209-23-9
- ШУШАРИНА, И. А., 2011. *Введение в славянскую филологию*. Москва: Флинта. ISBN 978-5-9765-0933-7.
- ВЕРЕЩАГИН, Е. М., 1985. Великоморавский этап развития первого литературного языка славян: становление терминологической лексики. In: *Великая Моравия, ее историческое и культурное значение*. [Сборник] АН СССР, Ин-т славяноведения и балканистики и др.; отв.ред. САНЧУК, Г. Э. и Й. ПОУЛИК. Москва: Наука, s. 217-237. ИБ № 28506.
- ВЕЧЕРКА, Р., 1985. Письменность Великой Моравии. In: *Великая Моравия, ее историческое и культурное значение*. [Сборник] АН СССР, Ин-т славяноведения и балканистики и др.; отв.ред. САНЧУК, Г. Э. и Й. ПОУЛИК. Москва: Наука, s. 174-194. ИБ № 28506.
- ВЯЛОВА, С. О., 2013. Глаголица – первое славянское письмо. К 1150-летию славянской письменности. Российская национальная библиотека, Виртуальные выставки, День славянской культуры и письменности. [online]. [cit. 2019-10-10]. Dostupné z: http://expositions.nlr.ru/slav_culture/
- WOLFF, K., S. ÉVINGER, T. HAJDU & Gy. GYENES, 2012. Anthropological examination of the chronologically separated groups of the 11th–13thcentury Zalavár-Chapel (Zalavár-Kápolna) cemetery from Hungary. In: *Anthropologischer Anzeiger*. Vol. 69, № 4. Stuttgart: Schweizerbart, s. 473-490. ISSN 0003-5548; e ISSN 2363-7099.
- ZALAVÁR, 2009. In: *Ezer év Zala megye históriája*. Szerk. MOLNÁR András a Zsolt VIRRASZTÓ. Zalaegerszeg: Panon Lapok Társasága, s.103. ISBN 978-963-88658-0-9.
- ЖИЗНЬ И ТРУДЫ ПРЕПОДОБНЫХ ОТЦОВ НАШИХ МЕФОДИЯ И КОНСТАНТИНА, В МОНАШЕСТВЕ КИРИЛЛА, УЧИТЕЛЕЙ СЛАВЯНСКИХ. In: *Жития святых на русском языке, изложенные по руководству Четьих-Миней святого ДИМИТРИЯ РОСТОВСКОГО*. КН. 9. МАЙ. 2010. МОСКВА: КОВЧЕГ, S. 304-355. ISBN 5-98317-158-5.

прот. Николай Ким

настоятель Хевизского православного прихода,
Венгерская епархия, Московский Патриархат
e-mail: prot.nikolaj@gmail.com

SOCIÁLNA DOKTRÍNA V KONTEXTE SOCIÁLNEJ POLITIKY

Samuel Lichvár

Abstrakt: Príspevok pojednáva o sociálnej sfére Slovenskej republiky a jej cieľom je identifikovať existenciu sociálnej doktríny Slovenskej republiky po roku 1989. Na základe štúdia odbornej literatúry autor si určuje súčasti sociálnej sféry Slovenskej republiky. Historické udalosti spomínané v príspevku majú byť dokreslením pokračovania zmien v sociálnej sfére Slovenska a zároveň sa cez ich stručný popis kontinuálne dostávame k aktuálnej situácii v oblasti sociálnej politiky. Na získanie celkového obrazu o stave spoločnosti sa autor venuje aj ďalším aspektom, ktoré sociálnu sféru ovplyvňujú a podrobnejšie preto skúma aj politickú scénu Slovenska.

Kľúčové slová: sociálna politika, sociálna doktrína, sociálna sféra

Abstract: The paper deals with the social sphere of the Slovak Republic and its aim is to identify the existence of the social doctrine of the Slovak Republic after 1989. Based on the study of professional literature, the author determines the components of the social sphere of the Slovak Republic. The historical events mentioned in the paper are supposed to illustrate the continuation of changes in the social sphere of Slovakia and, at the same time, through their brief description, we are constantly coming to the current situation in the field of social policy. In order to gain an overall picture of the state of society, the author also deals with other aspects that influence the social sphere and therefore also examines the political scene of Slovakia in more detail.

Key words: social policy, social doctrine, social sphere

Úvod

Pojem sociálna doktrína vnímam ako rámec opatrení právneho, morálneho či etického charakteru uznaného v danej spoločnosti. Založený môže byť na rôznych princípoch, ktoré môžu mať náboženský, historický alebo politický kontext. Náboženstvom silne ovplyvnená kultúra je všeobecne známa napríklad z oblastí, kde je prítomné väčšinové moslimské vierovyznanie a to najmä v Saudskej Arábii – tzv. islamská sociálna doktrína. Taktiež napríklad v Číne je od roku 1949 podriadená spoločnosť komunistickým ideálom, čiže doktrína je presadená politickou mocou.

Sociálna doktrína v Slovenskej republike

Slovensko bolo v minulom storočí podriadené nielen nacistickým vojskám, ale aj totalitným režimom, ktorý priniesol tzv. normalizáciu. Izolácia krajín východného bloku trvala vyše štyridsať rokov. V roku 1989 bol režim zvrh-

nutý a Slovensko prešlo zásadnými spoločensko-politickými a ekonomickými zmenami. Trhové hospodárstvo prinieslo nové príležitosti, ale aj prehĺbenie sociálnych nerovností znižovaním životnej úrovne spoločenských skupín a marginalizáciu ich spoločenského postavenia. Sociálne riziká, ktoré trhové hospodárstvo prinieslo, bolo nutné efektívne zachytiť. Sociálna sféra prechádzala transformáciou, čo podnietilo vznik Koncepcie transformácie sociálnej sféry v polovici deväťdesiatych rokov ako samostatného dokumentu vtedy už samostatnej Slovenskej republiky. Jej základnou myšlienkou bolo priniesť komplexné východiská a naplnenie cieľov tak, aby premena spoločnosti bola v súlade s rozvojom pluralitnej a parlamentnej demokracie.

Vážnym zásahom do presadzovania reformných zmien bola a doteraz je nestabilita politickej scény. Sociálna sféra Slovenska je taktiež ovplyvňovaná celosvetovým hospodárskym vývojom, ktorý je momentálne v recesii a aj členstvom v Európskej únii. Presadzovanie demokratických princípov v našej spoločnosti stále trvá a je môžeme tvrdiť, že je stále prítomný paternalizmus, ktorý je vítaný najmä u občanov z nižšou životnou úrovňou.

Transformácia by mala mať za cieľ chrániť občana a viesť ho k aktívnemu životu na základe svojej slobodnej voľby. Nemali by sme sa vracat späť, tam kde sme boli, mali by sme hľadať kohéziu medzi nami občanmi a štátom. Štát nám má dať právo slobodne sa rozhodnúť koho chceme voliť, čo chceme povedať, komu chceme veriť. Cesta k transformovanej spoločnosti viedla a stále vedie cez odštátnovanie podnikov, decentralizáciu štátnej moci, zmenu celého sociálneho systému, kde by občan mal právo participovať a prejavovať osobnú zodpovednosť. Od revolúcie prešlo dvadsaťdva rokov a je ťažké odhadnúť aký kus cesty je za nami a koľko zmien v spoločnosti budeme musieť ešte akceptovať, nie je však ťažké uhádnuť, že to nebude jednoduché (Hanobík 2011).

Sociálna sféra predstavuje nosnú rovinu interakcie medzi jednotlivcom a spoločnosťou, pretože všetky zásadné vzťahy jednotlivca a spoločnosti sú ovplyvňované, modifikované a sprostredkované jeho príslušnosťou k nejakej sociálnej skupine. Je komponentom určitého celku – systému, ktorý v sebe integruje všetky sféry verejného aj súkromného života človeka v spoločnosti. Sú to sféry politiky, ekonomiky, kultúry, pričom sociálna sféra je ich prienikom. Fungovanie tejto sféry podmieňuje rozvoj a stagnáciu ostatných sfér. Keď nefunguje sociálna, nefungujú ani ostatné. V centre sociálnej sféry je človek so svojimi potrebami, záujmami. Sociálna sféra jednak sprostredkováva, ale aj priamo zabezpečuje uspokojovanie základných sociálnych potrieb človeka a ovplyvňuje vytváranie sociálnej podstaty človeka. Je centrom procesov, ktorých obsahom sú zmeny v sociálnej štruktúre spoločnosti. Zároveň je priestorom, v ktorom sa najvýraznejšie prejavujú procesy sociálnej rovnosti či nerovnosti a proce-

sy sociálnej spravodlivosti. Sociálna sféra plní v živote spoločnosti integrujúcu (zjednocujúcu) funkciu. Podľa Krebsa (2010) táto funkcia vyplýva z cieľov programového zamerania sociálneho systému, z jeho osobitného postavenia pri rozvíjaní sociálnej podstaty človeka.

Teoretické vymedzenie termínu sociálna doktrína je možné opísať presným výkladom pojmov sociálna a doktrína, kde sociálna znamená spoločenská a doktrína súhrn zásad, pravidiel. Ak však vnímame sociálnu sféru ako určitý systém - celok, núti nás zamýšľať sa nad týmto pojmom v širšej súvislosti. Českí odborníci v oblasti sociálnej politiky v roku 2001 pripravili dokument „*Sociální doktrína České republiky*“ s presvedčením vytvoriť napríklad: „*minimální společné programové východisko pro tvůrce a realizátory sociální politiky státu v budoucím období*“ (Hiršl a kol., 2001, s. 8). Týmto dokumentom sa jeho autori snažia poukázať na to, aké priority by mala preferovať sociálna politika a akým spôsobom by ich mala riešiť. Dôraz pritom kladú na hodnotové východiská zakladajúce sa na základných ľudských právach.

V príspevku vychádzame z tejto citácie a sociálnu doktrínu vnímame v podstate ako koncepciu, ktorá určuje smerovanie vývoja našej sociálnej sféry najmä v oblasti sociálnej politiky.

Sociálna doktrína v našom štáte sa opiera o hodnotové východiská, ktoré sú zakotvené v európskom kultúrnom a myšlienkovom priestore. Primárne požiadavky sú na ňu kladene z hľadiska istoty základných ľudských a sociálnych práv. Premietajú sa do nej i nové akcenty a ambície reflektujúce momentálny priebeh sociálnej reformy a zmenou so spoločenskou realitou vo svete i u nás (Tomeš 2010).

Slovenská republika konfrontovaná s niektorými nepriaznivými vývojovými trendmi: spoločnosť starne (hlavne preto, že sa znižuje pôrodnosť a trvale starne populácia), rastie a diferencuje sa riziko nezamestnanosti, zvyšuje sa počet rozvodov, osamelých rodičov, a stále častejšie zlyháva vo svojich funkciách rodina. Vzhľadom k týmto trendom i vzhľadom k rastúcim rizikám nezamestnanosti a príjmovým nerovnostiam sa vynára problém chudoby a sociálneho vylúčenia. Sociálna politika sa v súčasnosti zameriava na elimináciu výše uvedených rizík a dosiahla nepochybné rady pozitívnych výsledkov. Jej nedostatkom je však skutočnosť, že sa spolieha prevažne na prerozdelenie a je zamarená hlavne k odstráneniu negatívnych dôsledkov zmienených rizík. V dôsledkov toho nie je dostatočne aktívnym a dynamizujúcim prvkom vo vývoji spoločnosti. Mnoho ľudí sa preto dostáva do pasce závislosti na sociálnych dávkach, niektorí ich dokonca zneužívajú, zatiaľ čo iní postradajú účinnú podporu zo strany spoločnosti. V budúcnosti bude treba účinnejšiu stratégiu (Bočáková a Lincényi 2014).

Sociálna doktrína predstavuje základnú orientáciu pri tvorbe takej sociálnej politiky, ktorá poskytne garanciu základných neodňateľných ľudských a občianskych práv a súčasne bude i sociálne integrujúcim prvkom a rovnako sako prvkom aktivujúcim a dynamizujúcim spoločenský vývoj prosperujúcim smerom. Sociálna politika vytvára rámec prostredníctvom, ktoré štát umožňuje svojim občanom, aby sa cítili pre spoločnosť užitočnými a cennými členmi, podporuje dlhodobou prosperitu spoločnosti a presadzuje solidaritu, stabilitu a legitimitu spoločenského rádu a tým upevňuje sociálnu súdržnosť spoločnosti. Tieto ciele na seba nadväzujú - starosť o rozvoj ľudského potenciálu je základnou stratégiou, od ktorej sa tieto ciele odvíjajú. Sociálna politika je investíciou do ľudí a tým i investíciou do sociálneho a ekonomického rozvoja spoločnosti. Perspektíva sociálnej politiky je perspektívou dlhodobej prosperity predovšetkým sociálnou investíciou do ľudského potenciálu. Tato perspektíva musí prevažovať nad hľadiskom krátkodobého zisku, hľadajúcim okamžité úspory v oblasti vkladu do skvalitňovania ľudského potenciálu (Bočáková a Rehuš 2015).

Základným cieľom sociálnej politiky sú rovnaké príležitosti a vytvorenie ľudských dôstojných podmienok života. Presadenie rovnakých príležitostí predpokladá rovný prístup ku vzdelaniu, rovný prístup je zdravotnej starostlivosti na dostatočne kvalitnej úrovni, rovný prístup k pracovným príležitostiam, rovný prístup k možnostiam bývania a nakoniec i obecnou garanciu dostatočného minimálneho príjmu v prípade definovaných sociálnych situáciách (Beblavý 2012).

Pri presadzovaní rovných príležitostí musíme venovať zvláštnu pozornosť a brať ohľad a opatrenia na znevýhodnených spoluobčanov zdravotným stavom, vekom, záväzkom starostlivosti o deti alebo iné závislé osoby, príslušnosťí k etnickým menšinám. Takto hendikepovaní se nesmú dostávať na okraj pracovných a iných spoločenských aktivít. Poskytnúť im rovnaké príležitosti vo všetkých oblastiach, vzdelaniu, trh práce. Najlepšou formou boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu je spôsob ako zamedziť vytváraniu uzatvoreného „cyklu deprivácie“ a závislosti na dávkach, z ktorého je pre niektorých členov spoločnosti úniku. Základnou podmienkou rovnakých príležitostí je garancia rovnakých práv: proti diskriminácii zákony musia byť prijaté vo všetkých oblastiach spoločenského života a vo vzťahu ku všetkým skupinám, ktoré sú reálne diskriminácii vystavené (Bočáková a Rehuš 2015).

Pri podpore rovnakých možností je významné, aby rástol ľudský potenciál všetkým členov spoločnosti: predovšetkým ide o to, aby vyrastala zdravá a vzdelaná mladá generácia, aby se postupne stali pre „spoločnosť vzdelaní a zdraví“. Z tohoto pohľadu je treba, aby investície spoločnosti išli do vzdelania a zdravotnej starostlivosti vo vzťahu k hrubému domácejmu produktu narásť

li. Zvýšiť by sa mal i rozsah pomoci mladým rodinám vychovávajúcim deti (Beblavý 2012).

Sociálna doktrína nadväzuje na dlhú tradíciu sociálneho myslenia a politickej praxe jak u nás, tak i inde v Európe a vo svete. Orientuje prístupy a činy štátu a ďalších sociálnych aktérov vrátane očakávania a činov samotných občanov. Jej myšlienky nájdeme v ústave a zákonoch Slovenskej republiky i v medzinárodných zmluvách a paktoch, ktoré ratifikovala. Úsilie o jej explicitne vyjadrenie a ďalšie rozvíjanie je vedene snahou, aby si jej obsah ozrejmili všetci, ktorí spolurozhodujú a budú spolurozhodovať o podobe a realizácii slovenskej sociálnej politiky v budúcich rokoch (Bočáková a Rehuš 2015).

Sociálna doktrína je v plnom súlade s nárokmi, ktoré sú na našu republiku kladené v procese jej prijímania do Európskej Únie. Charakterizuje ciele a vymedzuje prístup k riešeniu sociálnych otázok v našej republike v širších súvislostiach a v dlhodobej perspektíve. Chce občanom uľahčiť pochopenie konkrétnych politických opatrení, umožniť im kontrolovať súlad slov a činov politikov v sociálnej oblasti. Bola spracovaná i preto, aby sa stala základom čo najširšej založenej spoločenskej dohody o všetkých významných sociálnych otázkach a spôsoboch jej riešenia. Jej súčasťou je úsilie o udržovanie prijateľných relácií v postavení rôznych sociálnych vrstiev v záujmu humanizácie života jedincov, rodín i ekonomickej a kultúrnej prosperity celej spoločnosti. Sociálna doktrína predstavuje rovnako teoreticky zdôvodnený súbor základných hodnôt a princípov odpovedajúcich nárokom doby, z nich by mala vychádzať praktická činnosť štátnych orgánov, spolupracujúcich inštitúcií i občanov v realizácii sociálnej politiky. Musí byť preto opretá o súhlas rozhodujúcich politických síl a vyjadrovať obecné zásady sociálnej politiky nového slovenského štátu a byť koncipovaná tak, aby stimulovala a uľahčovala hľadanie tých najlepších alternatív pri riešení konkrétnych sociálnych problémov (Bočáková a Rehuš 2015).

Záver

Sociálna oblasť je neoddeliteľnou súčasťou verejnej správy v každej spoločnosti. V každom štáte sa postupne vytvoril súdobý systém orgánov a organizácií pôsobiacich v sociálnej správe, ktoré sú viac či menej vzájomne prepojené a dopĺňajú sa alebo si konkurujú. Hoci sa súdobé systémami v jednotlivých európskych krajinách od seba líšia, majú spoločné základy v európskej sociálnej doktríne. Tá je založená na princípe ľudského práva na dôstojnosť, slobodu, solidaritu a participáciu na demokratickej správe.

Zoznam bibliografických odkazov

- BEBLAVÝ, M., 2012. *Sociálna politika*. [online]. Bratislava: eBook. 169 s. [online]. [cit. 2019-07-06]. Dostupné z: <https://www.scribd.com/doc/253976108/Socialna-Politika>
- BOČÁKOVÁ, O. a M. LINCÉNYI, 2014. Nezamestnanosť v kontexte európskej sociálnej politiky. In: *Európska kohézia v kontexte európskej sociálnej politiky : súbor vedeckých prác*. Brno : Tribun EU, s. 8-32. ISBN 978-80-263-0709-9.
- BOČÁKOVÁ, O. a A. REHUŠ, 2015. Sociálna doktrína v kontexte sociálnej politiky SR. In: *Sociálne zabezpečenie ako súčasť sociálnej politiky: vedecké štúdie*. Brno: Tribun EU, s. 7-15. ISBN 978-80-263-0886-7.
- HANOBIK, F., 2011. *Úvod do sociálnej politiky*. Bratislava: Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety v Bratislave. 1. vyd. 163 s. ISBN 978-80-8132-019-4.
- HIRŠL, M. a kol., 2001. *Sociální doktrína České republiky*. 5 s. [online]. [cit. 2019-08-06]. Dostupné z: http://www.martinpotucek.cz/index.php?option=com_rubberdoc&view=doc&id=504&format=raw
- KREBS, V. a kol., 2010. *Sociální politika*. 5 vyd. Praha: ASPI, a.s. 544 s. ISBN 97880-7357-276-1.
- TOMEŠ, I., 2010. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. 1. vyd. Praha: Portál. 440 s. ISBN 978-80-7367-680-3.

PhDr. Samuel Lichvár

Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: samuel.lichvar@smail.unipo.sk

PREČO UČIŤ INTERAKTÍVNE?

Slávka Vattaiová

Abstrakt: Súčasné vzdelávanie bolo veľakrát terčom kritiky. Výsledky testovaní na medzinárodnej i celoslovenskej úrovni poukazujú na zlé výsledky našich žiakov. Problémom nie je schopnosť učiť sa fakty, ale vedieť ich uplatniť v praxi a pri konkrétnych činnostiach. Keďže sú svet okolo nás a spoločnosť v pohybe, nemôže ani vzdelávanie zaostávať. Aby sa v škole produkovala kvalita, musí sa vzdelávací proces zefektívniť. Inovačné metódy by mali ponúknuť žiakom zábavnejšiu a dynamickú formu vyučovania, ktorá bude aplikovať súčasné poznatky. Interaktívna edukácia, vďaka svojim typickým vlastnostiam, je jednou z najužitočnejších foriem na skvalitnenie procesu učenia.

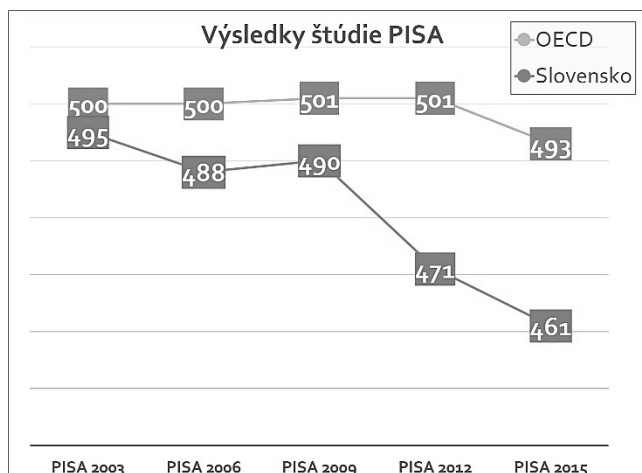
Kľúčové slová: interaktivita, interaktívne vzdelávanie, efektívne vzdelávanie, žiak, učiteľ

Abstract: Recent education has often been criticized. The results of testing at international and national level point to poor results of our pupils. The problem is not the ability to learn facts, but to apply them in practice and in specific activities. As the world and society around us are on the move, education cannot lag behind. In order to produce quality at school, the education process needs to be streamlined. Innovative methods should offer pupils a more entertaining and dynamic form of education that applies the current knowledge. Interactive education, due to its typical features, is one of the most useful forms of improving the learning process.

Key words: interactivity, interactive education, effective education, student, teacher

V trojročných intervaloch sa od roku 2000 realizuje *Medzinárodná štúdia OECD PISA*, ktorá je zameraná na funkčnú gramotnosť 15 ročných žiakov. Testovanie je smerované na tri oblasti funkčnej gramotnosti žiakov: matematickú, prírodovednú a čitateľskú. Merania PISA 2015 boli zamerané práve na prírodovednú gramotnosť. Priemerné skóre slovenských žiakov sa nachádza hlboko pod priemerom krajín OECD (Obr. 1). Z týchto krajín signifikantne²¹ nižší výkon ako Slovensko dosiahli iba tri krajiny: Čile, Turecko a Mexiko.

²¹ Signifikantný znamená štatisticky významný, príznačný, dôležitý.

Obrázok 1 Výsledky štúdie PISA v rokoch 2003 - 2015

Z hodnôt v grafe jasne vidieť pokračujúci pokles výkonu našich žiakov. Obzvlášť významné je porovnanie poklesu výsledkov od roku 2003 do 2015. Kým pokles medzi týmito cyklami je v priemere krajín OECD 7 bodov, u našich žiakov je to až 34-bodový rozdiel. Zo všetkých krajín sme v roku 2015 zaznamenali aj najvýraznejší pokles v indexe sebadôvery voči vlastným schopnostiam. Alarmujúca je aj tzv. riziková skupina. Sú to žiaci, ktorí dokončia povinnú školskú dochádzku bez toho, aby nadobudli základné prírodovedné vedomosti. V tejto rizikovej skupine sa umiestnilo 30,7 % našich žiakov.

Posledný realizovaný výskum PISA z roku 2018 bol nakoncipovaný na meranie čitateľskej gramotnosti populácie žiakov narodených, ktorí sa narodili v roku 2002. Výsledky tohto cyklu by mali byť zverejnené v decembri 2019. Výskum OECD PISA 2021 bude testovať hlavne oblasť matematickej gramotnosti. Výsledky testovania PISA budú zahŕňať aj vyhodnotenie oblastí čitateľskej, prírodovednej gramotnosti a kreatívneho myslenia. Zaujímavá bude aj analýza vplyvov sociálno-ekonomického zázemia na výsledky týchto žiakov.

Zaujímavé a smerodajné sú aj certifikačné testovania: *Testovanie* ⁵²² a *Testovanie* ⁹²³. Každoročne hodnotia vedomosti, zručnosti a kompetencie žiakov 5.

²² Celoslovenské testovanie žiakov 5. ročníka ZŠ je hodnotenie výsledkov vzdelávania žiakov ZŠ pri vstupe na vzdelávací stupeň ISCED 2 v matematike a vo vyučovacích jazykoch.

²³ Celoslovenské testovanie žiakov 9. ročníka ZŠ je hodnotenie výsledkov vzdelávania žiakov ZŠ na výstupe zo ZŠ z predmetov: matematika a vyučovacie jazyky. Výsledky Testovania 9 sú

a 9. ročníka. Posledné merania ukazujú, že úspešnosť našich žiakov za rok 2019 oproti minulým rokom sa výrazne nezmenila a pohybuje sa v priemere málo nad 60 %. Je to prekvapujúce, pretože do testovania pribudli aj žiaci 4. ročníka 8-ročných gymnázií. Veľký vplyv má hlavne sociálne prostredie, deti zo sociálne slabého prostredia výrazne zaostávajú za svojimi rovesníkmi z lepších pomerov. Je potrebné dodať, že sa to netýka len rómskych osád. Podobne platí, že výsledky v matematike a jazykoch klesajú aj smerom od západu na východ. Kým najlepšie výsledky dosahujú žiaci v Bratislavskom kraji, najslabšie obstáli žiaci z Prešovského, z Banskobystrického a posledná priečka ostala žiakom z Košického kraja. Z hľadiska pohlavia bol rozdiel minimálny. Najnižšiu úroveň opakovane dosiahli žiaci na úrovni aplikácie získaných vedomostí.

Je užitočné, že tieto a podobné merania majú široký záber, či už v rámci Slovenska alebo krajín OECD. Ich výsledky sú spätnou väzbou v rámci testovaných predmetov a zároveň môžu pomôcť tento proces vzdelávania korigovať správnym smerom. Výsledky týchto cyklicky sa prebiehajúcich výskumov nie sú uspokojivé. Vzdelávame, ale nášmu vzdelávaniu chýba efektivita a kvalita. Smutné je, že učenie je pre mnohých žiakov nutnou súčasťou dňa a nevedia sa dočkať, kedy pre nich skončí povinnosť „sediť v školskej lavici“. Je potrebné hľadať príčiny a pokúsiť sa zmenami vo vyučovanom procese dospieť k lepším výsledkom a hlavne docieľiť, aby vyučovanie nebolo iba povinnosťou. Cieľom inovácií a zmien by mal byť žiak, ktorého učenie nebude obťažovať a ani nudiť. Tento proces nemá všeobecný recept, ale je ho možné realizovať prostredníctvom inovatívnych vyučovacích metód, foriem a zaujímavých didaktických prostriedkov.

Podľa odporúčaní NUCEM²⁴ je žiakov na hodinách vyučovacieho jazyka potrebné smerovať k hľadaniu vlastných riešení, vytvárať im priestor na vlastnú realizáciu myšlienkových procesov, nechať ich k jednotlivým faktom a vedomostiam dospieť vlastným uvažovaním, usmerňovať ich k správnym riešeniam a kladným záverom a týmto ich viesť k samostatnému a kritickému uvažovaniu. Vyučovanie matematiky podľa NUCEM má viesť žiakov k získaniu a rozvíjaniu zručností súvisiacich s procesom učenia sa, k aktivite na vyučovaní a k racionálnemu a samostatnému učeniu sa. Malo by podporovať morálne a vôľové vlastnosti žiakov ako je samostatnosť, rozhodnosť, vytrvalosť, húževnatosť, sebakritickosť, kritickosť, dôvera vo vlastné schopnosti a možnosti, systematickosť pri riešení úloh.

súčasťou kritérií pri prijímaní žiakov na mnohých SŠ.

²⁴ Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania. NÚCEM analyzuje výsledky realizovaných meraní a žiakom, ich rodičom, školám, ich zriaďovateľom, decíznej sfére ale i širšej verejnosti a poskytuje informácie o úrovni vzdelávania na Slovensku.

Súčasná doba a technické zabezpečenie už umožňuje použiť omnoho pestrejšiu paletu vyučovacích foriem a prostriedkov, než to bolo pred desiatimi rokmi. Vybavenie škôl IKT²⁵ sa každým školským rokom zlepšuje, prostriedky sú cenovo výhodnejšie a prístupnejšie aj vďaka mnohým projektom, do ktorých sa môžu školy zapojiť. Je na škodu, že sa nevyužívajú efektívne a primerane. Naučiť sa ich používať musia učitelia, ale aj žiaci. Práve škola je miestom, kde sa kvôli skvalitneniu edukácie žiada zapájať nové formy vzdelávania, ktoré sú aplikovateľné pre prax a pre celoživotné vzdelávanie. Jednou z užitočných inovatívnych foriem z hľadiska efektivity je práve interaktívne vyučovanie.

Pojem interaktívny možno popísať aj ako umožňujúci vzájomnú komunikáciu alebo priamy vstup do procesu, resp. činnosti. Hlavným znakom interaktivity je možnosť okamžitej reakcie a spätná väzba, ktorá dovoľuje priamo zasahovať do procesu vzdelávania a vidieť výsledky týchto zásahov v reálnom čase. Edukácia s využitím interaktivity prináša veľa pozitívneho.

1. Kladný prínos interaktívneho prístupu v vzdelávaní:

- Interaktívne vyučovanie je pre žiaka zaujímavejšie, pútavejšie a dynamickejšie ako klasické. Samozrejme, aby bolo efektívne, musí byť interaktívna zložka zvolená primerane. Interaktívnu formu vyučovania napĺňajú interaktívne didaktické prostriedky a pomôcky, z nich najtypickejšie: interaktívna tabuľa, tablet, digitálny projektor, internet, webový obsah, multimediálne učebné pomôcky a softvér na prácu s interaktívnou tabuľou, prezentácie.
- Tieto interaktívne prostriedky učebný proces inovujú a obohacujú. Umožňujú učiteľom žiakov pred samotným podaním nových poznatkov lepšie aktivizovať a motivovať.
- Pedagóg má možnosť sprístupniť aj také ukážky činností, ktoré by žiaci nemohli reálne vidieť.
- Pedagóg môže viesť hodinu chronologicky a podľa potreby sa vrátiť späť.
- Žiaci sa môžu aktívne zapájať do vyučovania, môžu participovať na príprave didaktického materiálu v škole alebo z domu.
- Šanca na úspech pre tých, ktorí sa neradi vyjadrujú slovné.
- Veľkou pomocou sú tieto prostriedky pre žiakov so špeciálnymi potrebami, alebo maródov.
- Interaktívne prostriedky sú zároveň veľkou databankou, umožňujú si odkladať učebné materiály, pracovať s nimi, upravovať ich, komunikovať

²⁵ Informačno-komunikačné technológie.

aktuálne pri ich úprave a samozrejme posilať ich alebo zdieľať vo virtuálnom priestore,

- Najvýhodnejším bonusom pre vyučovaného aj vyučujúceho je spätná väzba.
- Učiteľ dokáže spraviť každú hodinu inou, jeho práca sa tak nestane rutinou a nudnou. Isté je, že pripraviť didaktický materiál, je časovo náročná činnosť.

Napriek mnohým pozitívnym prínosom, je potrebné pripomenúť aj negatíva používania interaktívnych prostriedkov.

1. Negatívny prínos interaktívneho prístupu v vzdelávaní:

- Príprava učiteľa si vyžaduje väčšiu časovú náročnosť.
- Existujúci digitálny výučbový materiál nie je dostatočne bohatý, niektoré technické predmety majú veľmi chudobnú databázu.
- Absencia priameho pozorovania.
- Učiteľ potrebuje mať prístup k počítaču, resp. k internetu. Počítač potrebuje pri príprave, ale potrebuje ho aj pri samotnej výučbe. Vybavenosť tried počítačom v súčasnosti ešte nie je bežná.
- Učiteľ musí byť dostatočne digitálne gramotný. Ak pedagóg nemá dostatok digitálnych zručností, bude sa používaniu týchto prostriedkov vyhýbať, alebo ich bude používať neefektívne a s povinnosťou, nie preto, aby si svoju prácu v konečnom dôsledku uľahčil.
- Informačno-komunikačné prostriedky (IKT) sú energeticky náročné.
- Počítačová závislosť, závislosť na internete. Nie je známa psycho-hygienická hranica používania interaktívnych prostriedkov. Je ťažké odlíšiť bežné používanie od nadmerného.
- Problémy v komunikácii, redukcia hovorovej reči. Pre neprimerané používanie IKT môže vo vyučovaní absentovať verbálna komunikácia, čo môže prerásť do zníženej schopnosti alebo až nechuti komunikovať verbálne. Podobne to môže prerásť aj do problému vyjadriť sa aj písomne, aby písomný prejav bol gramaticky alebo aj obsahovo správny.
- Absencia čítania. Ak dieťa nie je vedené k čítaniu, môže mu ľahký prístup k informáciám prostredníctvom IKT, hlavne prezentácii a videu, k tejto nechuti viac napomôcť.
- Spätná väzba nemusí byť objektívna.

Pri rýchlych testovaniach prostredníctvom i-tabletov (v interaktívnej triede) pri výbere odpovedí z dvoch, resp. troch možností, napr. A/B/C, je možné tipovať odpoveď a uhádnuť správnu. Interaktivitu ale nemôžeme obmedziť iba na interaktívne prostriedky. Stretávame sa s ňou aj na tradičných hodinách. Význam slova interaktívny je aj vzájomne pôsobiaci, umožňujúci vzájomnú komunikáciu, priamy vstup do činnosti. Interakcia teda môže prebiehať vo vzťahu učiteľ-žiak aj bez použitia IKT. Aj samotní žiaci môžu na seba pôsobiť interaktívne a získavať pri tejto interakcii nové vedomosti alebo zručnosti.

Záver

Každá interakcia má svoj význam, ale z hľadiska aktuálnej úrovne používania IKT, ich možností a požiadaviek na kvalitný a efektívny edukačný proces, by bolo nerozumné nevyužiť ich pozitíva práve vo výučbe. Dôležitým aspektom je aj to, že chceme, aby žiaci v budúcnosti našli uplatnenie na pracovnom trhu, bez ovládania IKT to už vo väčšine pracovných pozícií ani nebude možné. Interaktívna výučba by mala ponúknuť žiakom zábavnejšiu a menej stereotypnú formu osvojovania si nových vedomostí a zručností. Na konci tohto procesu by mal byť vzdelaný žiak a spokojný učiteľ. S ohľadom na mnohé pozitívne aj negatívne aspekty interaktívneho vzdelávania, interaktívne vzdelávanie má svoje miesto v edukačnom procese a jeho konkrétne použitie je vždy na samotnom učiteľovi.

Zoznam bibliografických odkazov

- BARAN, I., 2011. *Interaktívne tabule vo výučbe*. Záverečná práca Košice: TUKE/KIP. [online]. [cit. 2019-10-06]. Dostupné z: <http://www.ivob.sk/poznamky/Interaktivnatabulav4.pdf>
- BREČKA, P., 2014. *Interaktívne tabule v technickom vzdelávaní*. Bratislava: Iris. ISBN 978-80-8153-024-1.
- BREČKA, P. a M. ČERVEŇANSKÁ, 2013. *Interaktívna tabuľa ako prostriedok technickej výchovy*. Bratislava: Iris. ISBN 978-80-8153-008-1.
- SITNÁ, D., 2013. *Metody aktivního vyučování*. Praha: Portál. 152 s. ISBN-978-80-262-0404-6.
- PREISLER, D., 2010. *EGovernment : Dobrá praxe*. [online]. [cit. 2019-08-06]. Moderní výuka pomocí interaktivních tabulí. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/moderni-vyuka-pomoci-interaktivnich-tabuli.aspx>
<https://www.nucem.sk/>
<https://www.skolskyportal.sk/vzdelavanie-vychova/interaktivne-knihy-na-podporu-projektu-digitalizacie-skolstva>

Mgr. Slávka Vattaiová

Pedagogická fakulta PU v Prešove

e-mail: slavka.vatt@gmail.com

VYBRANÉ DIAGNOSTICKÉ METÓDY A POSTUPY VYUŽÍVANÉ V SOCIÁLNEJ PRÁCI

Mgr. Natália Bušová

Abstrakt: Neoddeliteľnou súčasťou sociálnej práce je diagnostický proces a stanovenie samotnej diagnózy klienta. Samotný diagnostický proces predstavuje spoluprácu sociálneho pracovníka a klienta; v niektorých prípadoch môže mať táto spolupráca aj interdisciplinárny charakter, t.j. do spolupráce sa môžu zapojiť aj odborníci a profesionáli z iných odborov. Tento proces má svoje zákonitosti a v rámci neho sa využívajú rôzne diagnostické nástroje a metódy. Cieľom článku je bližšie priblížiť a popísať najčastejšie sa vyskytujúce a využívané diagnostické nástroje a postupy v praxi.

Kľúčové slová: sociálna diagnostika, diagnóza, klient, sociálna práca

Abstract: An inseparable part of social work is the diagnostic process and the determination of the client's own diagnosis. The diagnostic process itself represents the cooperation of the social worker and the client; in some cases, this cooperation may also be interdisciplinary, collaborators can also engage professionals and professionals from other departments. This process has its own rules and uses various diagnostic tools and methods within it. The aim of the article is to better approach and describe the most commonly used and used diagnostic tools and procedures in practice.

Key words: social diagnostics, diagnosis, client, social work

V rámci diagnostického procesu pri práci s klientom sociálni pracovníci využívajú rôzne diagnostické metódy a postupy s cieľom získať čo najviac relevantných informácií o klientovi. Tieto informácie je potrebné získať za účelom poskytnutia čo najkvalitnejšej sociálnej pomoci a podpory klientovi. Medzi najzákladnejšie a najčastejšie používané podľa Gaburu (2013) patria:

Pozorovanie – ide o najčastejšie využívanú diagnostickú metódu, ktorá je prítomná pri strete s klientom. Cieľom je zaznamenávanie si vonkajších prejavov klienta. Najčastejšie sa objektom pozorovania stávajú jeho motorické pohyby (nepokoj, gestikulácia, pohyb rôznych častí tela), komunikácia (zrozumiteľnosť reči, obsah vypovedaného, verbálne prejavy), emocionalita, vzťah klienta k sociálnemu prostrediu, jeho schopnosť kooperácie, prípadná izolácia a pod.. Pozorovanie prebieha na základe vnímania sociálneho pracovníka a je dôležité si uvedomiť, že ide o subjektívny proces. Sociálny pracovník by mal pamätať na to, že jeho vnímanie klienta a problému sa môže často krát líšiť od toho, ako to vidí klient. Táto diagnostická metóda môže byť úspešná iba vtedy, ak prebie-

ha skutočná komunikácia medzi klientom a sociálnym pracovníkom a klient má vytvorený priestor nato, aby sa mohol k odporozorovanému zo strany sociálneho pracovníka vyjadriť.

Analýza materiálov – táto metóda je zameraná na analýzu rôznych materiálov a dokumentov, ktoré môže sociálny pracovník získať o klientovi, alebo priamo od neho (vyjadrenia lekára, policajtov, rodičov, iných odborníkov, úradné listiny, denníky a pod.). Tieto informácie často krát pomôžu sociálnemu pracovníkovi lepšie pochopiť širšie súvislosti a okolnosti klientovho problému.

Štandardizovaná diagnostika – s touto metódou sociálny pracovník či poradca nepracuje, keďže nemá profesionálne kompetencie a prichádza s ňou do styku len sprostredkované. Táto metóda či diagnostický nástroj je doménou psychológov, v niektorých prípadoch aj špeciálnych pedagógov. Avšak sociálny pracovník by mal mať prehľad o tom, aké štandardizované diagnostické metódy sa používajú, pretože často krát je v úzkom kontakte aj so samotným psychológom. V rámci tejto metódy sem môžeme zaradiť rôzne testy na meranie intelektových schopností klienta, testy psychických funkcií, testy osobnosti, výkonové testy. Súčasťou sú aj projektívne techniky²⁶, ktoré pomáhajú odhaľovať nevedomé a skryté obsahy klienta. Dôležitá je tu samotná komunikácia medzi odborníkmi, ktorá často krát nie je ideálna. V mnohých prípadoch sa stáva, že sociálny pracovník sa nemôže dostať k výsledkom psychologických vyšetrení a psychológovia sa odvolávajú na mlčanlivosť a právo na ochranu osobných údajov. Avšak tu je potrebné podotknúť, že zákon 448/2008 jasne stanovuje, že školy, úrady, lekári či poisťovne majú sociálnym pracovníkom a poradcom bezplatne poskytnúť tieto informácie vrátane zdravotného stavu klienta.

Neštandardizovaná diagnostika – tu môžeme zaradiť rôzne nepsychologické diagnostické testy a dotazníky, ktoré pomáhajú nie len klientom získať obraz o sebe, ale aj sociálnym pracovníkom pomáhajú vytvárať priestor pre spoločnú diskusiu o získaných výsledkoch. Môžeme sem zaradiť dotazníky empatie, dotazník Joharryho okna, dotazník asertivity, dotazník stratégií riešenia problémov a mnohé ďalšie. Tieto dotazníky sú veľmi dobrým nástrojom pri spoločnej spolupráci, pretože jednak sociálny pracovník získava mnohé užitočné informácie o klientovi, a ten na strane druhej dokáže identifikovať svoje silné a slabé stránky a nájsť následne priestor na ich rozvíjanie. Aj v rámci tejto metódy sa využívajú rôzne neštandardizované projektívne techniky, medzi ktoré môžeme zaradiť napríklad kresbu, modelovanie rôznych životných situácií a pod. Tu si

²⁶ Projektívne techniky sú klasifikované do viacerých kategórií, podľa obsahu zamerania. Řičan a Ženatý (1992) uvádzajú medzi najznámejšie projektívne techniky Rorschachov projektívny test (ROR), Hand test, dopĺňovanie viet, dopĺňovanie príbehov, kresbu postavy, kresbu rodiny, psychodrámu, analýzu mimiky, grafológiu a pod.

však musí sociálny pracovník uvedomiť, že môže naraziť na skryté alebo nevedomé oblasti psychiky klienta a musí byť opatrný. Často krát hrozí aj riziko protiprenosu, kedy sociálny pracovník chce klientovi prezentovať svoje videnie jeho výtvorov a to, že v jeho výtvoroch nachádza viac ako samotný klient.

Činnosťná diagnostika – v rámci činnostnej diagnostiky sa využívajú najčastejšie rôzne modelové situácie, strategické hry, riešenie situácií s otvoreným koncom a pod. Táto metóda sa používa najmä pri práci s rodinou alebo skupinou a umožňuje nám získať informácie o klientovi vo vzťahu k praktickým situáciám.

Diagnostika pomocou vecí – sociálny pracovník zameriava svoju pozornosť na veci, s ktorými klient prichádza do dennodenného kontaktu. Pri návšteve klienta si všímame zariadenie bytu, zisťujeme aké má koníčky a záujmy, čo rád číta a ako trávi voľný čas. Aj tieto informácie dokážu pomôcť sociálnemu pracovníkovi vytvoriť si ucelenejší obraz o klientovi a lepšie ho spoznať.

Diferenciálna diagnostika – táto metóda slúži na to, aby pomohla sociálnemu pracovníkovi/poradcovi pri finálnom spresnení diagnózy. Ide o zosumarizovanie výsledkov „šetrení“ aj od iných odborníkov, ku ktorým sociálny pracovník má právo poslať klienta, ak je nutné doplniť niektoré informácie za účelom stanovenia konečnej diagnózy, alebo ak sám sociálny pracovník nemá potrebné diagnostické metódy, či ak mu chýbajú potrebné odborné kompetencie.

Rozhovor s klientom o diagnóze – aj samotný rozhovor s klientom o diagnóze je dôležitou súčasťou diagnostického procesu. Aj keď sám klient je často krát zmätený zo svojho života, nerozumie čo sa deje v jeho okolí a rodine, často krát nemá jasno v tom, aký je jeho základný problém, je to predsa len práve klient, ktorý má dostatok vedomostí a poznatkov nato, aby zistil diagnózu svojho problému. Sociálny pracovník či poradca je tu od toho, aby klientovi pomohol a naviedol ho na správnu cestu (Gabura 2013).

Novosad (2009) vo svojej publikácii *Poradenství pro osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním* uvádza taktiež jednotlivé diagnosticko-poznávacie a terapeutické metódy, ktoré sa používajú v rámci špeciálneho poradenstva. My však máme za to, že uvedené diagnostické metódy sa dajú použiť aj v rámci bežného sociálno-diagnostického procesu. Ide najmä o tieto:

- a) *Anamnestická metóda* – tvorba anamnézy/anamnestické karty s cieľom zistiť čo najviac informácií o klientovi, jeho živote, rodine, prostredí, v ktorom žije. Autor rozlišuje dva druhy anamnézy, podľa toho, odkiaľ získame údaje; *heteroanamnéza* (údaje získané od iných osôb než klient) a *autoanamnéza* (údaje získané od samotného klienta). Túto metódu môžeme rozčleniť do základných oblastí.

- b) Prvou je *osobná anamnéza*, za pomoci ktorej sa snažíme získať čo najviac informácií o zdravotnom a psychickom vývoji klienta. Na tomto druhu anamnézy sa podieľajú okrem sociálneho pracovníka aj pedagóg, lekár, psychológ či dokonca aj blízky príbuzný klienta.
- c) Druhú oblasť tvorí tzv. *rodinná anamnéza*, ktorej úlohou je zistiť dôležité údaje o rodine, odhaliť jednotlivé vzťahy a jej vplyv na vývoj jedinca, v prípade ak ide o handicapovaného klienta – zisťujú sa príčiny porúch, ktoré mohol získať z dôvodu dedičnosti.
- d) Tretiu oblasť tvorí *sociálna anamnéza*, ktorá skúma, aké sociálno-spoločenské vzťahy existujú v živote klienta. Skúmame, aký vzťah má klient so svojím širším i užším sociálnym prostredím, so školou, susedmi, na pracovisku a pod.. Zisťuje sa, do akej miery je klient schopný kooperácie s okolím, aká je jeho aktivita, životný štýl, úroveň komunikačných schopností a jeho vzťahy k rovesníkom, nadriadeným, blízkym a priateľom. Táto metóda pomáha zaznamenať najdôležitejšie informácie o klientovi a vytvoriť tak ucelený obraz o ňom a jeho doterajšom živote. Na rozdiel od predchádzajúceho autora, Novosad uvádza ako neoddeliteľnú súčasť anamnestickéj metódy pozorovanie, zatiaľ čo Gabura pozorovanie definuje ako samostatnú diagnostickú metódu.
- e) *Metóda analýzy výsledkov činnosti* – táto metóda sa podľa autora najčastejšie používa v špeciálnej pedagogike, ale svoje miesto si nájde aj v sociálnej práci. Ide o analýzu materiálu, ktorý klient sám zhotovil, či už ide o písomný prejav, výrobok, umelecký výtvor. Vidíme istú paralelu a podobnosť s metódou, ktorú uvádza predchádzajúci autor, konkrétne ide o neštandardizovanú diagnostiku a neštandardizované projektívne techniky a nástroje, kde sa tiež rovnako analyzujú a interpretujú výstupy klienta, akými môže byť napríklad spomínaná kresba. V prípade, ak je však klientom handicapovaný jedinec, tak okrem toho, že v rámci ergoterapie niečo vlastné vytvorí (čo vypovedá okrem iného aj o jeho užitočnosti a schopnostiach), zároveň to má aj silný motivačný účinok. V tomto prípade môžeme za pomoci tejto diagnostickéj metódy zistiť cenné informácie o vývoji postihnutia, o postoji a vzťahu klienta k sebe samému, o jeho schopnostiach a aktivite.
- f) *Metóda štúdia dokumentácie* – ide o rovnakú metódu, ktorú uvádza aj predchádzajúci autor pod názvom analýza materiálov. Jedná sa o analýzu dokumentov z inštitúcií, s ktorými je klient v pravidelnom kontakte (škola, nemocnica, stacionár) a taktiež sem môžeme zaradiť aj vlastnú prácu s klientom.

g) *Sociálne šetrenie* – autor uvádza, že táto metóda sa používa hlavne v oblasti sociálnej práce a jej cieľom je získať také informácie o klientovi, ktoré sú dôležité pri spisovaní tzv. prípadovej štúdie klienta, pri tvorbe kazuistiky. Jej úlohou je zistiť, aké sociálne vzťahy vládnu v živote klienta, aké je jeho sociálne zázemie, sebestačnosť klienta a pod. V tejto metóde sa kombinujú a zároveň využívajú metóda analýzy odbornej dokumentácie, metóda popisu, pozorovania a rozhovoru jednak s klientom ako aj s jeho blízkymi. Môžeme sem zaradiť aj už spomenutú diferenciálnu diagnostiku, kedy získavame cenné informácie aj od iných odborníkov, ktorí s klientom spolupracovali či doposiaľ pracujú. Za pomoci tejto metódy získavame informácie hlavne z dvoch základných oblastí:

1. sociálne-ekonomický status klienta → sem patrí najmä informácia o dosiahnutom vzdelaní, doterajšom zamestnaní, kde klient býva a s kým, v akých podmienkach, aký je jeho priemerný mesačný príjem.
2. sociálne vzťahy klienta → aké vzťahy prevládajú v rodine, v jeho širšom i užšom sociálnom okolí, aká je jeho sociabilita, komunikatívnosť, zisťujeme do akej miery je klient sebestačný a či dokáže zvládať základné životné situácie (Novosad 2009).

Na základe uvedeného môžeme vidieť, že v praxi sa využíva široká škála diagnostických postupov a metód, ktoré sú súčasťou diagnostickej etapy pri práci s klientom. Sociálni pracovníci majú pri výkone svojej profesie možnosť výberu a je na ich vlastnom uvážení, ktorý z postupov si vyberú, resp. môže dôjsť k využitiu a aplikácii viacerých diagnostických nástrojov za účelom získania relevantných informácií.

Výhodou je, že v rámci tzv. „sociálneho šetrenia“ dokáže sociálny pracovník do procesu spolupráce zapojiť okrem samotného klienta aj jeho najbližších a rodinu, čo len zvyšuje počet informačných zdrojov, na ktoré sa môže sociálny pracovník v prípade potreby obrátiť. Je len na samotných sociálnych pracovníkoch a pracovníčkach pôsobiacich v praxi, ktoré vyššie uvedené metód a nástrojov využijú alebo už využívajú.

Zoznam bibliografických odkazov

- GABURA, J., 2013. *Teória a proces sociálneho poradenstva*. Bratislava: IRIS, Vydavateľstvo a tlač, s. r. o. ISBN 978-80-89238-92-7
- NOVOSAD, L., 2009. *Poradenství pro osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním: základy a předpoklady dobré poradenské praxe*. Praha: Portál, s. r. o. ISBN 978-80-7367-509-7.
- ŘÍČAN, P. a J. ŽENATÝ, 1998. *K teorii a praxi projektivních technik. Psychodiagnostické a didaktické testy*. Bratislava.

Zákon č. 448/2008 Z. z. Zákon Slovenskej národnej rady o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Mgr. Natália Bušová

Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: natalia.busova@smail.unipo.sk

JAK VYCHOVÁVATI DĚTI V RODINĚ

(recenzia)

Jana Čubírková

Autorka: Eleonóra Paulová-Růžičková
Vydavateľstvo: Městská knihovna v Praze
Rok vydania: 2014
Rozsah: 68 s.

V uvedenej publikácii sa autorka zaoberá tromi primárnymi okruhmi: a) výchova dieťaťa pravdou, b) výchova dieťaťa hrou a prácou, c) výchova detí a tresty.

V úvodnej kapitole bolo jej ambíciou poukázať a vysvetliť, podstatu výchovy dieťaťa pravdou. V tejto súvislosti upozorňuje, že dieťa má právo na pravdu, tiež že je dôležité myslieť na to, že naše deti sú bystré a šikovné, že veľmi dobre vedia, kedy to rodičia myslia vážne a kedy nie, vycítia, kedy sa správame „neisto“ a nakoniec ich presvedčíme, že zároveň konáme nedôsledne, pretože naše slová, vyhrážky a sľuby sú prázdne a bez významu a tak ich jedného dňa prestanú rešpektovať a poslúchať. Autorka upozorňuje, že už sami týmto konaním nabádame deti k neúprimnosti, pretože ani my nie sme schopní dodržať niektoré svoje pokyny alebo výchovné metódy. Napriek tomu, aj keď rodičia vedia, že tieto metódy sú neefektívne a neprinášajú žiadnu zmenu, svoje konanie nemenia.

V rámci druhej kapitoly je zdôraznené, že zdravé dieťa je neodolateľnou silou motivované k činnosti. Dieťa chce stále pracovať a autorka knihy a tejto kapitoly nazýva jeho prácu hrou. Hra predstavuje jeden zo základných fenoménov ľudského života. Možno ju považovať za formu ľudskej činnosti za dimenziu života. Príťažlivosť hry tkvie zrejme v tom, že uspokojuje množstvo ľudských potrieb. V publikácii sa dočítame, že hra sa uplatňuje aj v množstve záujmov, či už poznávacích, umeleckých, kultúrnych, športových, spoločenských a i., kde je tendencia zaoberať sa nejakou činnosťou primárne pre vlastné uspokojenie z nej samotnej. Koníčky alebo hobby stoja niekedy medzi hrou a prácou. S hrou majú spoločné to, že už ich samotná činnosť prináša potešenie, a s prácou ich spája úmysel dopracovať sa k nejakému užitočnému produktu.

V tretej kapitole sa autorka zaoberala problematikou výchovy detí a tresta-

mi. Cieľom trestu, ako sama uvádza, je ukázať dieťaťu nesprávnosť jeho konania alebo činnosti, zabrániť opakovaniu nevhodného správania alebo činnosti a zároveň spôsobiť jeho mravné očistenie, nápravu a upevnenie charakteru. Tresty svojím pôsobením patria medzi motivačné činitele, ktoré sú súčasťou motivačného systému osobnosti. Motivácia správania človeka môže vychádzať z vnútornej potreby alebo z vonkajšieho popudu. Deti ktoré sa od malička do sýstosti vyhrali, a ktoré rodičia zamestnávali rôznymi aktivitami, tak takéto deti sa väčšinou nesprávajú zle, na rozdiel od detí, ktorým neustále rodičia hrozia vetami, ako napríklad „Buďte ticho!“, zastáva názor autorka. Správne vedené deti sa naučia starať sa o seba už od malička. U takýchto detí nachádzame dojemnú sústrasť s upracovaným otcom a mamou, pretože u nich je automatická tendencia pomáhať rodičom. Vyskytujú sa aj rodiny, kde obvykle stačí na deti prísny pohľad rodičov a nie sú nutné žiadne tresty. Ale stávajú sa prípady, keď je dôležité pristúpiť k trestu, ale vždy len s pokojnou myslou a po zrelej úvahe. Dieťa veľmi rýchlo a často vie, že urobilo chybu, a vo vnútri ľutuje, čo sa prípadne stalo. Vychovávať dieťa nie je možné stále trestaním, ale hlavne vlastným príkladom a spoločnou prácou. Trestanie môže poškodiť emocionálny, sociálny a morálny vývin. Pri hlbšej analýze si uvedomíme, že za trestaním sa ani zďaleka neukrývajú ušľachtilé dôvody, je to skôr o zvyku, nezvládnutých emóciách, mocenských motívoch, bezradnosti, pohodlnosti či osobných problémoch. Keď niekto tvrdí, že z neho vyrástol slušný človek, aj keď ho rodičia trestali, odborníci trefne odpovedajú, že slušný človek z neho vyrástol nie preto, že ho trestali, ale napriek tomu, že ho trestali. Okrem trestov mu rodičia pravdepodobne odovzdávali aj morálne hodnoty a poskytovali mu lásku a oporu. Namiesto trestov ponúkajú výchovu prirodzenými dôsledkami, nechať dopadnúť na dieťa dôsledky neprimeraného konania. Treba však ustriechnuť, aby dôsledky dopadli v takej podobe a v takej miere, aby to zvýšilo kompetentnosť detí samostatne a účinne zvládať podobné situácie v budúcnosti alebo im predchádzať.

Publikácia Eleonóry Paulovej-Ružičkovej je vhodná pre všetkých, ktorým nie je výchova detí v súčasnej dobe ľahostajná. Podľa nášho názoru je inšpiratívna nie len pre rodičov a pedagógov, ale aj pre študentov učiteľských študijných programov, tiež pre vychovávateľov, sociálnych pedagógov, sociálnych pracovníkov, pre všetkých, ktorých sa výchova týka – pre tých, ktorí vychovávajú a sú aj sami vychovávaní.

PaedDr. Jana Čubírková

Vysoká škola DTI v Dubnici nad Váhom

e-mail: cubirkovajana@gmail.com

MOTIVÁCIOU K EFEKTÍVNEJ KOMUNIKÁCI

(recenzia)

Branislav Tkáč

Autorka: Gabriela Gabrhelová
Vydavateľstvo: Karlsruhe: Ste.Con, Deutschland
Rok vydania: 2018
ISBN: 978-3-945862-27-8

Autorka predloženej publikácie sa zaoberá dôležitou problematikou súvisiacou s edukačným procesom. Svoju pozornosť zamerala na motiváciu v edukácii. V obsahu troch kapitol analyzovala problematiku motivácie, jej vplyvu na osobnosť žiakov a efektivizáciu edukačného procesu motiváciou.

Motiváciu podľa autorky môžeme vnímať aj ako činiteľ, ktorý podmieňuje činnosť žiaka vo výchovno-vzdelávacom procese, to znamená, že má pozitívny význam. Je rovnako dôležitá pre žiaka, ale aj učiteľa, a preto odporúča, aby sa učitelia snažili svojich žiakov čo najviac motivovať. V prvých častiach textu popisuje problematiku motivácie a motivačných činiteľov, ktoré dáva do kontextu tvorivo-humanistickej koncepcie edukácie. Podrobne sa zaujíma o edukačný proces a vplyv motivácie na neho. V tejto súvislosti autorka pripomína, že každý žiak je individuálna bytosť, ktorá sa od ostatných jednotlivcov odlišuje tým, ako vníma veci, ako cíti, chápe a tiež na základe toho, aké je jej správanie. Žiak ako individualita potrebuje uznanie, rešpekt a pozitívne hodnotenie. Preto je potrebné, aby učiteľ poznal zákonitosti edukačného procesu a dokázal rešpektovať potreby a schopnosti žiakov. Základný potenciál, ktorý zabezpečuje efektívny vyučovací proces, predstavuje akýsi komplex všeobecných vlastností intelektu žiaka. Popri rozumových schopnostiach je veľmi dôležitou motivačná sféra, ktorá značne pôsobí na rozvoj osobnosti žiaka. Autorka upozorňuje, že používaním nevhodných motivačných činiteľov môže učiteľ vytvoriť u žiaka nezaujem o učebnú činnosť, prípadne až odpor k tejto činnosti. Taktiež je veľmi dôležité, aby učiteľ motivoval žiakov v priebehu celej učebnej činnosti, nielen na začiatku. Hlavným cieľom v práci učiteľa je rozvíjať vnútornú motiváciu u žiakov, pretože táto forma motivácie zároveň vedie k sebarealizácii, dočítame sa v analyzovanom texte.

Motivácia v systéme základných činiteľov, určujúcich charakter žiakovej

činnosti, zohráva dôležitú úlohu. Uplatňovanie motivácie vo všetkých fázach vyučovacieho procesu, ktorým učiteľ zároveň vedie žiakov k dosiahnutiu cieľov vyučovacej hodiny, dynamizuje činnosť žiakov a taktiež robí túto činnosť pre žiakov pútavou. Vedieť uplatniť motiváciu vo vyučovacom procese je podmienkou vyučovania. Ak sú žiaci motivovaní vo všetkých učebných fázach, dokážu lepšie organizovať svoju prácu, učebná činnosť je tak spojená so zážitkovou formou vyučovania a prebúdza u žiaka záujem o učivo. Ak motiváciou dokážeme u žiaka vyvolať tieto aspekty, tak motivácia v rámci vyučovania sa preňho stáva silným faktorom, ktorý prispieva k vnútornému presvedčeniu a chceniu učiť sa sám pre seba. Motivácia ako súčasť edukácie je taktiež súčasťou analýzy učenia žiaka a jeho správania. Motiváciou uvádzame žiaka do činnosti a zároveň aj do žiaducej polohy, ktorá nám ukazuje dosiahnutú hodnotu danej činnosti. Výchovo-vzdelávací proces vytvára priestor pre rozvoj motivácie. Motivácia sa pod vplyvom učebnej činnosti môže meniť buď pozitívnym alebo negatívnym smerom. Prvoradým by mala byť pre nás premena vonkajšej motivácie na vnútornú. Primeraná motivačná úroveň v edukačnom procese má pozitívny význam, pretože úspech v učení sprevádza aj primeraná motivačná úroveň žiaka, uvádza autorka publikácie.

Záverom autorka zdôrazňuje, že učiteľ nikdy nemôže zabúdať na to, že pracuje s ľuďmi, ktorí si vytvárajú názory a postoje na určité okolnosti, oblasti, veci a podobne. Sme presvedčení, že aj publikácia Gabriely Gabrhelovej prispeje k efektivizácii edukačného procesu, kde má svoje dôležité miesto práve motivácia.

PaedDr. Branislav Tkáč

Vysoká škola DTI v Dubnici nad Váhom

e-mail: tkac.branislav@post.sk

Sociálna a duchovná revue

vedecký recenzovaný časopis o aktuálnych
sociálnych a duchovných otázkach
– október 2019 –

Redakčná rada:

prof. PhDr. Tomáš Hangoni, PhD. (predseda)

Dr.h.c. prof. PhDr. Peter Kónya, PhD.
Dr.h.c. prof. ThDr. Radim Pulec - Kryštof, PhD.
prof. ThDr. Peter Kormaník, PhD.
prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD.
prof. ThDr. Vasilij Sadvarij
prof. PhDr. Mária Machalová, CSc.
prof. dr hab. Andrzej Lipczyński
prof. ThDr. Alexander Cap, CSc.
prof. ThDr. Ján Šafin, PhD.
Dr hab. Małgorzata Duda, prof. UPJPII
prof. PhDr. Tomáš Hangoni, PhD.
prof. PhDr. Jaroslav Veteška, Ph.D., MBA
doc. ThDr. Václav Ježek, PhD. et PhD.

doc. PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD., MBA
doc. ThDr. Štefan Pružinský, PhD.
Dr hab. Beata Szluz, prof. UR
doc. ThDr. Štefan Šak, PhD.
doc. ThDr. Miroslav Župina, PhD.
PhDr. Andrej Nikulin, PhD.
PhDr. Bohuslav Kuzyšin, PhD.
PhDr. ThDr. Maroš Šip, PhD. et PhD.
ThDr. Vladimír Kocvár, PhD.
PaedDr. Mária Zahatňanská, PhD.

Hlavný redaktor: PhDr. ThDr. Maroš Šip, PhD. et PhD.

Recenzenti: ks. dr hab. Bogdan Zbroja, prof. UPJPII
PaedDr. Mária Zahatňanská, PhD.

Technický redaktor: Peter Szombathy

Výkonná redaktorka: Mgr. et Mgr. Martina Šipová, PhD.

Na obálke: Poznatelnosť histórie umožňuje lepšie chápanie súčasnosti. Spišský hrad,
najväčší v strednej Európe. Snímka: T. Hangoni.

Za jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori.
Nevyžiadané rukopisy a fotografie redakcia nevracia.
Prosíme vážených prispievateľov, aby príspevky zasielali nasledovne:
1. číslo: do 15. marca – 2. číslo: do 15. októbra

Vychádza 2x ročne
Kontakt: sadrevue@gmail.com

VYDAVATEĽSTVO
PREŠOVSKÉJ
UNIVERZITY

Vydavateľ: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove,
Ul. 17. novembra 15, 080 01 Prešov
IČO 17 070 775
Časopis zaregistrovaný MK SR pod č. EV 4183/10
ISSN 1338-290X

Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

V tomto čísle nájdete:

- ▶ **BIODROMÁLNY KONCEPT PSYCHICKÉHO VÝVINU ČLOVEKA**
- ▶ **IN SEARCH OF NEW POSSIBILITIES IN THE AREAS OF SOCIAL SUPPORT**
- ▶ **KULT ŠTÍHLOSTI V KONTEXTE REPRODUKČNEJ SCHOPNOSTI ŽENY**
- ▶ **DIALOG MOTYVUJÁCY JAKO WSPÓŁCZESNA METODA PRACY SOCJALNEJ Z RODZINĄ Z PROBLEMEM ALKOHOLOWYM**
- ▶ **PREČO UČIŤ INTERAKTÍVNE**